

ALUE, TEKNOLOGIA, VÄESTÖ
Genealoginen näkökulma vyöhykemenetelmään

Juha Seppä
Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Ympäristöpolitiikka ja aluetiede
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2017

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu

SEPPÄ, JUHA: Alue, teknologia, väestö. Genealoginen näkökulma vyöhykemenetelmään.

Pro gradu -tutkielma, ympäristöpolitiikka ja aluetiede
93 sivua

Toukokuu 2017

Tarkastelen tässä pro gradu -tutkielmassa alueellista hallintaa Michel Foucault'n ajatteluun pohjautuvan valta-analyysin viitekehyksessä. Empiirisenä tutkimuskohteena on Suomen ympäristökeskuksen koordinoimassa Urban Zone -tutkimushankekokonaisuudessa kehitetty yhdyskuntarakenteen vyöhykemenetelmä, jossa Suomen 34 kaupunkiseutua on jaettu paikkatietoteknologian avulla jalankulku-, joukkoliikenne ja autovyöhykkeisiin. Tarkentavana teoreettisena taustakehyksenä käytän maantieteen ja foucault'n valta-ajattelua yhdistävän geogovernmentality-tutkimussuuntauksen lähtökohtia, jossa maantieteellisesti tuotettu tietous ja menetelmät ajatellaan biopoliittisen hallinnan mekanismeiksi. Yhdistän tarkasteluni tilalliseksi kehikseksi Henri Lefebvren tilan representaation kategorian, jonka kautta tarkastelen yhdyskuntarakenteen vyöhykemenetelmän tuottamaa tilakäsitystä abstraktina tilana.

Tutkimuksen aineistona on Urban Zone -hankekokonaisuuteen liittyvää materiaalia: loppuraportteja ja liiteaineistoa. Tarkastelen aineistoa genealogisella tutkimusotteella, ja paikannan vyöhykemenetelmästä hallinnan käytäntöjä sekä niiden taustalla vaikuttavia ongelmallistamisia. Analysoin menetelmää erityisesti Foucault'n esittämien vallan dispositiivien näkökulmasta. Kohdistan huomion analyysissäni erityisesti paikkatietoteknologiseen esitys- ja toteutustapaan, jonka kautta teen näkyväksi vyöhykemenetelmän hallinnan käytäntöjen polveutumisen hallinnan dispositiiveista, aina yksittäisestä paikkatietoruudusta lähtien vyöhykemenetelmän muodostaman ohjausjärjestelmän kokonaisuuden tasolle. Analyysissä sovellan lisäksi Foucault'n governmentality-konseptiin pohjautuvan hallinnan analytiikan tutkimussuuntauksen tarjoamia käsitteellisiä työkaluja.

Vyöhykemenetelmä voidaan nähdä biopoliittisen hallinnan menetelmänä, ja siitä voidaan paikantaa sekä kurivallan että turvallisuuden dispositiivin mukaisia käytäntöjä. Paikkatietoteknologisen teknisen toteutustavan genealoginen analyysi paljastaa uudella tavalla menetelmän keskeisenä taustailmiönä olevan hajautumiseen ja tiivistämiseen liittyvän ongelmoinnin. Analyysissäni tulee lisäksi näkyväksi institutionaalisen alueiden suunnittelun ja vyöhykemenetelmän jännitteinen suhde: vyöhykemenetelmä voidaan ymmärtää järjestelmien tasolla tapahtuvana käytäntöjen ohjailuna tai niin sanottuna etähallintana, joka pyrkii toteuttamaan alueen etäältä hallintaa institutionaalisten suunnittelujärjestelmien kautta.

Tutkimukseni on yksi esimerkki foucaultlaisen näkökulman soveltamisesta alueellisen hallinnan ja ohjauksen järjestelmien viitekehyksessä. Se laajentaa Foucault'n valta-analyyttistä lähestymistapaa alueelle, jossa sitä kotimaisessa tutkimuksessa on suhteellisen harvoin sovellettu. Pohdin tulosten pohjalta genealogisen menetelmän soveltamismahdollisuuksia ja uusia teoreettisia suuntautumisvaihtoehtoja alueellisen hallinnan tutkimuksessa.

Asiasanat: Michel Foucault, Henri Lefebvre, kurivalta, biopolitiikka, turvallisuus, dispositiivi, vallan genealogia, geogovernmentality, tilan representaatio, hallinnan analytiikka

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimusasetelma ja -kysymykset	3
1.2 Teoreettinen viitekehys ja tärkeimpiä käsitteitä.....	5
1.3 Tarkentavia huomioita ja rajauksia	7
1.4 Aiempaa tutkimusta.....	9
1.5 Tutkimuksen rakenne	10
2 Tutkimuskohteen kuvaus	11
2.1 Urban Zone -hankekokonaisuus ja vyöhykemenetelmä.....	11
2.2 Vyöhykemenetelmän taustakonteksteja	14
3 Teoreettinen tausta	17
3.1 Lefebvren abstrakti tila.....	17
3.2 Michel Foucault'n valta-ajattelu lähtökohtana tulkinnalle.....	18
3.2.1 Arkeologiasta genealoggiaan.....	19
3.2.2 Foucault'n valtakäsitys	20
3.2.3 Tieto, valta, diskurssit.....	22
3.2.4 Dispositiivi.....	24
3.3 Uusliberaali hallinta ja pohdintaa subjektista.....	26
3.4 Geogovernmentality-koulukunta ja Foucault maantieteessä.....	29
4 Aineisto ja menetelmät	36
4.1. Vallan genealogia.....	37
4.2 Aineisto	41
4.3 Muita huomioita	41
5 Analyysi	44
5.1 Hajautumisen ongelmallistaminen	44
5.2 Vyöhykemenetelmä käytäntöjen ohjauksena	47
5.3 Alueen hallinnan kierre	50
5.4 Vallan dispositiivit vyöhykemenetelmässä	51
5.4.1 Kolme tilallista rajausta.....	51
5.4.2 Paikkatietoruutu yksityiskohtana ja hallinnan perustana.....	54
5.4.3 Panopticon ja näkyvyyden ruudukko	57
5.4.4 Turvallisuuden dispositiivi	63

5.5 Väestön biopolitiikka ja vallan tuottavuus	70
5.6 Paikkatietoteknologia ja tapahtuman teknologinen ilmaannuttaminen.....	73
6 Yhteenveto ja johtopäätöksiä.....	76
6.1 Empiirisiä tuloksia.....	77
6.2 Kurin ja turvallisuuden dispositiivien genealogiaa	77
6.3 Tutkimuksen teosta ja menetelmästä.....	79
6.4 Genealogisen tulkinnan mahdollisuuksista alueellisen hallinnan tutkimuksessa	81
6.5 Uusmaterialismi ja hybridi ajattelu	83
LÄHTEET.....	84
AINEISTOLÄHTEET	92

TAULUKOT JA KUVAT

TAULUKOT

Taulukko 1. Teoreettinen viitekehys	6
Taulukko 2. Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet pääkaupunkiseudulla	12
Taulukko 3. Alueprofiilien tietoinesta	13
Taulukko 4. Alueprofiilien tietoinesta	62

KUVAT

Kuva 1. YKR-ruutuja liikkumisvyöhykkeittäin Tampereella	13
Kuva 2. Kaupunkiseutujen vaikutusalueet sekä niiden ryhmittely	52
Kuva 3. Metropolialueen liikkumisvyöhykkeet 2010	53
Kuva 4. YKR-paikkatietoruutuja	54
Kuva 5. Työpaikkatiheys Hyvinkään jalankulkuvyöhykkeellä YKR-ruuduttain vuonna 2005	56
Kuva 6. Panopticonin pohjapiirustus, Jeremy Bentham	58
Kuva 7. Presidio Modelo, panopticon-tyyppinen vankila, Kuuba	58
Kuva 8. Virtausten paikkoja pääkaupunkiseudulla (Helsingin liikkumisvyöhykkeet 2005)	66
Kuva 9. Kaupunkiseutujen virtauksia (vyöhykeluokitus pienemmän ryhmän keskisuurilla kaupunkiseuduilla vuonna 2010)	66

1 Johdanto

Michel Foucault'n ajattelua vallasta, tiedosta ja subjektiivisuudesta on sovellettu tieteellisessä tutkimuksessa lukuisin tavoin erilaisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja kysymyksiin. Foucault'n valta-ajattelua soveltavaa tutkimusta on kohdistettu erityisesti niin kutsuttuun sosiaaliseen hallintaan, esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmiin ja köyhyyden, työttömyyden ja rikollisuuden hallinnan tekniikoihin ja järjestelmiin. Monilla tieteenaloilla Foucault'n näkemykset ja sitä seuraava tutkimusote on yleistynyt valtavirtaiseksi osaksi niiden tutkimusta. Valtasuhteiden ja hallinnan käytäntöjen muodostumista on analysoitu muiden muassa biopolitiikan, kurivallan, genealogian, governmentalityn käsitteiden kautta sosiaalisen, taloudellisen ja poliittisen viitekehyksessä. Foucault'n tutkimuksiin pohjautuvasta analyysi- ja ajattelutavasta on kehkeytynyt hallinnan tutkimuksen kentällä erilaisia valtakäytäntöjä ja niiden koostumia systematisoidummin tarkastelemaan pyrkivä hallinnan analytiikan tutkimussuuntaus, jonka tavoitteena on paikantaa hallinnan järjestelmiä Foucault'n valta-ajattelun tarjoamassa kontekstissa. (Helen 1994, 270, 309; Helén 2004; Kaisto & Pyykkönen 2010.)

Foucault'n ajattelua on sovellettu myös ihmisten elinympäristön tilallisten järjestysten tuottamisen, kuten kaupunkisuunnittelun, tutkimuksessa (Osborne and Rose 1999; Pløger 2008, 51). Maantieteen tutkimuksessa ja siihen olennaisesti kuuluvassa tilallisten kysymysten tarkastelussa foucaultlainen kysymyksenasettelu on kuitenkin ollut yleisesti ottaen vähemmän näkyvässä asemassa kuin puhtaasti yhteiskunta- tai ihmistieteellisillä tutkimusaloilla. Kiinnostusta foucaultlaiseen tulkintaan maantieteellisen tiedon ja tietouden merkityksestä ja suhteesta vallan ja hallinnan käytäntöihin on virinnyt kuitenkin erityisesti kriittisen poliittisen maantieteen kentällä, jonka piirissä syntyneessä, niin kutsutussa geogovernmentality-suuntauksessa huomio on kohdistunut tiedon ja vallan problematiikkaan: maantieteessä kehitetyt menetelmät ja suuntaukset voidaan lukea hallinnan käytännöiksi tai käytäntöjen kokoelmiksi (esim. Rose-Redwood 2006; Crampton & Elden 2007).

Foucaultlaisittain käsitettyyn valtasuhteisiin ja hallintaan liittyvä kysymyksenasettelu onkin juuri maantieteen kannalta monin tavoin olennainen. Maantieteellisen tutkimuksen eräänä perustehtävänä on kauan ollut alueellisten ohjaus- ja suunnittelujärjestelmien tuottaminen (Häkli 1995). Kotimaisessa kontekstissa maantieteen soveltavalla tutkimuksella on pitkä perinne alueellisen suunnittelu- ja ohjausmenetelmien kehittämisessä, mikä on samaan aikaan merkinnyt tutkimusalan aktiivista ja vastavuoroista suhdetta erilaisiin aluepoliittisiin ajatussuuntauksiin ja niitä toteuttaviin

hallinnon ja politiikan toimijoihin. Sami Moisio (2011, 1) mukaan maantiede ja maantieteilijät ovat perinteisesti olleet vahvasti kytköksissä valtion aluerakenteen ja tilallisen muutoksen tuottamisen hallinnollis-poliittiseen viitekehykseen. Maantieteellisen tietouden merkityksestä tässä suhteessa kertoo esimerkiksi laajalti alueelliseen suunnitteluun vaikuttaneen vaikutusalue- ja keskusverkkoteorian hegemonia kotimaisessa aluetutkimuksessa erityisesti 1960–80 luvuilla (Jauhiainen 2006, 119-120, Moisio 2012, 40).

Modernilla aikakaudella nopea teknologinen kehitys on tuottanut uusia alueellisia tieto- ja ohjausjärjestelmiä. Tämä on näkynyt erityisesti soveltavaan tutkimukseen suuntautuvan suunnittelumaantieteen piirissä, jossa on tuotettu 90-luvulta lähtien lukuisia GIS-teknologiaan pohjautuvia, paikkatietoa hyödyntäviä sovelluksia ja menetelmiä. Samalla kun paikkatietoteknologiaa sovelletaan laajasti alueellisen suunnittelun ja hallinnan yhteydessä, paikkatietopohjaisia menetelmiä hyödyntävä tutkimus voidaan nähdä yhtenä maantieteellisen tutkimuksen ja kehittämisen ajankohtaisimmista ja vaikuttavimmista toiminta-alueista (Häkli 1995). Vaihdettaessa näkökulmaa GIS-teknologiaan pois funktionalistisesta, soveltavasta kehyksestä, voidaan sitä ajatella myös tilallisena käytäntönä ja tilan tuottamisen välineenä. Henri Lefebvren tilakategorisointia mukailien, aluesuunnittelun kontekstissa paikkatietoteknologian avulla tuotettuun tietouteen pohjautuvat ja sen avulla tuotetut tilan esitykset tulevat ymmärretyksi tilan representaatioina, asiantuntijuuksien ja erityistietouden kautta tuotettuna abstraktina tilana. (Semi 2010, 63-64.)

Tarkastelen tässä pro gradu työssä edellä mainittujen teemojen leikkauspistettä, niitä tapoja, jolla foucaultlaisittain ymmärretty valta ja hallinta ilmenevät ja toteutuvat maantieteelliseen tietouteen pohjautuvassa, paikkatietopohjaisessa alueellisessa ohjaus- ja suunnittelumenetelmässä. Tämän leikkauspisteen määrittäjänä ja empiirisenä, konkreettiseen toimintaan ja käytäntöihin tarkasteluni kytkeväenä järjestelmänä käsittelen Suomen ympäristökeskuksen Urban Zone -hankekokonaisuudessa kehitettyä yhdyskuntarakenteen vyöhykemenetelmää. Vyöhykemenetelmä on paikkatietoteknologiaa hyödyntävä tiedonkeräys- ja suunnittelumenetelmä, jonka avulla on jaettu Suomen 34 kaupunkiseutua jalankulku-, joukkoliikenne- ja autovyöhykkeisiin keskustaetäisyyden ja joukkoliikenteen palvelutason mukaan, sekä kerätty ja tuotettu huomattava määrä alueellista tietoa Suomen kaupunkiseuduista (Suomen ympäristökeskus 2013). Tutkin genealogista lähestymistapaa soveltaen vyöhykemenetelmää hallinnan käytäntönä tai käytäntöjen järjestelmänä, ja paikannan näiden käytäntöjen takana olevia ongelmointeja ja vallan dispositiivien historiallisia siirtymiä. Yhdistän Foucault'n genealogisen tulkinnan kautta vyöhykemenetelmän yleisempään

alueellisen suunnittelun ja hallinnan viitekehykseen ja sen joidenkin viimeaikaisten suuntausten tarkasteluun.

1.1 Tutkimusasetelma ja -kysymykset

Tarkoitukseni on tässä pro gradu -tutkielmassa kuvata ja analysoida valittuun alueelliseen ohjaus- ja suunnittelumenetelmään sisältyviä hallinnan ilmenemismuotoja. Vyöhykemenetelmän voi tässä mielessä ymmärtää alueellisen hallinnan teknologiana, käytäntönä tai käytäntöjen kokoelmana sekä tieto-valta-muodostelmana (Miller & Rose, 1990; Helen 2010, 33). Tulkintani lähtökohtana on ennen kaikkea analysoida vyöhykemenetelmää ja sen kiinnittymistä alueelliseen hallintaan foucaultlaisen valtakäsityksen tulkintakehyksessä. Tutkimukseni keskeisen tavoitteen voi tiivistää seuraavasti:

Tavoitteenani on tuottaa Foucault'n valta-analyysiin pohjautuva tulkinta vyöhykemenetelmästä alueellisen hallinnan teknologiana

Analyysini pohjautuu Foucault'n vallan genealologiaan sekä hallinnan analytiikan tutkimussuuntaukseen, jonka keskeisenä tavoitteena on ollut juuri foucaultlaisen valta-ajattelun soveltaminen ja vieminen käytännöllis-empiiriselle tasolle ja modernien hallinnan teknologioiden ja mekanismien tarkastelu tässä viitekehyksessä (esim. Kaisto & Pyykkönen 2010, 7). Menetelmät ja aineisto –luvussa (luku 4) selvennän genealogisen tutkimusotteen lähtökohtia ja sen soveltamista juuri tässä tutkimuksessa, mikä myös tarkoittaa tutkimustehtävääni. Sidon tutkimukseni maantieteeseen niin kutsutun geogovernmentality-tutkimussuuntauksen näkemyksillä maantieteellisestä tietoudesta ja järjestelmistä hallinnan käytäntöinä ja teknologioina (esim. Elden & Crampton 2007).

Näkökulmani on teoriapainotteinen (ks. metodologisista lähtökohdista tarkemmin luku 4) Kiinnostukseni kohdistuu ennen muuta foucaultlaisen valta-analyysin soveltamiseen alueellisen hallinnan viitekehyksessä. Yksinkertaistetusti voidaan sanoa, että valitsemani empiirinen konteksti toimii ikään kuin kuvastimena, jonka kautta teoreettinen ilmiö todellistuu tarkasteltavaksi ja tulkittavaksi (ks. Alasuutari 1999, 40). Empiirisenä kohdennuksena on Suomen ympäristökeskuksen Urban Zone -hankekokonaisuudessa kehitetty yhdyskuntarakenteen vyöhykemenetelmä. Vyöhykemenetelmä paikkatietopohjaisena ja uudentyyppisenä kaupunki- ja yhdyskuntarakenteen

hallinnan tekniikkana ja teknologiana on se ilmiökenttä, jossa tieto, valta, erilaiset instituutiot ja asiantuntijatahot asettuvat hallintatapojen analyysin leikkauspisteeseen. Alueellinen, tarkemmin ottaen kaupunkien ja kaupunkiseutujen suunnittelu ja hallinta voidaan ymmärtää tutkimukseni laajempaan yhteiskunnallisena taustakehyksenä. Foucault puhuu ”esiintulopinnoista”, yhteiskunnallisen elämän tai vakiintuneen tieteellis-professionaalisen puheen alueista, joissa ja joiden kautta hallinnan käytännöt konkretisoituvat sosiaaliseen todellisuuteen (Foucault 2005, 45-56). Alueellisessa hallinnassa on siis tästä näkökulmasta kyse psykiatrian, kriminologian tai sosiaalipolitiikan kaltaisesta yhteiskunnallisen ulottuvuuden alueesta. Sen voi ajatella alustana tai käyttöyhteytenä, jossa hallinnan teknologiat rakentuvat ja materialisoituvat. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 17.)

Teorian ensisijaisuudesta huolimatta teoreettinen viitekehys ja empiirinen konteksti kytkeytyvät tutkimusasetelmassa tiiviisti toisiinsa muodostavaan erottamattoman kokonaisuuden. Vaikka jaottelu empiirisen ja teoreettisen välillä on, kuten tutkimuksessa yleensä, jokseenkin keinotekoinen, voidaan sitä kautta kuitenkin hahmotella tälle tutkielmalle kahta eri näkökulmaa painottavaa luentatapaa.

- 1) Analyysini vallan dispositiiveja käsittelevässä osassa korostuu Foucault’n vallan genealoginen tutkimusote ja teoreettisesti orientoitunut lähestymistapa. Tässä osassa ovat lähtökohtana ensisijaisesti Foucault’n kirjoitukset vallan ja hallinnan muodoista: analysoin vyöhykemallin käytännöllis-teknistä, erityisesti paikkatietoteknologista toteutustapaa suhteessa eräisiin historiallisesti rakentuneisiin vallan ja hallinnan käytäntöihin tai dispositiiveihin.
- 2) Toisaalta pro gradu -tutkielmaani voi lähestyä kiinnostuneena empiirisestä kontekstista, jossa nousee esiin tarkastelu vyöhykemenetelmän merkityksestä ja asemasta alueiden suunnittelun kokonaisuudessa ja sen suhteesta institutionaalisiin alueiden suunnittelun järjestelmiin. Analyysin tässä osassa korostuu hallinnan analytiikan lähestymistapa

Foucault’n valta-analyttisestä näkökulmasta tarkasteltuna vyöhykemenetelmästä rakentuu moniulotteinen kokonaisuus, jonka kautta uudenlaisia yhdyskuntarakenteeseen vaikuttavia alueiden ja kaupunkiseutujen hallinnan tekniikoita voidaan ymmärtää ja tulkita uusilla ja totutusta poikkeavilla tavoilla. Tutkimukseni voi herättää mielenkiintoa lukijoissa, joille Foucault’n käsitteet ovat jo ennestään tuttuja, mutta uskon sen kiinnostavan myös aluesuunnittelun ja suunnittelututkimuksen parissa työskenteleviä tutkijoita ja asiantuntijoita.

1.2 Teoreettinen viitekehys ja tärkeimpiä käsitteitä

Pro gradu -tutkielmani teoreettinen tausta-ajattelu perustuu pääosin Michel Foucault'n filosofiaan ja siitä johdettuihin, osittain päällekkäisiin tutkimussuuntauksiin. Näitä ovat Foucault'n vallan genealogia, hallinnan analytiikka (engl. analytics of government/governmentality) ja geogovernmentality-suuntaus. Laajimpana, koko tutkimuksen lähtökohtana ja sen kaikki osat läpäisevänä viitekehysenä näistä on Foucault'n vallan genealogisen kauden käsitteet ja konseptit vallan ja hallinnan käytännöistä (esim. Kusch 1993). Analyysissa hyödynnän myös governmentality-konseptin pohjalta kehittyneen hallinnan analytiikan tarjoamia käsitetyökaluja (Kaisto & Pyykkönen 2010, 13-14).

Foucault'n ja governmentality-koulukunnan kehittämää ajattelutapaa maantieteelliseen kysymyksenasetteluun soveltava geogovernmentality-suuntaus puolestaan toimii foucault'n ajattelua maantieteeseen yhdistävänä ja aihepiirin tutkimukseen johdattavana kehyksenä. Geogovernmentality-termillä viitataan lähestymistapaan, jossa maantieteen piirissä tuotettu tietous, järjestelmät ja tekniikat nähdään (väestön) hallinnan teknologioina (Crampton & Elden 2007). Geogovernmentality-kirjallisuudessa yksi tästä näkökulmasta käsitelty aihe on ollut erilaisten paikkatietosovellusten hallinnan teknologinen ulottuvuus (esim. Crampton 2004). Myös vyöhykemenetelmän analyysissa muodostuu olennaiseksi tarkastella sen teknis-metodologisen perustan muodostavaa paikkatietoteknologista toteutustapaa.

Tilallisen kehyksen tähän Foucault-lähtöiseen kolmijäsennykseen tuo Henri Lefebvren käsitteellisy-analyttinen taustakehys tilan kategorioista ja abstraktin tilan ulottuvuudesta. Jaottelun valossa ymmärrän menetelmän tuottavan yhdenlaisen tilan representaation ja menetelmän liikkuvan abstraktin eli käsitteellisen tilan tasolla. En sovelta Lefebvren tilakategoriaa varsinaisena analyysin tutkimuskäsitteenä, vaan analyysin taustalähtökohtana, jonka kautta ymmärrän vyöhykemenetelmän tuottaman tilan erityisenä representaationa ja sen luonteen abstraktina tilana. Lefebvren tilan representaatio tulee siis ymmärtää käsittekehysenä, joka johdattaa siihen tilojen maailmaan, jossa vyöhykemenetelmä varsinaisesti saa muotonsa ja tulee todelliseksi ja vaikuttavaksi. (Lefebvre 1991; Semi 2010, 63-64.)

Seuraavassa taulukossa (1) on jäsennetty teoreettisen taustan keskeiset suuntaukset ja niiden asema tutkimuksessani.

Taulukko 1. Teoreettinen viitekehys

Teoreettiset peruslähtökohdat ja analyysikäsitteet	Taustoittava ja johdettava viitekehys
Vallan genealogia (Michel Foucault)	Geogovernmentality (Esim. Stuart Elden, Jeremy Crampton)
Hallinnan analytiikka (Mitchell Dean, Nikolas Rose)	Tilan ulottuvuudet (Henri Lefebvre)

Analyysini pohjautuu osittain toistensa kanssa päällekkäisiin genealogiseen tutkimustapaan sekä hallinnan analytiikan tutkimussuuntauksen käsitteisiin.

Aloitan analyysin tarkastelemalla vyöhykemenetelmää genealogisen avainkäsitteen, ongelmallistamisen kautta (Helen 2005). Havainnollistan sen jälkeen sen suhdetta institutionaaliseen aluesuunnittelujärjestelmään käytäntöjen ohjauksena tai ”etäältä hallintana,” minkä jälkeen tarkastelen hallinnan yleistä luonnetta jatkuvasti uusiutuvana prosessina, jossa etsitään jatkuvasti keinoja asioiden parempaan hallintaan (Miller & Rose 2008).

Dispositiivi voidaan ymmärtää vallan diskurssien, tekniikoiden ja suhteiden monimuotoisena toiminta-alustana tai verkostona, jonka kautta tai jonka ympärille hallinnan elementit tilanteisesti jäsentyvät. Tämä genealogisen tutkimuksen avainkäsite saa merkityksensä käyttöyhteyteensä sidottuna, ja käsittelen sitä tässä tutkielmassa ensisijaisesti kurin ja turvallisuuden dispositiiveina. (Peltonen 2008; Pløger 2008, 54.) Käsitelen dispositiivina tarkemmin luvussa 3.3.4.

Foucault'n Tarkkailla ja rangaista teoksessa esittelemä kurivallan tai kurin dispositiivin kautta tulkitsemenetelmää alueellisen hallinnan tekniikkana verraten sitä vankiloista, tehtaista, sairaaloista ja kasvatustieteissä kehitettyihin ja niiden kautta muualle yhteiskuntaan levinneeseen hallinnan muotoon (Foucault 2000; Kaisto & Pyykkönen 2010, 17). Analysoin paikkatietomenetelmän kautta tapahtuvaa tilan jaottelua, valvontaa, tarkkailua ja hallinnan kohteeksi objektivointia kurivallalle ominaisena hallinnan muotona. Tässä tarkastelussa olennaiseksi tekijäksi nousee erityisesti GIS- eli paikkatietoteknologinen metodologia ja sen tuottama tilan representaatio, jossa yhdistyy käsitteellisen tilan luominen erityiseen visuaaliseen esitystapaan, jonka kautta kurinpidolle ominainen, panoptisen hallinnan idea tulee näkyväksi.

Jatkan vyöhykemenetelmän tarkastelua turvallisuuden dispositiivin näkökulmasta, jossa tulkitsemenetelmän avulla tarkastelen sitä hallinnan järjestelmänä, joka, kurivallasta etääntyen ja turvallisuuden dispositiivin hallinnan

periaatteita mukaillen, perustuu vapauteen, joustavuuteen sekä asioiden ja ihmisten virtojen kiertokulun turvaamiseen. Turvallisuuden analyysin voi nähdä samalla myös kuvauksena alueellisen hallinnan hallinnallistumisesta. (Foucault 2010, 97-116.)

Jatkan kontekstoimalla vyöhykemenetelmää väestön biopolitiikkana, ”väestön ongelman,” sen sijoittamisen sekä liikkeiden suuntaamisen ja ohjaamisen parissa operoivana teknologiana. Biopoliittisen väestön hallinta tapahtuu välillisesti, toisin sanoen vaikuttavan sellaisiin muuttujiin ja olosuhteisiin, joiden kautta väestön ominaisuuksia, määrää ja sijoittumista voidaan säädellä. Väestön biopolitiikan kautta tuon tarkasteluun myös hallinnan ymmärtämisen tuottavana järjestämisenä. Hajautumisen ongelman ja tiiveyden eetoksen kautta liittyy se konkreettisen taloudellisen tuottavuuden tavoitteeseen, mikä liittyy sen historialliseen näkökulmaan väestöstä ja sen hallinnasta talouden hallintana, valtion rikkauden ja vaurauden perustana. (Foucault 2010, 78-79, 111-113.)

Palaan lopuksi tarkastelemaan vyöhykemenetelmää genealogisen ydinkäsitteiden valossa ja pohdin tapahtuman käsitteen kautta vyöhykemenetelmän ongelmallistamisen ja eetoksen välistä dynamiikkaa, sekä edellä mainittujen ilmaannuttamista ja paikkatietoteknologista tilallisen tuottamisen ulottuvuutta.

1.3 Tarkentavia huomioita ja rajauksia

Tavoitteenani ja tutkimustehtäväni on siis ensisijaisesti kuvata tutkimuskohdetta erityisenkaltaisena teoreettisena ilmiönä, ja liittyy se näin osaksi foucaultlaista vallan ja hallinnan tutkimuksen perinnettä. Tutkimukseni tarkoituksena ei ole näin ollen ratkaisun löytäminen johonkin selvärajaiseen, esimerkiksi ympäristö- tai yhteiskuntapoliittiseen pulmaan tai epäkohtaan. Tämä tarkoittaa myös sitä, että pro gradu työni teoreettiset tai metodologiset lähtökohdat eivät kytkeydy olennaisesti aluesuunnittelun tai –hallinnan kehittämisen tai normatiivisen suunnittelun paradigmaan (ks. Moisio 2006, 86). En siis ole kiinnostunut tutkimaan vyöhykemenetelmään liittyviä menetelmällisiä tai hallinnollisia yksityiskohtia, tai arvioimaan sen ”toimivuutta” tai hyödyllisyyttä: mielenkiintoni kohdistuu siihen, minkälaisena se näyttääytyy tietyssä valta-analyttisessä teoreettisessa viitekehysessä (ks. Alasuutari 1999, 40).

Foucault-vaikutteiseen tutkimukseen liitetään tyypillisesti kriittinen ja emansipatorinen orientaatio, jonka tarkoituksena ajatellaan olevan ei-ilmeisten vallankäytön ja hallinnan muotojen paljastaminen

ja erilaisten yhteiskunnallisten valtarakenteiden näkyväksi tekeminen kuvaamalla niitä totutusta poikkeavasta näkökulmasta (Kusch 1993, 174). Tässä tutkimuksessakaan tarkoitukseni ei ole irrottautua tästä lähtökohdasta: näen tietynlaisen vallan ja hallinnan tavan näkyväksi tekemisen olevan eräs erottamaton tutkimukseni lähtökohta. Samalla ajattelen sen kytkeytyvän kuitenkin myös monisyisempiin lähtökohtiin, jota ilmaus ”vallan käytäntöjen kriittinen tarkastelu,” ei kuvaa tyhjentävästi. Ensiksi, koska kriittinen tarkastelu johtaa miellelyhtymiin negatiivissävytteisestä arvostelusta ja jää siten puutteelliseksi tavaksi ilmaista tutkimuksen lähtökohtia, lähestymistapaani voi tältä osin kuvata paremmin kritisismillä. Mitchell Deanin mukaan foucaultlaista ajatussuuntausta seuraavalla hallinnan tutkimuksella ei pyritä vapauttamaan hallinnan kohteita hallinnan alaisuudesta, vaan analysoimaan ja arvioimaan hallinnan harjoittamisen ja valtasuhteiden moninaista luonnetta, ja näin tehden avaamaan ”uudenlainen kysymisen tila” paljastamalla uusia lähestymistapoja hallinnan käytäntöihin ja järjestelmiin. Deanin ajatusta seuraten, tärkein kysymys ja sana tutkimukseni taustalla on ”miten”: ”miten hallinnan kohde tuodaan esiin, miten tieto ja totuus tuodaan osaksi hallintaa, miten hallinta on sidoksissa rationaalisuuksiin, miten hallinta muodostaa subjekteja ja toimijoita.” (Dean 1999, 36; Kaisto & Pyykkönen 2010, 13.) Näen Deanin kritismin määritelmän kuvaavan omaa tutkimuksellista lähestymistapaani. En kyseenalaista alueellisen hallinnan ja suunnittelun menetelmiä tai niiden tavoitteita sinänsä, vaan pyrin tuottamaan kuvauksen ja tulkinnan tietyistä analyttisistä näkökulmista käsin, joka mahdollistaa alueellisten hallintakäytäntöjen ymmärtämisen toisaalta ainutkertaisesti rakentuneena historiallis-tilallisena muodostumana, toisaalta historiallisena jatkumona ja määrätyn kaltaista hallintamentaliteettia eräällä yhteiskunnan osa-alueella uusintavana ilmiönä (Kaisto & Pyykkönen 2010, 14).

Tutkimukseni lähtökohta on hyvin teoriapainotteinen, mutta tästä huolimatta tutkimustehtävääni ei voi pelkistää tutkimuskohteen kuvaamiseksi vain teoreettisena ilmiönä, joka leijuu irrallaan käsiteavaruudessa vailla kosketusta mihinkään todelliseen. Tutkimustehtävä on muotoutunut teoreettisen viitekehyksen asettamien raamien mukaan, muttei kuitenkaan vailla kytköstä todellisuuteen. Alueellisen hallinnan menetelmänä vyöhykemenetelmän yhtenä tarkoituksena on tuottaa konkreettisia ja havaittavia muutoksia ja vaikutuksia yhteiskuntatilaan. Yksi olennainen päämääräni on hallinnan analytiikan erästä perustehtävää seuraten tehdä ymmärrettäväksi sitä, miten hallinnan tekniikoita ja teknologioita toteutetaan ja sovelletaan konkreettisesti, käytännön toiminnassa, mutta myös avata näkökulmia vyöhykemenetelmään tilallisen muutoksen tuottajana. Deanin kritisismiä mukaillen pyrin avaamaan sellaisen tilan, jossa voidaan esittää tästä näkökohdasta nousevia kysymyksiä. ”Miten” –tason kuvaamisen tilasta tähän uudenlaiseen kysymisen tilaan siirryn pohdinta-luvussa, jossa kontekstualisoin tutkimuskohdetta suhteessa joihinkin yhteiskunnallisiin ja

yhdyskuntarakenteellisiin kysymyksiin ja suuntauksiin ja problematisoin vyöhykemenetelmää tässä viitekehyksessä.

1.4 Aiempaa tutkimusta

Esimerkkeinä samantyyppisestä suomenkielisestä tutkimuksesta voidaan mainita Johanna Taskisen (2005) artikkeli Infrastruktuurin tarjonnasta kysynnän hallintaan, jossa hän tarkastelee genealogisella otteella suomalaisen liikennejärjestelmän syntyä, muutosta ja sen suhdetta valtion tilasuhteiden hallintaan. Terttu Nupponen (2000) taas on tutkinut väitöskirjassaan Arkkitehdit, sota ja yhdyskuntasuhteiden hallinta Alvar Aallon laatimaa Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelmaa tilansäätelyä hallinnan rationaalisuuden ja diskurssien näkökulmasta. Maantieteellisessä aluetutkimuksessa Foucault'n ajatteluun pohjautuvaa lähestymistapaa on sovellettu niin ikään ainakin Sami Moisio (2014) valtiomuutoksen tutkimuksessa ja Elina Lappalaisen (2008) kuntarakenneuudistus-tutkimuksessa. Ympäristötutkimuksen alueella samoja teoreettisia näkökulmia ja tutkimuksellisia lähtökohtia edustaa myös ecogovernmentality-tutkimussuuntaus, jossa paikannetaan Foucault'n ajatteluun pohjaten ympäristöpolitiikan käytännöistä ja järjestelmistä tekniikoita ja taktiikoita, joilla mitataan, säädellään, arvotetaan ja hallitaan ympäristöongelmia. Suuntauksessa on sovellettu governmentality-lähestymistapaa muun muassa ympäristöpoliittisten ohjauskeinojen analyysiin. (Sairinen 2000; ks. myös Oels 2005; Feindt & Oels 2005, 166-167; Spence & Rinaldi 2014.)

Moisio ja Luukkonen (2015) soveltavat samankaltaista teoreettista lähtökohtaa hallintaan tarkastellessaan eurooppalaisen aluesuunnittelun pitkälti paikkatietoteknologiaan pohjautuvaa tutkimusohjelmaa ESPON:ia governmentality-viitekehyksestä käsin. Siinä ESPON tulkitaan tilan uudelleenjärjestämisen menetelmäksi, ”kuvittelemisen” tavaksi ja tekniseksi toimenpiteeksi, jolla tehdään tilasta hallittava objekti ja kalkulaatiivinen entiteetti (Moisio & Luukkonen 2015, 832). Foucault'n ajattelua on yhdistetty samankaltaisesti tilan hallinnan teknologisoitumiseen myös laajentamalla governmentality-näkökulmaa moderneihin älyteknologiaan perustuviin kaupunkitilan hallinnan ja kontrollin järjestelmiin ja menetelmiin (ks. esim. Luque-Alaya & Marvin 2016; Klauser ym. 2004).

Vaikka kyseessä ei ole suoraviivaisesti geogovernmentality-tutkimuksesta polveutuva suuntaus, on Foucault'a alue- ja yhdyskuntasuunnitteluun yhdistävästä tutkimuksesta syytä mainita myös Bent Flyvbjergin analyysit kaupunkisuunnittelun ”pimeästä puolesta”, jossa lähtökohtana on foucaultlainen valtakäsitys ja näkemys suunnitteluprosesseista pelinä, jossa poliittinen järjkeily, rationaalisuudet ja valtasuhteet määrittävät etukäteen vahvasti suunnitteluprosessin ja sen lopputuloksen reunaehdoja (Flyvbjerg & Richardson 2002; Tynkkynen 2006, 28-36; ks. myös Lapintie 2003). Huomionarvoinen on tässä yhteydessä lisäksi Maarten Hajerin kehittämä ympäristöpolitiikan ja hallinnon tutkimuksessa laajalti sovellettu diskurssianalyysin suuntaus, joka tukeutuu terminologialtaan pitkälti foucaultlaiseen diskurssianalyysiin. Se kuitenkin strukturoidumpana ja deliberatiivisen demokratian ajatusta ja kommunikatiivista suunnitteluteoriaa mukailevana lähestymistapana poikkeaa luonteeltaan olennaisesti foucaultlaisesta näkemyksestä valtaan ja hallintaan, ollen lähempänä habermasilaista, yksilön toimijuutta korostavaa tieteenfilosofista orientaatiota. (Feindt & Oels 2005, 166; Hewitt 2009, 12; ks. myös Flyvbjerg & Richardson 2002.)

1.5 Tutkimuksen rakenne

Esittelen seuraavassa luvussa (luku 2) tutkimuskohteen ja joitakin siihen liittyviä taustakonteksteja maantieteen, aluesuunnittelun ja ympäristöpolitiikan alueelta. Luvussa 3 käyn läpi teoreettisen taustan, jonka muodostaa Lefebvren abstraktin tila, Foucault'n valta-ajattelu sekä geogovernmentality-suuntaus. Pohdin tässä luvussa myös kysymystä koskien subjektivointiin ja itsehallintaan. Luvussa 4 esittelen tutkimuksen aineiston ja menetelmät. Luvussa 5 siirryn analyysiin ja luvussa 6 teen yhteenvetoa ja johtopäätöksiä analyysin pohjalta sekä hahmotellen mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

2 Tutkimuskohteen kuvaus

2.1 Urban Zone -hankekokonaisuus ja vyöhykemenetelmä

Kuvaan tässä luvussa vyöhykemenetelmän tämän tutkimuksen kannalta olennaiset pääpiirteet. Esittelen vyöhykemenetelmää niin, että sen keskeinen idea käy ilmi. Pysyttelen siis melko suurpiirteisessä kuvauksessa, sillä yksityiskohtainen läpikäyminen ei ole tutkimuksellisesti tarkoituksenmukaista tai tämän tutkimuksen puitteissa edes mahdollista. Vyöhykemenetelmän tarkemmat yksityiskohdat tuon ilmi analyysiluvussa kontekstuaalisesti niiltä osin kuin se on perusteltua. Tarkemmin menetelmään voi perehtyä tutustumalla erikseen listaamaani aineistolähteisiin.

Urban Zone -hankekokonaisuudessa kehitetyssä vyöhykemenetelmässä Suomen kaupunkiseutujen taajamat sekä kaikki Helsingin metropolialueella sijaitsevat taajamat on jaettu erilaisiin kriteereihin perustuen jalankulku-, joukkoliikenne- ja autovyöhykkeisiin. (ks. taulukko 2) Vyöhykkeet on muodostettu yhdistämällä erilaisten seuranta- ja laskentajärjestelmien tuloksia paikkatietoihin ja muihin aineistoihin. Liikkumisvyöhykkeiden kriteerit ovat erilaisia erikokoisilla kaupunkiseuduilla ja ne perustuvat keskusta- tai alakeskusetäisyyteen sekä joukkoliikenteen palvelutasoon. (Suomen ympäristökeskus 2013, 9-10.) Vyöhykemenetelmän liikkumisvyöhykejako kattaa maan 34 kaupunkiseutua ja 87 prosenttia (4,65 miljoonaa) maan väestöstä (mt., 42).

Vyöhykemenetelmää on kehitetty kolmessa eri Urban Zone -osahankkeessa. Ensimmäisessä Urban Zone -hankkeessa selvitettiin yhdyskuntarakenteen vyöhykkeisyyttä sekä liikkumistottumuksia Uudellamaalla, Itä-Uudellamaalla sekä Riihimäen seudulla. Lisäksi hankkeessa on arvioitu yhdyskuntarakenteen tiettyjen alueellisten ominaisuuksien (ns. alueprofiilit ks. taulukko 2) kehitystä ja analysoitu alueellisia liikkumistottumuksia (liikenne- ja viestintäministeriö 2011, 10.) Urban Zone 2 -hankkeessa vyöhyketarkastelua on laajennettu 34 suurimmalle kaupunkiseudulle laatimalla eri kokoisille kaupunkiseuduille aluejako- ja vaikutusalueuokittelu. Lisäksi siinä jatkettiin niin ikään liikkumistottumuksien sekä alueellisten ominaispiirteiden tarkastelua (Suomen ympäristökeskus 2013). Urban Zone 3 -hanke on päättynyt ja sen loppuraportti julkaistu pro gradu -tutkielmani jättämisen aikoihin, enkä ole ottanut sitä varsinaisesti tarkastelun kohteeksi. Analyysissäni on kuitenkin mukana vähäisissä määrin myös Urban Zone 3 -hanketta koskevaa aineistoa.

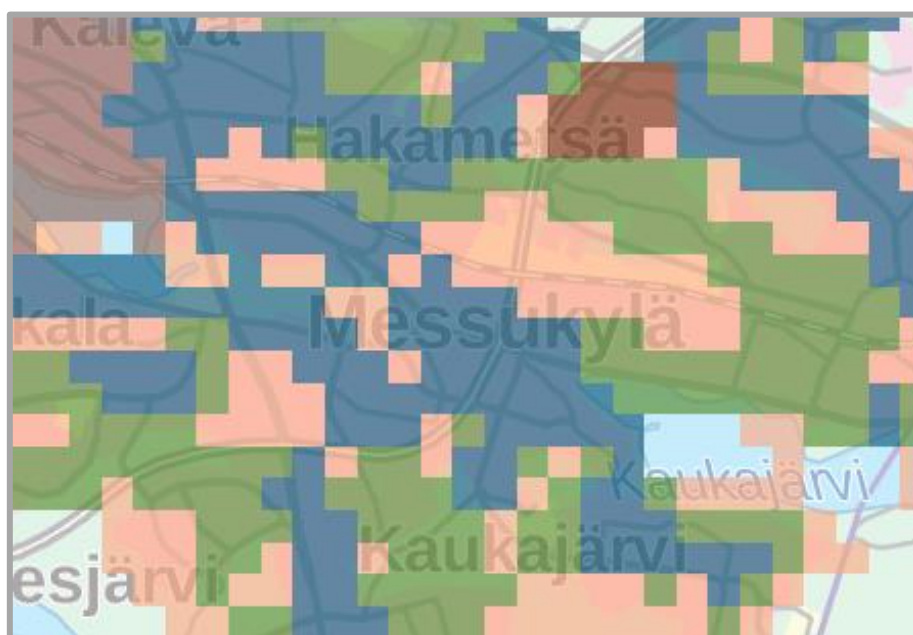
Taulukko 2. Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet pääkaupunkiseudulla (liikenne- ja viestintäministeriö 2011, 19)

Vyöhykkeen nimi	Kriteeri
jalankulkuvyöhyke	ruudut, jotka ovat enintään 2 km:n etäisyydellä Helsingin keskustasta
jalankulun reunavyöhyke	ruudut, jotka ovat 2–5 km:n etäisyydellä Helsingin keskustasta
alakeskuksen jalankulkuvyöhyke	joukkoliikenteen ja kaupan palvelutasoon sekä asukas- ja työpaikkamääriin perustuvassa paikkatietoanalyysissä (kap-pale 2.2.4) esiin nousevat toimintojen keskittymät
intensiivinen joukkoliikennevyöhyke	ruudut, joissa bussiliikenteen vuoroväli enintään 5 minuuttia ja raideliikenteen enintään 10 minuuttia, kävelyetäisyys enintään 250 m bussipysäkille ja enintään 400 m raideliikenteen pysäkille
joukkoliikennevyöhyke	ruudut, joissa joukkoliikenteen vuoroväli enintään 15 minuuttia ruuhka-aikana, kävelyetäisyys enintään 250 m bussipysäkille ja enintään 400 m raideliikenteen pysäkille
autovyöhyke	taajama-alueet, jotka eivät täytä muiden vyöhykkeiden kriteerejä
taajaman ulkopuolinen autovyöhyke	taajaman ulkopuoliset alueet, jotka eivät täytä muiden vyöhykkeiden kriteerejä

Tutkimukseni kannalta vyöhykemenetelmässä nousee ensisijaiseksi juuri liikkumisvyöhykkeet ja niiden muodostama alueellinen kokonaisuus.

Vyöhykemenetelmän keskeisen perustan muodostaa paikkatietoteknologiaan pohjautuva yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmä (YKR), jossa kaupunkiseudut on jaettu 250 x 250 metriä kokoisiin paikkatietoruutuihin, jotka sisältävät paikkatietomenetelmin kerättyä alueellista tietoa esimerkiksi joukkoliikenteen vuoroväleistä ja työpaikka- ja asukasmääristä (kuva 1).

Kuva 1. YKR-ruutuja liikkumisvyöhykkeittäin Tampereella (Suomen ympäristökeskus 2017a)

Vyöhykemenetelmässä liikkumisvyöhykkeiden kriteerit perustuvat ensisijaisesti liikenteellisiin ominaisuuksiin, mutta hankkeessa kerätyssä aineistossa sisältää runsaasti myös muuta kaupunkiseutuja koskevaa, esimerkiksi rakennetun ympäristön laatua ja määrää, asukastiheyttä ja aluetehokkuutta kuvaavaa tietoa (liikenne- ja viestintäministeriö 2011, 38-58). Tämä alueellinen tietoaaines (ns. alueprofiilit) on listattu seuraavassa taulukossa:

Taulukko 3. Alueprofiilien tietoaainesta (liikenne- ja viestintäministeriö 2011)

Väestön sijoittuminen yhdyskuntarakenteen vyöhykkeille
Asukastiheys
Asutokuntien keskikoko
Asumisväljyys
Yli 74-vuotiaiden osuus
Työpaikkojen sijoittuminen yhdyskuntarakenteen vyöhykkeille
Aluetehokkuus
Kerros- ja rivitalojen osuus asuinrakennuksista
Autottomien asutokuntien osuus
Moniautoisten asutokuntien osuus

Vyöhykemenetelmän tuottamaa tietoa voidaan sen käyttää yhdyskuntarakenteen kehityksen analysointiin sekä sen tulevan kehityksen ennakkointiin. (Suomen ympäristökeskus 2016a) Vyöhykemenetelmää kutsutaan sitä koskevissa julkaisuissa ainakin suunnittelun työkaluksi sekä suunnittelumenetelmäksi (mt.; Suomen ympäristökeskus 2017b). Urban Zone -hankekokonaisuuden tavoitteet voi tiivistää karkeasti seuraavaan kolmeen päämäärään:

1. Alueiden nykytilanteen ja tapahtuneen kehityksen analysointi
2. Tulevaisuuden kehityksen ennakkointi
3. Liikenteen ja maankäytön suunnittelumenetelmän kehittäminen

Vyöhykemenetelmän yleisluontoisempina tavoitteina ovat ainakin liikenteen ja yhdyskuntarakenteen energiatehokkuuden parantaminen, autoriippuvuuden vähentäminen, vähäpäästöisten liikennemuotojen edistäminen ja yhdyskuntarakenteen hajautumiskehityksen pysäyttäminen. (liikenne- ja viestintäministeriö 2011, 2)

Palaan vyöhykemenetelmän tarkempaan sisällölliseen esittelyyn vielä analyysiosiossa.

2.2 Vyöhykemenetelmän taustakonteksteja

Avaan tässä luvussa lyhyesti joitakin tutkimuskohteen kannalta olennaisia alue- ja ympäristötieteisiin liittyviä tutkimuksellisia ja ideologisia näkökulmia ja suuntauksia. Tämä ei siis ole teoreettisen taustan, vaan niiden keskeisten yhteyksien esittely, joiden suhde tutkimuskohteeseen on aiheellista mainita.

Tutkimuskohteella on monia ympäristöpoliittisia ulottuvuuksia. Yksi sellainen on vyöhykemenetelmän kehittämisen päävastuussa toimineen organisaation, Suomen ympäristökeskuksen institutionaalinen asema keskeisenä ympäristöhallinnon tutkimuslaitoksena. Ympäristöpoliittisten ohjauskeinojen luokittelussa itse menetelmä määrittyy lähimmäksi suunnitteluohjauksen kategoriaan (Sairinen 2000, 37-38). Peruslähtökohdiltaan vahvasti tietoteknologiaan perustuvana järjestelmänä voidaan sen katsoa kiinnittyvän myös ekologisen modernisaation suuntaukseen (Tirkkonen 2000, 18). Tähän liittyen yhtenä vyöhykemenetelmän yhtenä tavoitteena on ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävä kaupunkiympäristön edistäminen, mikä noudattaa nykyään laajasti yhteiskunnan toimintaan ja käytäntöihin integroitua kestävä kehityksen tavoitetta.

Kaupunki- ja suunnittelumaantieteen alalla vyöhykemenetelmän ideaan vertautuvat historiallisesti erilaiset vyöhykekaupungin mallit, joita on alue- ja kaupunkisuunnittelun historiassa kehitetty monia, ja joita on sovellettu käytännön suunnittelussa vaihtelevalla suosiolla. Ehkä tunnetuin niistä on Ebenezer Howardin kehittämä puutarhakaupungin malli, jonka ihanteen mukainen kaupunki on jaettu kehämäisesti työnteon ja erilaisten asumismuotojen vyöhykkeisiin. Sen keskeinen idea on pienistä, puutarhamaisista kaupungeista koostunut yhdyskuntarakenne. (Howard 1965; Ward 1992.) Toinen tunnettu vyöhykekaupunkimalli perustuu Chicagon kaupunkisosiologisen koulukunnan edustajan Ernest Burgessin kehittämään vyöhyketeoriaan, joka kuvasi kaupunkien toiminnallisen laajenemisen erilaisiin vyöhykkeisiin säteittäisesti keskustasta etäännyen (Park ym. 1967, 47-62, 63-79; Rose & Osborne 1999, 748). Erilaisiin vyöhykkeisiin esimerkiksi maantieteellisten ominaisuuksien, työpaikkojen tai asumistyyppin mukaan pelkistäminen on yleisesti ottaen tavanomainen tapa kuvata erilaisia alueellisia ominaisuuksia erilaisissa tutkimuksissa ja asiantuntijoiden laatimissa raporteissa (Ks. esim. Lönnqvist & Laakso, 84).

Aluesuunnittelun traditioiden joukossa tulkitsen vyöhykemenetelmän edustavan teknis-rationaalista suunnitteluajatusta, jota luonnehtii pyrkimys ”ottaa kaupunkitila järjen haltuun” (Häkli 2002, 113).

Positivistiseen, kvantitatiiviseen tieteenfilosofiaan pohjautuvalla tutkimuksella on maantieteessä pitkä ja poliittisesti vaikutusvaltainen perinne, mitä on ruokkinut suunnittelumaantieteen tuottamien sovellusten laajamittainen käyttö institutionaalisen alueiden ja maankäytön suunnittelun kontekstissa. Esimerkkinä tästä tieteen ja julkisen hallinnon vuorovaikutuksesta voidaan mainita vaikutusalue- ja keskusverkkoteoriat, jotka vaikuttivat merkittäväällä tavalla suomen aluepolitiikan ja yhdyskuntasuunnittelun käytäntöjen taustateorian ja –sovelluksena erityisesti 1960-1980 luvuilla. (Jauhiainen 2006, 119; Yli-jokipii 2006, 30.) Laajasti valtioalueen tilallista hallintaa ja sen historiaa Suomessa tutkineen Sami Moision (2012) analyysissä yksi tärkeä näkökulma on maantieteilijöiden ja maantieteellisen tietouden sitoutuminen poliittiseen valtaan sekä valtioalueen ja sen alueelle sijoittuvan väestön hallinnan koneistoihin. Tätä näkökulmaa vasten herää kysymys siitä, miten ja millaiset suuntaukset, traditiot ja metodologiat vaikuttavat uusien, vahvasti maantieteelliseen tutkimukseen ja tutkimusyhteisöön kiinnittyvien alueellisen hallinnan menetelmien, jollaiseksi myös vyöhykemenetelmän voi lukea, taustalla. En käsittele tätä kysymystä tarkemmin, mutta erilaisten alueellisen hallinnan menetelmien tieteenalakohtainen ”polveutuminen” on yleisesti ottaen mielenkiintoinen ja huomioitava näkökulma tarkasteltaessa tiedon tuotannon prosessien merkitystä ja vaikutusta yhteiskunnallisessa viitekehyksessä.

Kotimaisen viimeaikaisen maankäytön suunnittelun eräs suuntaus on erilaisten, epävirallisten, eriasteisesti maankäytön suunnitteluun vaikuttavien, monenkeskisten menettelyjen ja sopimuskäytäntöjen yleistymisen, kuten MAL/MALPE- ja kasvusopimukset, INKA-menettely ja seudulliset rakennemallit (Jauhiainen 2012, 40-41; Mäntysalo & Jarenko 2012, 42). Bäcklund ja Mäntysalo (2009, 11) toteavat, että hallinnon toimintatapojen uudistamisen trendi kohti monenkeskisyyttä ja verkostomaisuutta on lisännyt suunnittelun kentällä niin sanottua institutionaalista epäselvyyttä, jonka myötä määrittely siitä, missä, miten ja kenen toimesta suunnittelua koskevat päätökset oikeastaan tehdään, muuttuu yhä vaikeammaksi. Uudet alueiden ja maankäytön suunnitteluun liittyvät menettelytavat ovat vieneet myös alue- ja yhdyskuntasuunnittelun todellisuutta kohti tätä institutionaalisen epäselvyyden tilaa, jossa hallinta on hajautunut erilaisten sopimusten, menettelyjen ja järjestelmien muodostamaan, vaikeasti hahmotettavaan verkostoon. (Bäcklund & Kallio 2012; institutionaalisesta epäselvyydestä ks. lisää Hajer 2004.) Sikäli kun vyöhykemenetelmää sovelletaan ”suunnittelun työkaluna” alueellisessa kehyksessä, voidaan se katsoa osaksi tätä uusien menetelmien ja käytäntöjen moninaista verkostoa, jonka merkitystä yhdyskuntarakenteen ja aluesuunnittelun kannalta on vaikea tunnistaa.

Epämuodollisten strategisten suunnitelmien ja käytäntöjen yleistymisen liittyy myös eri areenoilla käytyyn keskusteluun virallisesta aluesuunnittelujärjestelmästä ja Maankäyttö- ja rakennuslain asemasta maankäytön suunnittelussa (esim. Airaksinen, Hentilä ym. 2012). Yksi tämän keskustelun juonne on, että MRL:n sääntely nähdään globaalin ja nopeasti muuttuvan talouden vaatimusten edessä jäykkänä ja byrokraattisena, samalla kun hierarkkiseen suunnittelujärjestelmään on kohdistunut vaatimuksia strategisuuden ja joustavuuden lisäämisestä. Kriittisiä puheenvuoroja institutionaalista kaavoitusjärjestelmää kohtaan on esitetty erityisesti elinkeinopoliittisista näkökulmista: niissä hitaaksi ja jähmeäksi moititun kaavoitusmenettelyn katsotaan vaikuttavan kielteisesti taloudelliseen tuottavuuteen ja kilpailukykyyn. (Moilanen & Laakso 2008, 150-151; Mäntysalo & Jarenko 2012, 44, Hurmeranta 2013.) Vyöhykemenetelmä ei asemoidu tähän keskusteluun mitenkään yksioikoisen selkeästi, mutta katson sen kuitenkin positioituvan samalla tavoin epämuodollisten ja virallisen suunnittelujärjestelmän ulkopuolelle sijoittuvien maankäyttöön vaikuttavien käytäntöjen kanssa. Niillä on myös konkreettisia yhteyksiä, sillä vyöhykemenetelmää on sovellettu MAL-työn yhteydessä (MAL-verkosto 2014; Hakamäki 2015, 41-44).

3 Teoreettinen tausta

3.1 Lefebvren abstrakti tila

Tutkimukseni yksi keskeinen teema on tilan ja tilallistamisen kautta tapahtuva hallinta. Tila (space) on sinänsä monimerkityksellinen käsite, minkä vuoksi on tärkeää määritellä se, millaiseen tilakäsitykseen tai -diskurssiin perustuva tarkastelu on tutkimuksellisesti mielekästä. Lähtökohtani on se, että vyöhykemallissa on kyse (myös) tilan tuottamisen teknologiasta. Perustan tämän kysymyksen kohdalla näkökulmani Henri Lefebvren esittämään, humanistisen maantieteen perusjaotteluun tilan ulottuvuuksista, joka tarjoaa hyvin soveltuvan analyttisen lähestymistavan vyöhykemenetelmään tilallisena ilmiönä. Tarkemmin ottaen sen tuottamaa tilaan päästään käsiksi Lefebvren *tilan representaation* käsitteen avulla.

Lefebvren tilajäsennykseen heijastaen on vyöhykemenetelmässä kyse tilan representaatiosta ja abstraktista eli käsitteellisestä tilasta. Tilan representaatio ja abstrakti tila viittaavat tyypillisesti erilaisten asiantuntijoiden, insinöörien, arkkitehtien, suunnittelijoiden ja tieteentekijöiden tuottamana tietoainekseen ja niiden koostumiin, joilla tuotetaan erityinen tilan representaatio käyttäen erilaisia aineellisia esitystapoja, kuten kuvia, karttoja, malleja ja suunnitelmia. Profiisien ja erityistietouden piirissä laaditut kartat, tilastot ja suunnitelmat luovat siis käsitteellisen tilojen maailman, joka toimii omien, historiallisesti rakentuneiden ideologioiden, lainalaisuuksien ja merkkikielen sääntöjen mukaan. Tilan representaatioiden tuottamisen käytännöt ovat usein yhteydessä virallisiin organisaatioihin, jotka laativat poliittis-hallinnollisia suunnitelmia, ohjelmia, malleja ja raportteja, ja samalla ajatukseen yhteiskunnan tekemisestä tarkastelun, analysoinnin ja hallinnan alaisuuteen. Tämän institutionaalisen kytköksen kautta abstrakti tila kytkeytyy vahvasti teknis-rationaaliseen suunnittelun ajatukseen ja oletuksiin objektiiviseksi tai oikeaksi ajatellusta tiedosta. (Häkli 1998; Semi 2010, 63-64.)

Lähestyn vyöhykemenetelmää tästä viitekehuksesta käsin: ymmärrän sen tilaa käsitteellistävänä järjestelmänä, joka tuottaa alueellis-tilallisen representaation, kuvauksen todellisuudesta, jonka puitteissa sen toimintalogiikka mahdollistuu sovellettavaksi. Vyöhykemenetelmässä tuotettua tilaa ei ole materiaalisessa mielessä olemassa, sillä tavoin kuin ymmärrämme olevan olemassa vaikkapa kauppakeskuksen, leikkikentän tai pyörätien. Vyöhykemenetelmä ottaa alueen hallinnan ja järjestämisen kohteeksi juuri teknis-professionaalisella, abstraktin tilan tasolla. Kyseinen tilakäsitys

edustaa ontologisesti käsitteellistettyä, abstraktia tilaa, eräänlaista diskurssia tilasta, joka kantaa mukanaan ideologioita, arvostuksia, tavoitteita ja teorioita.

Lefebvren abstraktin tilan käsite tarjoaa analyysilleni luontevan tilallisen lähtökohdan ja viitekehysten, jonka kautta aineistoa voidaan lähestyä: se koostuu suurelta osin kartoista, tilastoista, kuvaajista, kuvista ja on siten ymmärrettävissä tilan representaationa ja luettavissa abstraktin tilan kategoriaan. Aineisto on asiantuntijoiden ja tutkijoiden erityistietoutta, jolla on myös kytkös institutionaaliseen tahoon. Tämä on myös se ulottuvuus, jossa tarkastelen vyöhykemenetelmää foucaultlaisena hallinnan teknologiana. (Lefebvre 1991, 33, 38-39; Häkli 1998; Semi 2010, 63–64.)

Tutkimukseni teoreettista viitekehystä ja Lefebvren tilakategoriointia yhdistää Foucault'n toteamus tilojen merkityksestä kurivallan suhteen, joka on hänen mukaansa kaksinainen: reaalisen, aineellisen merkityksen lisäksi tilalla on käsitteellinen ulottuvuus, joka sisältää ”näkemys, arvot ja tietyt hierarkiat” (Foucault 2002, 202). Tämä katsanto tulee lähelle Lefebvren näkemystä tilan ideologioita ja arvostuksia kantavasta olemuksesta.

Mainittakoon, että maantieteilijöistä myös ainakin Philo, Di Meo ja Semi ovat käsitelleet Lefebvren tilakategorioita yhdessä foucaultlaisesti orientoituneen valta-analyysin kanssa (Fall, 2007, 120; Hannah 2007, 99; Semi 2015, 25, 79; abstraktin tilan ja alueellisen hallinnan suhteesta ks. myös Häkli 1998).

3.2 Michel Foucault'n valta-ajattelu lähtökohtana tulkinnalle

Määrittelen seuraavaksi tämän pro gradun teoreettisten lähtökohtien kannalta relevantit konseptit ja käsitteistön. Aloitan esittelemällä Foucault'n valtakäsityksen keskeisimmät piirteet ja periaatteet. Määrittelyn tavoitteena on tehdä ymmärrettäväksi se teoreettinen viitekehys ja tausta-ajattelu, joka toimii perustana jäljempänä esittämälleni tarkentavalle teoreettiselle viitekehykselle ja edelleen varsinaiselle analyysille.

3.2.1 Arkeologiasta genealoggiaan

Michel Foucault'n tuotanto on yleensä nähty jakaantuvan kausiin, joiden tutkimuksellinen painopiste suuntautui eri tavoin. 1960-luvulla Foucault suuntautui tarkastelemaan erityisesti tiedon ja diskurssien muodostumista ja olemusta. Tähän niin sanottuun tiedonarkeologiseen kauteen sisältyy yksityiskohtaista analyysiä diskurssien muodostumisen käytännöistä ja ilmenemistavoista. Foucault pyrki kehittämään tiedon arkeologiasta menetelmän, jolla voitiin paljastaa todellisuutta ja käytäntöjä muotoilevat diskurssit. Tiedon arkeologisen kauden tutkimus on huomattavan systemaattista ja ohjelmallista kielen, tiedon ja diskurssien tarkastelua, jonka avulla Foucault pyrki paikantamaan ja etsimään säännönmukaisuuksia diskurssien syntymisen taustalla.¹ (Peltonen 2008, 167-168.)

Tässä tutkielmassa en kuvaile Foucault'n arkeologista menetelmää yksityiskohtaisemmin, sillä se ei ole varsinaisesti olennainen tutkimukseni kannalta. Tiedon arkeologian merkitys ja vaikutus on kuitenkin keskeinen Foucault'n myöhempien teoreettisten konseptien edeltäjänä ja niiden perustana erityisesti myöhemmässä tiedon ja vallan suhdetta käsittelevässä eli niin kutsutussa genealogisessa tutkimuksessa (Alhanen 2007, 101). Tiedon arkeologian keskeisin tarkastelukohde ei ollut valta, mutta siinä hahmoteltu diskurssien ja diskursiivisten käytäntöjen merkitys ajattelun, toiminnan mahdollisuusehtojen ja viime kädessä koko todellisuuden muodostumiselle toimi olennaisena taustana Foucault'n myöhemmälle analyysille vallan ja tiedon suhteesta. Vaikka tiedonarkeologisessa tutkimuksessa tarkasteltiin diskursiivisia käytäntöjä juuri kielellisenä ilmiönä, oli Foucault'n keskeinen huomio jo tässä vaiheessa se, ettei ollut mielekäästä ajatella niitä muusta maailmasta erillisenä todellisuuden osana, vaan diskursseja ja diskursiivisia käytäntöjä tuli tarkastella osana ei-kielellisiä käytäntöjä, instituutioiden toimintaa ja sosiaalisia suhteita. Arkeologisella kaudella Foucault korosti, että ei-diskursiiviset käytännöt ovat yhtä merkittävässä osassa todellisuuden muodostumisen mahdollisuusehtojen rakentumisen suhteen kuin ”varsinaiset”, kielellisesti ymmärretyt diskurssit. (Koivusalo 2011, 195.) Foucault'n analyysin ydinkäsitteiksi esitettyjen diskurssin, tiedon tai vallan sijaan juuri käytännön on esitetty olevan Foucault'n tuotannon keskeisin käsite, joka myös yhdistää arkeologista ja genealogista kautta (Alhanen 2007, 12-13). Näihin huomioihin pohjautuvat näkemykset muodostuivat Foucault'n seuraavaksi painopisteeksi, josta kehittyi 1970-luvulla vallan genealogiana tunnettu tutkimussuuntaus.

¹ Eräät tutkijat ovat pitäneet tiedon arkeologiaa epäonnistumisena ja myös Foucault itse on kritisoinut sitä jälkikäteen. Arkeologista menetelmää on myös kuvattu tutkimusmenetelmän parodiaksi. (Megill 1985, 228; Hannah 2007, 85; Peltonen 2008, 172.)

3.2.2 Foucault'n valtakäsitys

Kuvailen seuraavaksi foucaultlaisen valtakäsityksen olennaiset piirteet. Genealogiaa tutkimusmenetelmänä esittelen tarkemmin luvussa 4.

Vallan genealogian ymmärtämisen sekä tämän pro gradun tutkimusasetelman kannalta on keskeistä määrittellä se, kuinka ymmärretään sellaiset käsitteet kuin valta ja hallinta. Ne ovat Foucault'n ja foucaultlaisen tutkimuksen avainkäsitteitä, mutta myös sanoja, joilla on vahva ja vakiintunut yleismerkitys, joka voi poiketa Foucault-lähtöisestä merkityksenannosta. Genealogisessa tulkintakehyksessä valta tuleekin ymmärtää pohjimmiltaan hyvin toisenlaisena suhteessa eräisiin yleisiin tapoihin ajatella valtaa ja sen olemusta ja ilmenemismuotoja. Määrittelen seuraavaksi joitakin keskeisiä piirteitä, joiden kautta tätä käsitystä on mahdollista kuvata.

Ensimmäinen näistä on Foucault'n genealogisen valta-analyysin lähtökohtainen eroaminen siitä perinteisestä käsityksestä, jossa valta ymmärretään ominaisuudeksi, voimaksi tai lakiin tai henkilökohtaiseen asemaan kiinnittyväksi hyödykkeeksi, jota voidaan omaisuuden lailla siirrellä tai luovuttaa taholta toiselle. Foucault'n mukaan ”valtaa ei ole substantiaalisessa mielessä olemassa” eli valta ei siis ole jotakin, jota yksilöllä tai ryhmällä, esimerkiksi yhteiskuntaluokalla tai hallitsijalla tai valtiolla, olisi enemmän suhteessa muihin. (Kusch 1993, 110.) Seksuaalisuuden historia -teoksen ensimmäisessä osassa Tiedontahto Foucault (1998) kritisoi instituutioihin sitoutuvaa porvarillista valtakäsitystä ”oikeana” näkemyksenä vallasta: vallan moninaiset koneistot ja mekanismit, diskurssit ja strategiat piiloutuvat tämän yksisilmäisen, niin kutsutun juridis-diskursiivisen valtakäsityksen taakse, joka tukahduttaa muut mahdollisuudet tulkita valtasuhteita. Valta ei siis palaudu suoraan mihinkään valtiokoneiston, poliisin tai armeijan kaltaisiin, valtaa ”omistaviin” instituutioihin tai mihinkään niiden edustamaan ideologiaan.²

² Foucault'n mukaan valtio ja sen alaiset instituutiot kuten poliisi ja oikeuslaitos eivät ole itsessään automaattinen tai autonominen vallan lähteitä tai valta-analyysin nollapistettä, vaan jatkuvasti muuttuva ja uudelleenmuovautuva hallinnallisuuksien kenttä ja samalla sen ilmenemismuoto, välikappale tai lopputuote. Tässä ajattelussa valtiovalta ja sen eri käytännöt ovat vallankäytön muodollisia ilmentymiä, eräänlaisia valtainstrumentteja, joilla voidaan vaikuttaa eri tavoin ihmisten elinoloihin ja käyttäytymiseen, ja jonka avulla erilaisten ideologioiden tai rationaliteettien mukaisia tavoitteita voidaan toteuttaa käytännössä. Valtio instituutiona asemoituu siis muodolliseen ja välittävään rooliin, komponentiksi, jossa ja jonka kautta hallinnallistumisen ilmiö tapahtuu, saa konkreettisen muotonsa ja välittyy todellisuuteen. Valtio on siis jo sinänsä hallintakäytäntö tai hallintakäytäntöjen kokoelma, jossa kulmineituu valtasuhteiden kokonaisuus. (Helen 1995, 290; Miller & Rose 2008, 45; Lemke 2011)

Toiseksi, Foucault arvosteli valtamäärittelynsä yhteydessä voimakkaasti niin kutsuttua repressiivistä hypoteesia, eli käsitystä vallasta ainoastaan viranomaisten tai väkivaltakoneiston harjoittamana kieltävänä ja rajoittavana, repressiivisenä voimana (Mills 1997, 19). Genealogisessa mielessä valta tulkitaankin tätä vastoin ensisijaisesti erilaisia voimia tuottavana, vahvistavana ja kasvattavana tekijänä (Kusch 1993, 123).

Kolmanneksi, genealogisessa ymmärryksessä valta kietoutuu suhteisiin: se on voimasuhde, joka on läsnä ihmisten välisissä verkostoissa ja suhteissa. Foucault'n pyrkimyksenä oli tuoda esiin näissä suhteissa piilevät vallan mikroskooppiset ja hienovaraiset mekanismit, jotka eivät pelkisty tai palaudu kaavamaisesti virallisiin kontrolli-instituutioihin. Valtaa ei siis ole olemassa transsendentiaalisesti, sellaisenaan erilaisten toimijoiden välisten suhteiden ja niiden puitteissa tapahtuvan toiminnan ja käytäntöjen ulkopuolella. (Foucault 2010, 20.)

Neljäs keskeinen lähtökohta vallan genealogisen käsityksen taustalla onkin vallan kytkeytyminen juuri toimintaan. Valtasuhteet syntyvät ja muokkaantuvat viime kädessä juuri todellisen elämän käytännöissä, toiminnassa. Valta kohdistuu siis ihmisten toimintaan vaikuttamiseen, (yhteis)toiminnan synnyttävän valtapotentiaalin suuntaamiseen määrätyllä, tuottavalla tavalla. Toiminnan kautta päästään käsiksi ihmisiin sitoutuneisiin voimiin: ihmisiin sitoutunut voima voi tarkoittaa esimerkiksi työntekoa, ajattelua, liikkumista, ryhmien ja yhteisöjen muodostamista. Valta on ymmärrettävissä ihmisen toiminnan kautta ilmenevän voiman suuntaamiseksi. (Alhanen 2007, 119-125.)

Viides valtaa määrittävä ominaisuus on sen luonne strategisena ja taktisena hallitsemisen taitona. Strategisuus liittyy repressiohypoteesin kritiikkiin, jonka kautta valta tulee ymmärretyksi pakottavan voiman sijaan enemmänkin suostutteluna ja ohjailuna. Valtasuhteet ja niistä muodostuvat verkostot ovat kuin peli, jonka sääntöjä määritellään jatkuvasti uudestaan. Foucault piti strategista valtaa ensin sodankäynnin kaltaisena konfliktuaalisena manööverien toteuttamisena, mutta hänen loppukauden kirjoituksissaan liberaalista hallinnasta strateginen valta jalostui enemmänkin suostuttelun ja ohjailun kaltaiseksi hallinnan taidoksi, josta konflikti ja taistelu on pikemminkin häivytetty näkymättömiin mahdollisimman tehokkaasti. (Foucault 1984, ks. Alhanen 2007, 125; Koivusalo 2011, 203, 215.)

Yhteenvedona voidaan sanoa, että valta on toimintaa, joka muokkaa ja järjestää tietyllä alueella ilmeneviä voimia ja niiden välisiä suhteita (Alhanen 2007, 120). Foucault itse esittää aiheesta seuraavan määritelmän:

” [...] valta on ymmärrettävissä ennen kaikkea toiminta-alueensa järjestystä sisäisesti konstituovien voimasuhteiden moninaisuudeksi. Valta on peliä, joka kamppailujen ja loputtomien ristiriitojen kautta muuttaa, vahvistaa ja kääntää voimasuhteita vastakkaisikseen. Vallalla tarkoitan niitä tarttumakohtia, joita nämä voimasuhteet toinen toisistaan löytävät muodostaen ketjuja ja järjestelmiä tai päinvastoin niitä toinen toisistaan eristäviä kuiluja ja ristiriitoja. Lisäksi tarkoitan vallalla strategioita, joissa voimasuhteet tulevat vaikuttaviksi ja joiden yleinen suunnitelma tai institutionaalinen kiteytyminen ruumiillistuu valtiokoneistossa, lain muotoilemisessa ja yhteiskunnallisissa hegemonioissa.” (Foucault 1998, 69)

Foucault ei ollut kiinnostunut missä tahansa tapahtuvasta ja ilmenevästä vallasta ja vallankäytöstä, vaan hänen huomionsa kohdistui ennen kaikkea tavoitteelliseen ja järjestelmälliseen valtaan, ensisijaisesti juuri väestön hallinnan pyrkimyksiin. Valta siis eroaa käsitteellisesti hallinnasta, joka taas määritellään foucaultlaisessa konseptissa järjestelmällisenä ja suunnitelmallisena vallankäyttönä, ohjelmallisena ja tavoitteellisena ihmistoimintaan vaikuttamisena. (Alhanen 2007, 124.)

Foucault'n esittämä valtamäärittely on tärkeää teoreettisen tausta-ajattelun ymmärtämisen kannalta, sillä se toimii pohjana sille viitekehykselle, jonka kautta kuvaan alueellisen hallinnan tuottamisen käytäntöjä. Vaikka määrittelyn tarkoitus on ennen muuta toimia analyysin taustalähtökohtana, huomataan vallan peruskäsitteiden määrittelyn tasollakin foucaultlaisen näkökulman analyttiset mahdollisuudet tutkimukseni kontekstissa, jossa vyöhykemenetelmästä piiryy vallan ja hallinnan, alueelle sijoittuvien voimien tuottavan suuntaamisen intentio, jossa voimien suuntaamisen suunnitelma sitoutuu konkreettiseen toimintaan ja käytäntöihin, limittyen samalla erilaisiin moninaisiin valtasuhteisiin sekä hallinnan verkostoihin ja strategioihin.

3.2.3 Tieto, valta, diskurssit

Foucault'n filosofiassa tieto ja valta kietoutuvat erottamattomalla tavalla toisiinsa. Tiedon merkitys on vallan genealogiassa keskeinen osa valtaa ja hallintaa ja samalla niiden edellytys. Tieto ei ole vallasta erillinen entiteetti, vaan sen mahdollistava ja olennaisesti siihen kiinnittyvä tekijä: tieto tulee eläväksi ja toimivaksi vallan käytännöissä ja sen kohteissa. (Jäger 2001, 14.) Tiedon tuottaminen on aina vallan harjoittamista, ja valta on usein, muttei aina, kuten Alhanen huomauttaa, sidoksissa sitä vastaavaan tiedon kenttään (Kusch 1993, 123-124 Alhanen 2007, 134-135). Tieto tarkoittaa tässä kontekstissa käytännössä tieteellisiä diskursseja. Tiedon ja vallan suhteen analyysin juuret ovat Foucault'n tiedon arkeologisen kauden tarkasteluissa diskursiivisista ja ei-diskursiivisista

käytännöistä. Tiedon arkeologia paikansi diskursiivisten käytäntöjen, lausumien ja muodostelmien välistä vaikutussuhdetta: lausumista koostuvien diskursiivisten käytäntöjen koostumista säätelee diskursiiviset käytännöt. Lyhyesti sanottuna diskursiiviset käytännöt muodostavat sellaisen diskursiivisen kentän, jossa jokin aihe tai asia on mahdollista objektivoida tiedon ja hallinnan kohteeksi. (Alhanen 2007, 57-61, 63-70.) On syytä huomioida, että diskursiiviset käytännöt merkitsevät muutakin kuin kielellisiä ilmauksia, ja niiksi luetaan myös ”diskurssien kohteiden havainnointia sekä diskurssin subjektin asemaa suhteessa kohteisiin.” eli diskurssin ”sosiaaliset taustakäytännöt” (mt., 79). Tätä suhdetta Foucault havainnollisti jo klassisessa tutkimuksessaan mielisairaanhoidon ja psykiatrian tieteenalan synnystä: hulluuden historian kontekstissa voidaan ajatella, että olisi ollut mahdotonta ryhtyä sulkemaan ihmisiä pakkolaitoksiin ennen sellaisen legitiimin tiedollisen ajattelujärjestelmän muodostamista, johon perustuen ihmisiä voitiin objektivoida pakkotoimien kohteiksi (ks. Koivusalo 2011).

Pysyen hulluuden historiassa, varsinaisen pakkolaitosjärjestelmän konkreettinen toiminta taas perustui ei-diskursiivisiin käytäntöihin. Tilaan sulkeminen, valvonta, luokittelu ja erilaiset arviointimenetelmät olivat pakkolaitosten niitä ei-diskursiivisiä käytäntöjä, joita kohdistettiin erilaisiin ihmisryhmiin 1800-luvulta alkaen esimerkiksi vankiloissa, sairaaloissa, sisäoppilaitoksissa, armeijoissa ja mielisairaaloissa (Deleuze 1992). Gilles Deleuzen luennassa Foucault’n vankilatutkimus onkin juuri ensisijaisesti ei-diskursiivisten hallinnan käytäntöjen analyysia (Caluya 2010, 627). Ilpo Helen (2005, 102) huomauttaa, ettei Foucault tarkoittanut käytännön käsitteellä yksittäistä toimenpidettä, jonka voisi jäljittää tai palauttaa johonkin tiettyyn instituutioon, laitokseen tai toimintaohjeeseen, vaan yleisempään, ohjelmalliseen järjestämisen pyrkimykseen, joka liikkuu käyttöyhteydestä toiseen ja jota sovelletaan erilaisissa ympäristöissä ja esiintymispinnoilla. Esimerkkinä hallinnan käytännön ”yleissoveltuvuudesta” voidaan mainita Jeremy Benthamin panopticon-vankilasuunnitelma, jonka kautta Foucault ei kuvaa ainoastaan tai kirjaimellisesti juuri rangaistuslaitoksen käytäntöä tai käytäntöjen kokoelmaa, vaan yleistä, tietyn kaltaisten valtasuhteiden perusrakennetta tai ”poliittisen teknologian kaavaa”, joka monistuu ja siirtyy muihin instituutioihin ja ympäristöihin, funktionalisoituen niissä yhä uusilla tavoilla. (Kusch 1993, 120; Helen 2005, 102.)

Käsitteellisestä jaottelusta huolimatta on huomioitava, että diskursiivisia ja ei-diskursiivisia käytäntöjä on mahdotonta erotella toisistaan suoraviivaisesti tai yksiselitteisesti, ja on tärkeää ymmärtää ne saman ilmiön tai kokonaisuuden osatekijöinä. Esimerkiksi mielisairaalan ja vankilan ei-diskursiiviset käytännöt vaikuttivat siihen, minkälaiseksi niitä koskevat lääketieteen, juridiikan ja

kriminologian piirissä tuotetut diskurssit muuttuivat - itse asiassa rikollisuutta ja rikollisia määrittävä kriminologinen diskurssi sai alkunsa juuri vankilassa sovellettujen ei-diskursiivisten kurikäytäntöjen tuloksena. Tämä liittyi erityisesti pakkolaitoksissa suoritettuihin vankien mittaamisiin ja arviointeihin, joissa tuotettiin tietoa, joka sulautui niitä ympäröiviin diskursseihin, mikä taas vaikutti takaisin vankilan kurikäytäntöihin. (Alhanen 2007, 111, 108; ks. myös Kusch 1993, 150.) Näin ei-diskursiivisten ja diskursiivisten käytäntöjen välillä tapahtuu jatkuvaa vuorovaikutusta, joka ei kuitenkaan noudata määrättyä kaavaa, vaan on aina tilanne- ja kontekstisidonnaista. (Alhanen 2007, 105; ks. myös Caluya 2010, 628).

3.2.4 Dispositiivi

Dispositiivista (ransk. *Le dispositif*, osien kokonaisuus) muodostui tärkein genealogisen vallan analyysin käsite, jonka kautta Foucault viittaa tiedontuotannon, valtapyrkimysten ja niihin liittyvien käytäntöjen moniaineeksiseen verkostoon, joka tuottaa yhteiskunnallisia valta-asetelmia ja viime kädessä käytäntöjä (Foucault 1998, 500-501; Koivusalo 2011). Dispositiivi kokoaa diskurssin käsitettä laajemmalle kurottuvan vallan muodostuman konseptin: se mahdollistaa tarkastelun suuntaamisen aiemmin mainittujen diskursiivisten ja ei-diskursiivisten käytäntöjen muodostamaan kokonaisuuteen, ja niihin tiedollis-toiminnallisiin verkostoihin, joissa yhteiskunnallista hallintaa tuotetaan. (Jäger 2001, 14; Caborn 2007, 113; Koivusalo 2011, 191). Dispositiivi on erilaisten käytäntöjen muodostama verkosto, joka yhdistää vallan perustekijät, kuten diskurssit, moraaliset arvojärjestelmät, strategiat, instituutiot, arkkitehtuuri, lait, päätökset, hallinnolliset toimenpiteet ja tieteelliset käytännöt (Alhanen 2007, 106). Dispositiivi on strategisten valtasuhteiden joukko, joka on ehdollinen tietyn kaltaiselle tiedolle. Foucault itse määrittelee käsitteen kattavan mainittujen elementtien lisäksi ”kaiken sanotun ja ei-sanotun” (Bussolini 2010, 91). Dispositiivin kautta voidaan tarkastella hallinnan kokonaisuutta, jossa lausumat, diskursiiviset käytännöt todellistuvat materiaaliseen, konkreettiseen muotoon. Dispositiivi sellaisenaan on yleinen ja abstrakti käsite, ja se tarvitsee käyttöyhteyden tai elementtien joukon, joka tuottaa sen konkreettisen merkityksen ja sisällön: se on verkosto vallan perustekijöiden välillä, jolloin se voi tulla ymmärretyksi tiettyyn vallan muotoon (esim. kuri) sitoutuneena ja sen luoman kontekstin kautta ajateltuna käsitteenä. (Koivusalo 2011, 191, 203). Esimerkiksi vankilan dispositiivissa se voi merkitä kaikkea sitä tietoa ja diskursiivista kenttää, jolla ja jonka piirissä tuotettiin rikollisuudeksi ymmärrettyä ilmiötä, erilaisia vankilalaitoksen syntyyn ja vaikuttaneita hallinnollisia käytäntöjä ja varsinaista fyysistä vankilan tilaa ja siellä toteutettuja käytäntöjä, sekä kaikkea näitä koskevia ja näiden välisiä ajattelutapoja, suhteita

ja verkostoja (Alhanen 2007, 108). Vankilan ja mielisairaalan kaltaisten pakkolaitosten dispositiivit muodostivat verkoston, joissa samanlaiset ihmisten hallinnan käytännöt ja kuriteknikat levisivät laitoksiin ja muihin ympäristöihin, kuten kouluihin, sairaaloihin ja tehtaisiin. (Vähämäki 2009, 179). Hallinnan dispositiivit eivät siis kuitenkaan paikannu vain kurin instituutioihin. Tiedontahto kirjassa (1998, 59-94) Foucault kuvaa seksuaalidispositiivisia, jonka kautta hallinta leviää myös ihmisten yksityisimmille alueille seksuaalisuuteen, sukupuoleen, lisääntymiseen ja perhesuhteisiin ulottumalla. Kussakin ympäristössä toimivassa dispositiivissa on kontekstisidonnaiset erityispiirteensä, mutta ne kuitenkin voivat uusintaa ja toistaa samaa hallinnan mekanismia ja pyrkimystä. (Foucault 1998, 59-94; Alhanen 2007, 104; Koivusalo 2011.)

Vaikka dispositiivi on yksi Foucault'n avainkäsitteistä, on se kuitenkin tuotannossa vailla täsmällistä määrittelyä, mistä syystä tutkijat ovat tulkinneet (tätäkin) käsitettä hieman erilaisin painotuksin. Dispositiivista (ransk. le dispositif) liikkuu kirjallisuudessa myös runsaasti erilaisia käännöksiä (assemblage, apparatus, social apparatus, deployment, grid of intelligibility, koneisto, välineistö, keinovalikoima), mikä on osaltaan hajanaistanut käsitteen merkitystä eri Foucault-luennoissa.³ (Alhanen 2007, Peltonen 2008, 172, 105; Bussolini 2010, 4; Koivusalo 2011, 191.) Termin moninaisesta käsittelystä huolimatta dispositiivin avulla päästään lähelle Foucaultlaisen valtakäsityksen ydintä. Foucault (2007, 176) vertaa itse kurin dispositiivien totaalista levittymistä yhteiskuntatodellisuuteen esittämällä kuri-instituutioiden saariston (carceral archipelago) metaforan, joka viittaa Andrei Solshenitzynin Vankileirien saaristo –teokseen. Myös Miller ja Rose (2008, 312) esittävät saman dystooppisen vertauksen ”tarkkailuinstituutioiden saaristosta.” Tätä vertausta ei tule nähdä mitenkään keskeisenä käsitteenä aihetta koskevassa kirjallisuudessa, vaan enemmänkin dispositiivin käsitettä havainnollistavana vertauskuvana vallan ja hallinnan järjestelmien sommittumisesta sosiaaliseen todellisuuteen. Se kuvaa ajatusta, jossa moderneissa yhteiskunnissa elävien ihmisten elämä on ollut jatkuvasti lisääntyvän ja uusille elämän ja yhteiskunnan aloille siirtyvän hallinnan kohteena ja erilaisten yhteiskuntaan levittäytyneiden hallintamekanismien ja valtdispositiivien vaikutuspiirissä. Dispositiivi kuvaa havainnollisesti sitä, kuinka erilaisiin yhteiskunnan käytäntöihin ja verkostoihin kietoutuvat dispositiivit muodostavat eräänlaisen hallinnallisen kudelman, jonka kautta hallinnan tekniikoita sovelletaan yhteiskuntatilaan ja siellä sijaitsevien voimien suuntaamiseen. Dispositiivi kuvaa yleisellä tasolla yhteiskunnallisen vallan verkostoja ja ilmenemismuotoja ja toimii tässä merkityksessä myös havainnollistavana yläkäsitteenä

³ Tämä koskee myös suomenkielistä foucault-kirjallisuutta: Suuressa osassa suomenkielistä tutkimuskirjallisuutta puhutaan dispositiivista, mutta esimerkiksi Turvallisuus, alue, väestö –luentojen suomennoksessa on dispositiivi käännetty ”keinovalikoimaksi”.

tutkimuskohteelleni. Valitsemassani valtatulkinnessa koko sosiaalinen todellisuus peittyy eri elämän ja yhteiskunnallisen toiminnan aloille levittäytyvästä dispositiivien fabriikista, jonka vaikutuspiiriin jokainen ihminen tavalla tai toisella sulkeutuu. (Koivusalo 2011, ks. myös Megill 1985, 242.)

Pløgerin (2008) mukaan juuri dispositiivin käsite johdattaa ymmärtämään Foucault'n ajattelun suhdetta tilaan keskeisenä valtakäytäntöjen sommittumisen alustana. Alueellisen hallinnan dispositiivi tulee ymmärretyksi tällaisena tilallisena alustana, jossa ihmisten hallinnan ja kontrolloinnin mekanismit järjestyvät vaikutuksia tuottavaan muotoon. Alueellisten suunnittelujärjestelmien ja –menetelmien voidaan nähdä tuottavan ja ilmentävän erilaisia hallinnan dispositiiveja omassa yhteiskunnallisessa viitekehyksessään. Ymmärrän vyöhykemenetelmän siis samalla itsessään strategisena sommitelmana eli valtadispositiivien kohtaamisena ja koneistona, jonka kautta dispositiivi tuottaa vallan käytäntöjä. (ks. Pløger 2008 dispositiivista kaupunkisuunnittelun ja –tilan kontekstissa.)

Dispositiivin käsite selkeyttää myös määrittelyä Foucault'n metodologisesta tausta-ajattelusta: se johdattaa Foucault'n konstruktionismin ja realismin ylittävään peruslähtökohtaan, jossa valtasuhteet ja hallinnan käytännöt saavat alkunsa ja muotoutuvat aina sekä kielen että merkkien tuottamien diskurssien ja konkreettisten käytäntöjen yhteisvaikutuksessa, eikä näiden kahden kategorian välillä voi tai ole mielekästä tehdä voimakasta rajanvetoa valta-analyttisessä tarkastelussa. Dispositiivi yhdistää materiaalisen ja sosiaalisen ontologisen ulottuvuuden, jotka näyttäytyvät dispositiivin kautta tarkasteltuna toisiinsa tiivistä kietoutuneina todellisuuden sfääreinä. (Tynkkynen 2008, 32.)

3.3 Uusliberaali hallinta ja pohdintaa subjektista

Governmentality-traditiota seuraavassa tutkimuksessa on korostunut modernien hyvinvointivaltioiden hallinnan menetelmien ja erityisesti niin kutsutun uusliberaalin hallinnan muotojen kriittinen tarkastelu. Hyvinvointivaltioiden uusliberalisoituminen on tässä analyysissä näyttäytynyt erityisesti markkinaperustaisten perusteluiden vaikutuksen kasvuna politiikkaa ohjaavana lähtökohtana sekä yksilöllisen vastuun korostamisena. Uusliberaali hallinta on yksi muunnelma liberaalin hallinnan konseptista, jossa on korostunut liberalismiin sisäänrakennettu kritiikki valtiolähtöisiä hallintajärjestelmiä kohtaan, ja vaatimus valtiovallan puuttumattomuudesta ja korvaamisesta valinnan ja yksilön vapaudella on noussut ensisijaiseksi hallintaa ohjaavaksi

periaatteeksi. (Miller & Rose 1999, 32, 117-122.) Uusliberaali hallinta on saanut tutkimuksessa hieman eri painotuksia. Toisaalta on korostettu yhteyttä laajempaan uusliberaaliin taloudellispoliittiseen ideologiseen hegemoniaan ja foucaultlaisittain tulkittuja hallintakäytäntöjä osana tätä ajatussuuntausta, toisissa tulkintalinjoissa taas on kohdistettu huomio hallinnan logiikan rakentumiseen tietynlaisia, yleisempiä periaatteita noudattavana hallinnan tapana. (Helen 2004, 218-220).

Uusliberaalin hallinnan, jota esimerkiksi Mitchell Dean (1999, 192-199) kutsuu edistyneeksi liberalismiksi (advanced liberalism), keskeiseksi osa-alueeksi nousee juuri subjektiivisuuden tuottaminen, hallinnan kohteina olevien yksilöiden ajatteluun ja tietoisuuteen vaikuttaminen niin, että nämä muuntuvat hallinnan kohteina olemisen lisäksi hallinnan aktiivisiksi tuottajiksi. Tähän itsen hallinnan tuottamiseen voidaan käytännössä soveltaa niin sanottuja itsekäytäntöjä, minäteknikoita, joihin Foucault alkoi kiinnittää huomiota 1980-luvulla, niin kutsutun eettisen kauden tutkielmissaan. Tuolloin hän keskittyi pohtimaan yhä tarkemmin subjektia ja subjektiivisuutta, yksilösubjektin tietoisuutta, moraalialia ja subjektin itsesuhteen muotoja tutkimalla genealogisesti antiikin kreikkalaisia kirjoituksia. (Alhanen 2007, 151, 164; Vähämäki 2009, 186-187)⁴ Foucault myös totesi myöhemmällä kaudellaan päätutkimuskohteensa olleen koko ajan vallan sijaan ihmisen subjektiksi tulemisen historian tutkiminen (Foucault 1982, 208).

Olen pohtinut tämän tutkielman teon aikana governmentality -koulukunnassa korostunutta subjektin ja subjektiivisuuden tuottamisen keskeisyyttä ja sen suhdetta omaan tutkimusasetelmaani. Kysymys subjektista paikantuu pohdintaan siitä, mikä tutkimusasetelmassani voidaan ajatella hallinnan subjektiksi tai voidaanko sellaista ylipäätään paikantaa? Voidaanko paikantaa yksilöitä, jotka vyöhykemenetelmällä otetaan hallinnan kohteeksi? Avaan seuraavaksi näkökulmia subjektin merkityksestä hallinnan monitahoisessa kokonaisuudessa.

Kaisto ja Pyykkönen (2010, 17) toteavat subjektin käsitteen hallinnan analyttisessä tarkastelussa olevan merkitykseltään tarkoituksellisesti varsin avoin ja löyhä, ja subjektin merkitys voidaan nähdä myös ihmisyksilön toimijuuteen kiinnittyvää subjektiivisuutta laajemmassa merkityksessä. Tämä mukaillee myös Deanin (1999, 33-34) korostamaa näkemystä, jossa subjektiivisuuksien ominaisuuksien etukäteisen määrittelyn tulisi olla mahdollisimman vähäistä. Hallinnan analyttisessä

⁴ Jussi Vähämäki katsoo Foucault'n painopisteen siirtyvän näkemykseen, jossa subjektiivisuutta ei voi erottaa vallan käytännöistä tapahtuneen Collège de Francen luennoilla 1978-79.

tarkastelussa subjekti rakentuu ainutkertaisen prosessin tuloksena ja saavan merkityssisältönsä tilannesidonnaisesti. Subjektin voidaan ajatella olevan ”keskukseton keskus, jonka ympärille käyttäytymisen tavat ja ominaisuudet tilanteisesti jäsentyvät.” (Kaisto ja Pyykkönen 2010, 17.) Oman tutkimusasetelmani kannalta on myös tärkeää huomioida se, että hallinta toteutuu eri mittakaavoissa ja kohdistuu myös ihmisyksilöä suurempiin kokonaisuuksiin. Siinä missä kurinpidon tekniikat kohdistuivat ihmisruumiiseen, voi hallinnan kohteeksi päätyä myös yhteisöt ja organisaatiot, kuten yliopistot, organisaatiot, valtion laitokset, joilta odotetaan määrättyä rationaliteettia mukailevaa tuottavuutta, joustavuutta, tehokkuutta ja itsen hallintaa (Häkli 2009, 6). Myös Nikolas Rose on todennut, että perinteinen sosiaalisen kentällä tapahtuva liberaali hallinta siirtyy yhä enemmän vyöhykkeiden – alueiden, kaupunkien, sektoreiden tai yhteisöjen – kollektiiviseen hallintaan (Miller & Rose 2008, 142). Poliittisten rationaalisuuksien ja yksilöitä subjektivoivien hallinnan käytäntöjen kohdistumisen siis voidaan tulkita skaalautuvan ihmisruumiin mittakaavasta suurempiin, ei-inhimillisiin kokonaisuuksiin. Siten myös maantieteellisiin alueisiin sidoksissa olevat materiaalisosiaaliset struktuurit ja alueorganit, kuten kaupungit ja kaupunkiseudut, tulevat ymmärretyksi tätä näkemystä seuraten biopolitiikan ja liberaalin hallinnan sekä subjektivoinnin kohteeksi.

Kysymystä subjektista avaa myös Mitchell Deanin jaottelu neljästä hallinnan ulottuvuudesta, joiden kautta hallinnan monimuotoisia suhteita ja verkostoja voidaan analysoida. Ensimmäinen hallinnan ulottuvuus koskee hallinnan kohteiden näkyväksi tekemisen tapoja (diagram). Se kuvaa niitä tapoja, joilla tehdään näkyväksi ja havaittavaksi hallinnan kohteet: millaisten esitystapojen kautta ne tuodaan esiin, mitä hallinnan kohteista tuodaan ilmi ja toisaalta mitä jätetään kertomatta. Näkyväksi tekeminen voi tapahtua käytännössä taulukoiden, karttojen, arkkitehtuuristen suunnitelmien avulla. Toinen ulottuvuus on hallinnan teknologiat ja järjestelmät, varsinaiset käytännöt, apparatit ja instrumentit, joiden kautta hallinnan käytännöt tulevat sovelletuiksi ja vaikuttaviksi (techne). Kolmas ulottuvuus liittyy hallinnan taustalla olevaan tietoon ja järjelyyn, joka pohjautuu erilaisiin professioihin ja asiantuntijatietouteen, kuten toimintaohjelmiin ja tieteellisiin paradigmoihin (episteme). Neljäntenä hallinnan ulottuvuutena Dean esittää niiden identiteettien tuottamisen ja muodostumisen, joiden kautta hallinnan käytännöt ilmenevät ja tulevat todelliseksi. Se kytkeytyy subjektiivisuuksien tuottamiseen ja subjektien olemukseen ja toimintaan, minkä kautta hallinnan kohteista tulee myös hallinnan tuottajia, itse itseään hallitsevia subjekteja. (Dean 1999, 29-33; ks. myös Oels 2005; Spence ja Rinaldi 2014.)⁵ Hallinnan osa-ulottuvuudet ovat luonteeltaan toisistaan

⁵ Deanin analyysikehikkoa on soveltanut Angela Oels (2005) joka tutki kansainvälisen ilmastopolitiikan muotoutumista ja käytäntöjä hallinnan analyttisestä näkökulmasta käsin. Hän kytkee analyysikehikon hallinnan ulottuvuuksista Kioton sopimuksen ja globaalin ilmastopoliittisen regiimin empiiriseen tarkasteluun. Myös Spence ja Rinaldi (2014)

riippuvaisia ja edellyttävät toistensa olemassaoloa. Ne ovat kuitenkin myös itsenäisiä ja niistä kunkin voidaan nähdä muodostavan autonomisen kokonaisuuden, joka voidaan asettaa myös sellaisenaan analyysin kohteeksi. Deanin jaottelu on yksinkertaistettu, mutta se toimii kuitenkin selkeyttävänä kehyksenä hallinnan eri osa-alueiden tarkastelussa.

Subjektin kysymyksen suhteen kehikko on olennainen siksi, että Deanin esittämästä neljästä hallinnan ulottuvuudesta ainoastaan yksi kytkeytyy suoranaisesti subjektivointiin, hallintaan subjektien itseymmärrykseen vaikuttamisen ja itsen hallinnan tuottamisen kautta. Deanin jaottelussa subjektiivisuuksien ja identiteettien tuottaminen ja muokkaaminen on yksi neljästä hallinnan muotojen analyysin autonomisesta osatekijästä, jonka voi joko ottaa analyysiin mukaan tai muihin ulottuvuuksiin ja jättää subjektiivisuuden tuottamisen mekanismien tarkastelu analyysin ulkopuolelle. Tässä mielessä hallinnan analytiikassa subjektin ja subjektiivisuuden ottaminen kaikessa hallinnan analyttisessä tutkimuksessa tarkastelun kohteeksi ei ole välttämätöntä. Myös Miller ja Rose (1990, 50) painottavat, että on tärkeää kohdistaa huomio hallinnan teknologioihin, jotka ovat olennaisia nimenomaan hallinnan mahdollistaminen, sen kohteiden tekemiseksi hallittaviksi, tietämisen ja tuntemisen kohteeksi, hallinnan objekteiksi. Tästä näkökulmasta hallinnan muotojen tutkimisessa voidaan lähestyä ikään kuin järjestelmien kokonaistarkasteluna, jolloin mahdollistuu tiettyjä hallintaan ja valtakäytäntöihin liittyvien yleisten periaatteiden paikantaminen, mitä voisi kutsua Deania mukaillen hallinnallistumisen tutkimiseksi (Helen 2010, 39).

3.4 Geogovernmentality-koulukunta ja Foucault maantieteessä

Foucaultlaisen tutkimusperinteen näkökulmat vallasta ja tiedosta on huomioitu muiden tieteenalojen ohella myös maantieteellisessä tutkimuksessa. Tämän analyttisen viitekehyksen yhdistäminen maantieteelle ominaisiin kysymyksenasetteluihin on tuottanut tutkimusta ja näkökulmia esimerkiksi tilallisuuden ja erilaisten representaatioiden merkityksestä alueellisten hallinnan mekanismien suhteen. Maantieteen tutkimuksessa Foucault'n näkökulmat eivät ole nousseet samanlaiseen asemaan kuin monilla muilla tieteenaloilla, esimerkiksi yhteiskunta- ja kasvatustieteissä, joissa foucaultlaisista näkemyksistä on tullut valtavirtaa. Maantieteessä on kuitenkin virinnyt, etenkin

tarkastelevat saman viitekehyksen kautta niin ikään ympäristöpolitiikan kentälle sijoittuvaa kestävän kehityksen seurantamenetelmää hallinnan analyttisessä kontekstissa.

yhdeksänkymmentäluvulta alkaen, kasvavaa kiinnostusta foucaultlaisen tulkinnan mahdollisuuksiin maantieteellisissä kysymyksenasetteluissa. (Häkli 2009, 7.)

Teen tässä luvussa katsauksen Foucault'n suhteesta tilaan sekä hänen kehittämänsä valta-ajattelun vaikutukseen ja asemaan maantieteen tutkimuksessa. Esittely ei ole kattava: pyrin poimimaan keskeisimpiä ja tutkimukseni kannalta relevantteja yhteyksiä, suhteita ja tulkintoja Foucault'n, tilallisuuden ja maantieteen suhteista. Luku on tarkentava johdatus tutkimukseni kysymyksenasetteluun ja analyysin lähtökohtiin. Kuvailen tarkemmin maantieteellisiin ilmiöihin ja kysymyksiin foucaultlaista ajattelua yhdistävän geogovernmentality-suuntauksen pääpiirteet sekä sen piirissä syntyneiden geovallan ja geokoodauksen käsitteet, joiden kautta avaan näkökulmaa, jossa tulkinta vyöhykemenetelmästä hallinnan analyttisessä viitekehysessä tulee maantieteelliseen kontekstiin asetettuna ymmärrettävään muotoon. Tässä tulkintakehyksessä mahdollistuu vyöhykemenetelmän ymmärtäminen juuri maantieteellisenä hallinnan teknologiana.

Tila on monin tavoin hyvin keskeinen elementti Foucault'n analyyseissa, joissa vallan käytännöt, kuten kurivaltaisten vankilan ja tehtaan hallinnan tekniikat, perustuivat rakennetun tilan hyväksikäyttöön. Foucault itse on todennut saavan ”tilallisten pakkomielteidensä” kautta ”käsityksen tiedon ja vallan monimutkaisista suhteista” (Harni & Lohtaja 2016, 45). Hän ei kuitenkaan koskaan esittänyt laajempaa tai kokoavaa analyysia tilallisuuden suhteesta omiin käsitteisiinsä, vaan aiheen kohtalo oli jäädä Foucault'n omissa teksteissä suhteellisen pintapuolisiksi sivuhuomautuksiksi. Foucault'n tiläkäsitystä onkin kritisoitu yksiulotteisuudesta ja staattisuudesta (Harvey 2007, 41). Kysymystä tilasta on käsitelty kuitenkin kattavammin muiden tutkijoiden toimesta tavalla, joka on osoittanut tilan analyysin relevanssin Foucault'n ajattelussa (esim. Rabinow 1989; Elden & Crampton 2007). Tilallisuuden ja kaupunkien suunnittelun yhteyksiä Foucault'n ajatteluun on tutkinut Paul Rabinow (1989). Hän toteaa fyysisen tilan merkityksen olleen Foucault'n tutkimuksissa merkittävä ja sen muodostavan ”analyysivälineen, joka antaa mahdollisuuden tarttua niihin kohtiin, joissa tapahtuu vaikutuksia valtasuhteiden vaikutuksesta” (Rabinow 1989, 11). Foucault'n Collège de Francen luentosarjalla Turvallisuus, alue, väestö tarkastellaankin kiinnostavalla tavalla valtdispositiivien suhdetta kaupunkitilaan ja niiden suunnitteluun. Foucault esittelee kolme historiallista esimerkkiä kaupunkien suunnittelusta ja niiden kytkeytymisestä hallinnan dispositiiveihin. Tällä hän tavoitteli Stuart Eldenin (2007, 564) mukaan tarkempaa ja havainnollisempaa kuvausta hallinnan muotojen suhteesta tilallisen jakamisen käytäntöihin. Huomionarvoinen seikka näissä esimerkeissä on ”tilallisten strategioiden” suhde kurin ja turvallisuuden dispositiivien näkökulmasta, etenkin liittyen kurin ja turvallisuuden mekanismien

erilaisiin normalisoinnin muotoihin. Tätä hän pohjustaa Alexandre Le Maître'n laatimalla La Métropolitée –kaupunkisuunnitelman hahmotelmalla kaupungin tilallisesta järjestämisestä ja sen kytkeytymisestä suvereenin hallinnan ja alueen väliseen suhteeseen (Rabinow 1989, 15-16; Foucault 2010, 30-31). Roomalaisen sotilasleirin muotoon suunnitellun Richelieun kaupungin Foucault taas esitteli esimerkkinä kurinpidollisesta ”moneuksien tilallisesta käsittelystä”, joka ilmentää samanaikaisesti tilallista jaottelua, hierarkisaatiota sekä tilasta luettavia valtasuhteita (Foucault 2010, 33). Nantes puolestaan tulee mainituksi esimerkkinä turvallisuuden mekanismien mukaan hallitusta kaupunkitilasta, jossa päinvastoin kuin Richelieun tapauksessa, ei luoda järjestystä tyhjäan tilaan, vaan tartutaan olemassa olevaan ympäristöön, asioihin, oloihin ja ilmiöihin ja vaikutetaan niiden sijoittumiseen, kiertokulkuun, virtaamiseen, kasvatetaan hyvää ja minimoidaan huonoa sekä arvioidaan ja ennustetaan riskejä ja erilaisia todennäköisyyksiä. (Foucault 2010, 35; Rabinow 1989, 16-25; Elden 2007, 565.)

Nämä esimerkit jäävät luentosarjassa kuitenkin johdatuksen tasolle, eikä nimestään huolimatta luennoilla lähestytä erityisenä kysymyksenä valtasuhteiden alueellista tai sen puoleen tilallista dimensiota, vaan kuten Foucault itsekin toteaa, on luennoissa kyse eritoten hallinnallisuuden historiasta, eli teemasta josta luentosarja on tullut tunnetuksi. ”Alue” on siis mukana vain nimellisesti ja korvautuu luentojen sisällössä ”hallinnalla”. (Elden 2007, 564.) Edellä mainittuihin Richelieun ja Nantesin esimerkkeihin palaan vielä analyysiosiossa, jossa tarkastelen tätä jaottelua rinnan vyöhykemenetelmästä paikantamieni valtdispositiivien kanssa.⁶ Turvallisuudelle tyypillistä hallintaa Foucault käsittelee myös epidemioiden, kuten rutto ja isorokko, säätelyn esimerkeillä, joita käsittelem myös analyysiosiossa.

Tilan ja tilallisuuden merkitys näyttää jopa ristiriitaiselta Foucault'n analyysien ja myös siitä ammentavan governmentality-perinteen kannalta. Vaikka Foucault on todennut että ”tila on perustavanlaatuinen vallan harjoittamisen osatekijä”, on tilallisuuden merkitys ollut tunnetuimpien Foucault'hon pohjaavien tutkijoiden tarkastelussa lähes olemattomassa roolissa (Huxley 2007, 190, 199). Tätä on paikattu sittemmin ottamalla Foucault'n analyysit tarkasteluun maantieteen tutkimuksessa. Ensimmäisiä merkkejä kiinnostuksesta Foucault'n ajatuksia kohtaan maantieteen piirissä edusti ranskalaisjulkaisu Hérodote'n vuonna 1976 tekemä haastattelu, jossa käsiteltiin muun

⁶ Muita merkittäviä Foucault'n avauksia tilallisuuden tarkastelun suuntaan on myös ihmismaantieteen piirissä paikatutkimukseen sovellettua heterotopian käsite, jolla pyritään kuvaamaan tilojen merkitysten moninaisuutta. Jotkut maantieteilijät ovat kritisoineet heterotopia-konseptin taustalla olevaa yksioikoista tilakäsitystä. (Harvey 2007, 4)

muassa Foucault'n ajattelun suhdetta tilallisuuteen ja yleisesti maantieteeseen. Haastattelusta virisi kirjeenvaihto, jonka aikana Foucault lähetti kysymyksiä Hérodoten ranskalaisista maantieteilijöistä koostuneelle kirjoittajakunnalle, joihin laaditut vastaukset julkaistiin niin ikään mainitussa lehdessä. En mene tässä yksityiskohtiin, mutta haastattelu ja sitä seurannut kirjeenvaihto sai aikaan kiinnostavaa keskustelua ja huomionarvoisia näkökulmia maantieteen ja Foucault'n valta-ajattelun väliselle rajapinnalle, ja on toiminut eräänlaisena uranuurtajana asiassa. Osa mainitusta kirjeenvaihdosta on julkaistu teoksessa *Foucault and Geography*. (2007; Crampton & Elden 2007, 2-4; Harni & Lohtaja, 44.)⁷

1990-luvun alussa governmentality-suuntauksen noustessa hallinnan tutkimuksen valtavirtaan nousi kyseistä lähestymistapaa kohtaan uutta kiinnostusta myös maantieteilijöiden keskuudessa. Yhteistä kosketuspintaa governmentality-lähestymistavan puitteissa ryhdyttiin kartoittamaan ensimmäisenä poliittisen maantieteen kentällä (Rose-Redwood 2006, 476; Häkli 2009, 7-8). Gerard Ó Tuathail (1996) soveltaa Foucaultlaista valtanäkökulmaa geopoliittisessa tutkimuksessa ja jäsentää maantieteellisen tiedontuotannon ja vallankäytön suhdetta geovallan (engl. geopower) käsitteen kautta. Käsitteeseen sisältyvän näkemyksen mukaan maantiede on aina kytkeytynyt olemuksellisesti vallan käyttöön ja ihmisten ja väestöjen hallinnan tapoihin ja käytäntöihin. Foucault'n tieto-valta – käsitystä mukaillen Ó Tuathail korostaa, ettei ole olemassa valtaa ilman sitä vastaavaa tiedon kenttää, tai sen puoleen tietoa, joka ei kiinnittyisi johonkin valtasuhteeseen.⁸ Näin myöskään maantieteellinen tieto ja tietous eivät ole objektiivista ja arvoneutraalia todellisuuskuvasta, ja niihin pohjautuvat sovellukset voidaan nähdä (myös) valtakäytäntöinä ja –tekniikoiden kokoelmina, joilla tuotetaan tilallisen ja alueellisen hallinnan tapoja. Geopoliittisessa kehyksessä tämä yhteys valtakäytäntöihin on kietoutunut muun muassa suurvaltojen imperialististen pyrkimysten tukemiseen erilaisin kartografisin representaatioin, jota Ó Tuathail kuvaa teoksessa *Critical Geography - the politics of writing global space*. (mt., 7.)

Myös Jeremy Crampton (2007) näkee kartografiset esitykset hallinnan tekniikkana, joita käytettiin muun muassa alueellisten rotuluokittelujen tuottamiseen erityisesti Euroopassa 1800- ja 1900-luvuilla. Kartografinen esitystapa kiinnittyi tässä yhteydessä varhaisiin käsityksiin ihmisroduista ja oman aikansa pseudotieteellisiin rotuteorioihin: alue ja rotu niputettiin näkemykseen, jonka mukaan

⁷ Foucault'n vaikutus on ollut ranskalaisessa maantieteessä huomattavasti vähäisempää kuin angloamerikkalaisessa maantieteessä ja tiedemaailmassa yleisesti. (Fall, 2007, 113-124)

⁸ Alhanen (2007) on problematisoi tätä näkemystä, ja esittää tieto-valta-suhteen olevan monimutkaisempi kuin tässä on esitetty.

roduille oli osoitettavissa ”luonnolliset” elinympäristöt ja maantieteelliset alueet, joissa tietyn etnisen ryhmän kuului pysytellä. Tämä aluesidonnainen rotuajattelu vahvisti varsinkin ensimmäisen maailmansodan jälkeen anglo-amerikkalaisessa maailmassa suosittuja, kansallismielisiä ja kansojen etnistä puhtautta vaalivia geopoliittisia pyrkimyksiä, joiden edistämiseksi nähtiin oivallisena keinona ”rotukarttojen” tuottaminen kartografisin menetelmin. (Mt., 225; ks. myös Dean, 1999, 139-140.) Maantieteilijät ja heidän tuottamaansa tietoainekseen perustuneet esitykset olivat siis avainasemassa tässä eugeniikkaa ja valtopoliittisia tavoitteita yhdistävässä prosessissa, jota voidaan pitää tyypillisenä esimerkkinä biopoliittisesta hallinnasta (Rose-Redwood 2006, 471-472).

Rasistisen aluejärjestyksen ohella erityisesti rikollisuus ja terveys olivat teemoja, joihin liittyen kartografisia menetelmiä varhaisissa vaiheissa sovellettiin. Rikollisuuden kartoitus nousi suosioon 1800-luvun alussa niin kutsutun poliisivaltion synnyn vanavedessä (ks. Foucault 2010, 302-312). Crampton (2007, 225) esittää, että 1700-luvun ruttoepidemian torjuntaan ja hallintaan kehitetty ja sitä seurannut kartografisen esitystavan (health mapping) merkitys on keskeinen väestön hallinnan kannalta. Sairauksiin liittyvää kartoitusta tehtiin jo 1600-luvulla ruttoepidemian yhteydessä, ja kansanterveyskysymyksiin liittyvä kartoitus (public health mapping) kehittyi laajaksi alatieteenalaksi 1800-luvulla. Näiden esimerkkien valossa Crampton näkee tilan ja sen tuottamisen menetelmien merkityksen olevan Foucault’n tulkinnoissa läheisesti sidoksissa maantieteelliseen tietouteen ja oppeihin: kartografisin menetelmin tuotetut tilaa järjestävät representaatiot, esitykset ja tietous voidaan mieltää väestön hallinnan teknologioiksi (Crampton, 2004, 42-43, ks. myös Kearns 2007, 205-222).⁹

Ajatusta maantieteestä tilallisen hallinnan tekniikkana on tulkittu tieteenalalla sittemmin myös monissa muissa viitekehyksissä. Erilaisten alue- ja tilasidonnaisten informaatio- ja merkitysjärjestelmien tuottaminen on sekä historiallisesti että edelleen eräs maantieteen tärkeimmistä perustehtävistä ja tutkimusalueista. Red-Rosewoodin (2006) mukaan maantiede on ollut merkittävässä osassa juuri sellaisen tiedon ja menetelmien tuottamisen kannalta, joita on sovellettu väestöjen biopoliittiseen hallintaan. Modernin, liberaalin hallintatavan muotoutumisen kannalta on näin ollen ollut aivan keskeinen merkitys juuri maantieteellisellä tiedolla ja tavoilla tuottaa

⁹ Molemmat mainituista aihepiireistä ovat temaattisesti myös Foucault’n valtatutkimusten ydinaihealueita: Tarkkailla ja rangaista kuvaa kurikäytäntöjä ja rikollisuuden diskurssin muotoutumista rangaistuslaitoksen toiminnan kautta, terveyden ja sairauden hallinnan pyrkimyksiin kiinnittyviä vallankäytön muotoja tarkastellaan puolestaan teoksissa *Klinikan synty* ja *Hulluuden historia*.

uudenlaisia tilajärjestyksiä ja -käsitteitä ja niiden representaatioita. Tarkemmin ottaen tämä on tarkoittanut sitä, että maantieteen piirissä syntyneet sovellukset ovat mahdollistaneet sellaisten menetelmien ja käytäntöjen kehittämisen ja soveltamisen, joilla voitiin erilaisin tavoin laskea, tarkkailla, määrittellä ja valvoa väestöä ja sen ominaisuuksia. Tämä on ollut mahdollistamassa siirtymää suvereenista, ensisijaisesti territorioon sitoutuvasta hallinnasta väestöön kohdistuvaan biopoliittiseen hallintaan. Yksinkertaisimmillaan se on tarkoittanut talonumeroinnin tai postinumeroalueiden kaltaisten tilallisen järjestämisen ja yksilöinnin tekniikoiden ymmärtämistä menetelmiksi, jotka voidaan valjastaa biopoliittisen hallinnan käytännöiksi. Rose-Redwood määrittelee maantieteellisen tiedon tuotannon ja spatiaalisen järjestämisen menetelmien, kuten talonumeroinnin, käsitteellä geokoodaus, geo-coding. Geokoodaus voidaan ajatella maanpintaan kaiverrettuna käsikirjoituksena, joka objektivoi alueet tietämisen ja hallinnan kohteeksi ja tuottaa mahdollisuuksia uudensuuntaisiin alueellisen ja tilallisen hallinnan tapoihin. (Rose-Redwood 2006.)

Talonumeroinnin ja postinumeroalueiden kaltaisten, suhteellisten alkeellisten järjestysten jälkeinen tietoteknologinen kehitys on nostanut alueellisen tiedon keräämisen ja tuottamisen menetelmät uusiin mittasuhteisiin. Uusi tietoteknologia on tuottanut maantieteellisille esitystavoille, kuten kartografialle ja karttamuotoiselle esitystavalle uusia sovelluspintoja ja mahdollisuuksia. Tästä näkökulmasta paikkatietoon perustuvien menetelmien merkitys on huomionarvoinen, sillä geoinformatiikan tutkimusala ja sen piirissä kehitetyt paikkatietosovellukset ovat nousseet merkittävään asemaan maantieteessä viimeistään 2000-luvulle tultaessa. (Longley, Goodchild ym. 2011, 17-21.) Tutkimusalan nousua on siivittänyt julkisen hallinnon kasvanut kiinnostus paikkatiedon hyödyntämiseen: paikkatietosovellukset ovat nykyään laajalti esimerkiksi kuntien ja valtion viranomaisten käytössä laadittaessa erilaisia maankäyttöä ja alueita koskevia suunnitelmia, selvityksiä ja esityksiä (esim. Hilke 2011).

Geogovernmentality-tutkimuksen piirissä analyysi paikkatietoteknologiasta on seurannut kartografiasta tehtyjä kriittisiä tulkintoja. Foucault'n tiedon ja hallinnan teemojen valossa aihetta ovat tarkastelleet muun muassa Crampton (2004) Rose-Redwood (2006). GIS-menetelmät on nähty näissä analyyseissä foucaultlaisena väestön hallinnan teknologiana ja valtasuhteiden tuottamisen käytäntönä. Jeremy Cramptonin (2004) mukaan GIS-teknologiassa kartoittaminen yhdistyy poliittisiin prosesseihin, jolloin se muuttuu maantieteellisen hallinnan käytännöksi. Hän näkee paikkatietoteknologian poliittisen kartografian tekniikkana, tapana hallita väestöä liberaalille hallintamentaliteetille ominaiseen tapaan kalkulaatioiden avulla (mt., 42). Ranu Basu (2009, 487) yhdistää paikkatietoteknologian uusliberaaliin hallinnan rationaliteettiin, joka mahdollistaa alueiden

pelkistämisen tarkkailtavaksi ja vertailtavaksi, tehokkuusvaatimuksia mukailevaan ja kilpailua kiihdyttävään muotoon. (Ks. myös Moisio & Luukkonen 2015, 832.) Maantieteen sisällä näkemykset paikkatietoteknologiaan ovat kaksijakoista ja paikkatietoteknologisen tutkimuksen asema ja merkitys on toiminut eräänlaisena metodologisena jakolinjana maantieteen sisäisessä keskustelussa (Schuurman 2000, 575; Häkli 2006, 134-135).

Tutkimusasetelmani näkökulmasta yksi olennainen kysymys koskee juuri GIS-teknologian merkitystä geokoodauksessa ja väestön biopoliittisen hallinnan käytäntönä. Analysoimani yhdyskuntarakenteen vyöhykemenetelmä perustuu teknis-metodologisesti geoinformatiikan tieteenalaan ja siihen pohjautuvaan paikkatietosovellukseen pohjautuvaan alueelliseen tiedonkeräysmenetelmään ja esitystapaan. Geogovernmentality-viitekehyksessä tarkasteltuna se on olennaisessa osassa arvioitaessa maantieteellisten menetelmien vaikutusta ja merkitystä väestön hallinnan biopoliittisina mekanismeina. Näin siis paikkatietoteknologia on keskeinen elementti analysoitaessa tutkimuskohdetta ja sen roolia tietoteknistyneen yhteiskunnan geokoodaamisen välineenä, tilallisten järjestysten tuottamisen menetelmänä, ja viime kädessä hallinnallistumisen osatekijänä.

4 Aineisto ja menetelmät

4.1 Foucaultlaisista menetelmistä ja metodologiasta

Foucault-lähtöiset tutkimusmenetelmät herättävät paljon kysymyksiä, jotka liittyvät usein juuri siihen, miten ja minkälaisin menetelmin Foucault'n ajatteluun pohjautuvaa tutkimusta oikeastaan käytännössä tehdään. Foucaultlainen tutkimus samastetaan usein diskurssianalyysiin, joka puolestaan yhdistetään yleensä Tiedon arkeologia –teokseen ja siinä kuvattuun diskurssien muodostumisen säännönmukaisuuksiin (ks. myös luku 3.2.1) Kuten Sally Hewitt (2009, 8) toteaa, Foucault ei kuitenkaan kehittänyt varsinaista systemaattista diskurssianalyysimenetelmää, ja foucaultlaiseksi diskurssianalyysiksi on luettavissa moninainen joukko Foucault'n käsitteisiin ja konsepteihin pohjautuvia, eri tutkijoiden kehittämiä sovelluksia, joista on muodostunut useita, eri tieteenaloja ja metodologisia katsomuksia yhdistäviä menetelmiä. (ks. myös Remes 2003, 28, 39-40; Laamanen 2007, 24-25; Peltonen 2014.)

Selkeyden vuoksi erotan tässä tutkimuksessa genealogisen lähestymistavan foucaultlaisesta diskurssianalyysistä ja tiedon arkeologiasta. En siis katso soveltavani varsinaisena tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysin mitään versiota, vaan genealogista tarkastelutapaa. Diskurssi on kuitenkin käsitteenä siinä mielessä tärkeä, että Foucault'n ajattelun yleisemmät tieteenfilosofiset lähtökohdat tiedon ja todellisuuden luonteesta on todettavissa tarkastelemalla ranskalaista diskurssiteoriaa ja diskurssianalyysin perinnettä. Se, miten diskurssi ranskalaisessa traditiossa käsitetään, tekee ymmärrettäväksi ne metodologiset reunaehdot, jotka ohjaavat tulkintaa tässä pro gradussa –tutkielmassa. Keskeistä ranskalaisessa diskurssiteoriassa on diskurssin näkeminen puhetta laajemmassa merkityksessä: siihen luetaan, kielellinen ulottuvuus ylittäen, kuuluvaksi myös diskurssia tuottavat ei-kielelliset käytännöt sekä otetaan huomioon diskurssien historiallisten kehityskulkujen merkitys niiden muotoutumisessa. Tällöin diskursseja tuottavaa ainesta nähdään olevan kielen ohella yhtä lailla materiaaliset kulttuurin ilmentymät, kuten rakennukset tai liikennejärjestelyt, Remestä (2003, 44) mukaillen ”kaikenlainen kulttuuria, ihmisryhmän toimintaa tai yhteiskuntaa organisoiva aines, joka määrittää diskurssin, eli sen, millaiseksi diskurssi produsoi kohdattavan todellisuuden”. Ranskalaisessa diskurssiteorian traditiossa on tunnusomaista myös diskurssien vahva ontologinen merkitys suhteessa yksilösubjektiin ja ihmisen toimijuuteen: diskurssit nähdään ”valmiina” (muttei muuttumattomina) ja ensisijaisina, ja ihmiset ja

heidän toimintansa asettuu enemmän tai vähemmän alisteisiksi kulttuurilleen, osaksi diskursseja, niiden johdattamaksi ja samaan aikaan niitä ilmentäviksi tekijöiksi. (Remes 2003, 41.)

4.1. Vallan genealogia

Kuten monet Foucault'n käsitteet ja konseptit, ei myöskään vallan genealogia ole yksiselitteinen tai selväpiirteinen käsite. Genealogisesta metodista ei ole löydettävissä tiedon arkeologian kaltaista yksityiskohtaista kokonaisesitystä kirjallisuudesta, vaan käsitys genealogisesta lähestymistavasta täytyy koostaa ja omaksua Foucault'n tuotannon eri kohdista. Genealoginen tutkimus muotoutuu myös aina tilannekohtaisesti tutkittavan kohteen mukaan noudattamatta selkeästi määriteltyjä sääntöjä tai ohjeita. Näin genealogisen menetelmän tyhjentävä kuvaileminen lyhyesti on vaikeaa tai jopa mahdotonta. (Kusch 1993, 97; Hannah 2007, 85.) Genealogisen ajattelun ensimmäinen keskeinen edellytys on teoriataustan, eli foucaultlaisen valta-analyttisen näkökulman ja siihen liittyvien käsitteiden sisäistäminen, joita käsittelin luvussa 3.2¹⁰

Genealogia määritellään usein historian tutkimuksen tavaksi, mitä se on kuitenkin vain erityisessä merkityksessä. Foucault lainaa Frederik Nietzscheä genealogian perusmäärittelyssä kuvaten sitä nykyisyyden historiaksi, jossa ei pyritä tarkastelemaan menneisyyden tapahtumien tosiasiallista laitaa, vaan paikantamaan nykyhetkeen johtaneita kehityskulkuja jonkin ilmiön kontekstissa sen tämän hetkisestä olemuksesta käsin samalla kysyen, kuinka nykyisyys oikeastaan on tullut mahdolliseksi. Nykyhetkeä ja historiaa tarkastellaan ikään kuin rinnakkain, tavoitteena selvittää, kuinka historia tulee vaikuttavaksi omassa ajassamme. (Megill 1985, 233-236; Kusch 1993, 136-137.) Laajan ja kokonaisvaltaisen tulkinnan mahdollistaa tietynlainen perspektiivi, genealoginen ylhäältä alas -katse, joka paikantaa laajoja kehityskulkuja ja asettaa tapahtumia, ilmiöitä ja ilmaantumisia erityiseen kontekstiinsa. Historiantutkimuksellisessa mielessä genealogia tutkii ”tapahtuman vaikutushistoriaa.” Tapahtuma tarkoittaa genealogisessa kontekstissa käännteentekevää asiaa, jonkin uuden ja erityisen ilmaantumista yleiseen tietoisuuteen. Tapahtuman ”todellisen” alkuperän selvittäminen ei ole tärkeää, vaan se, kuinka se on ilmaantunut juuri tähän aikaan ja mitä erityistä se siitä kertoo. Tapahtumaa, uudenlaisia järjestyksiä ja valtasuhteita uusille elämän alueille

¹⁰ Vaikka genealogista menetelmää luonnehditaan usein ylimalkaisesti joustavaksi ja kokonaisvaltaiseksi, sen perusteet kiinnittyvät pohjimmiltaan tarkkaan ja yksityiskohtaiseen tiedonfilosofiseen analyysiin vallan, tiedon ja hallinnan käytäntöjen olemuksesta. Genealogisesta menetelmästä on laadittu useita teoksia, joissa käsitellään kattavasti sen taustaa ja soveltamista. Martin Kuschin (1993) kirjassa *Tiedon kentät ja kerrostumat* käsitellään syväluotaavasti Foucault'n genealogiaa painottaen tiedonsosiologista näkökulmaa ja tieteenfilosofisia perusteita.

rakentavia ”ongelmointeja, strategioita ja keksintöjä” ovat historiallisesti edustaneet muun muassa biologinen sukupuoli, köyhyys ja psykoanalyysi. (Helen 2005, 96-98.)

Genealogisen tutkimuksen ydin on tapahtuman paikantaminen tarkastelemalla problematisointeja ja niiden näkyväksi tekemisen tapoja ja suhdetta käytäntöihin. Problematisoinnit ja käytännöt muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jonka leikkauspisteessä valtasuhteet saavat alkunsa ja tulevat todellisiksi ja vaikuttaviksi. Tämän leikkauspisteen analysointi lähtee siis käytäntöjen tarkastelusta. Genealogi paikantaa käytäntöjä paljastaakseen samalla niiden taustalla vaikuttavan järjen ja ajattelun. Käytäntöjen tutkiminen on näin samalla niiden taustalla olevan tiedon, totuuden ja ajattelun tutkimista. Käytäntö tarkoittaa genealogiassa suunnitelmaa, ohjeistusta tai ohjelmaa, joka on tarkoitettu suuntaamaan ja johtamaan (conduct) ihmisten toimintaa ja käytöstä (conduct), ja jolla on tietty säännöllisyys, johdonmukaisuus ja järki. Käytännön ”käytöstä ohjailevan” (conduct of conduct) merkityksen voidaan nähdä toteutuvan sekä ihmisten ohjailuna että tapoina hallita instituutioita ja organisaatioita. Se voidaan ymmärtää tietynlaisena ohjelmointina, määrättyyn järkeen ja eetokseen sidottujen toimintatapojen tarkasteluna. Käytäntöjen muodostamien regiimien analysointi voidaan nähdä juuri konkreettisena genealogisena tutkimuksena. (Helen 2005, 100-102.)

Tapahtuman taustalla vaikuttaa aina jokin moraalinen näkökanta tai filosofia, eetos, johon tapahtuman ilmaantuminen on kytköksissä ja josta sen olemassaolo hakee perustelunsa ja oikeutuksensa. Eetos tarkoittaa eräänlaista tavoitetilaa, sitä mikä nähdään hyväksi ja tavoiteltavaksi. Eetos on toisin sanoen ”se mitä voi tehdä.” Tapahtuman taustalla oleva eetos paljastuu tarkastelemalla siihen kytkeytyviä problematisointeja, ongelmanasetteluja, joiden kautta ”oleminen vaatii tulla ajatelluksi.” (Helen 2005, 99-100)

Käytännössä genealoginen tutkimus on käytäntöjen ja ohjelmointien etsimistä ”pienestä kirjallisuudesta” kuten ”ohjesäännöistä, hallinnollisista muistioista ja suunnitelmista, opaskirjoista ja muusta välittömästi politiikan toimeenpanoon ja elämäkäytäntöihin liittyvästä keskustelusta.” Problematisointeja ja ohjelmointeja ei etsitä ilmeisistä paikoista, kuten suurista ideologisista julistuksista tai kirjoituksista, vaan arkipäiväisemmistä teksteistä. Tätä ”harmaata” kirjallisuutta luetaan pikkutarkasti ja kärsivällisen dokumentaarisesti. (Helen 2005, 102.)

Analyysimenetelmäni noudattaa pääpiirteittäin edellä kuvattuja genealogisen menetelmän peruseräitä. Etsin tutkimusaineistosta genealogian ”neulankärkeä”, ongelmallistamista, jonka ympärille kiteytyy koko hallinnan järjestelmä käytöstä ohjailevine käytäntöineen. Analyysin mukana

taustalla kulkee ajatus käytännön ja sen takana vaikuttavan ajattelutavan tai arvojärjestelmän suhteesta. Tarkastelen siis käytäntöjä, joiden analyysi samalla kertoo ongelmallistamisesta ja kyseisen tarkastelun kohteena olevan ilmiön kontekstissa, oman aikamme keskiössä olevasta tapahtumasta, ilmaantumisesta. Tarkastelen vyöhykemenetelmää käytäntönä ja käytäntöjen kokoelmana, joka samalla kertoo siitä tausta-ajattelusta, johon sen ongelmallistamisen logiikka sitoutuu. Tutkin myös eetoksen ilmenemistä: pohdin kuinka tämä tavoitetila, se mitä voi tai pitää tehdä, ilmenee aineistosta. Käytäntöjen analyysissa ymmärrän vyöhykemenetelmän hallinnan analytiikan peruskäsitettä lainaten hallinnan teknologiana. Kohdistan tämän käsitteen kautta huomion menetelmän tekniseen esitys- ja toteutustapaan, jonka kautta mahdollistuu erilaisten hallinnan dispositiivien genealogisen polveutumisen paikantaminen: hallinnan konkreettiset käytännöt toteuttavat ja ilmentävät erilaisia hallinnan tapojen mukaisia mekanismeja, joiden alkuperä paikantuu Foucault'n kuvaamiin hallintamentaliteetteihin ja vallan dispositiiveihin. (ks. Koivusalo 2011, 193.)

Tarkentaakseni analyysin painopistettä, en painota järjen tai ajattelun polveutumista aluesuunnittelun tai yhdyskuntarakenteen tieteellis-professionaalista kontekstista käsin. En näin ollen käsittele ensisijaisesti esimerkiksi paikkatietoteknologian historiaa, erilaisia aluesuunnitteluideoita tai tieteenalakohtaisia koulukuntia, diskursseja tai rationaalisuuksia, joista vyöhykemenetelmän järjelyyn ja ongelmoinnin voisi katsoa polveutuvan (vrt. Tynkkynen 2006, 92-93). Tieteenalakohtaista, ”episteemistä” diskurssia ei voi olla huomioimatta, mutta en käy sen historiaa läpi systemaattisesti, eikä se olisi tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista. Lähtökohtani on enemmänkin hallinnan tekniikoiden ”siirtymien ja käytön” historia: tutkin menetelmässä ilmenevien hallinnan käytäntöjen polveutumista juuri dispositiiveista tai hallintamentaliteeteista (Foucault 2000, 25). Päähuomioni on siis nimenomaan hallinnan tekniikoiden kuvaaminen tietyssä käyttöyhteydessä sovelletussa käytäntöjen kokoelmassa, ohittamatta kuitenkaan maantieteen tieteenalakohtaisten traditioiden ja ajatteluperinteiden merkitystä ongelmointien taustalla. Tarkastelen siis ensisijaisesti tapahtumaa ilmiön ilmaannuttamisen eli vaikuttavaksi tulemisen näkökulmasta. Tätä tulkintatapaa voisi kuvata dispositiivien vaikutusten genealogiaksi.

Vyöhykemenetelmässä ymmärrän olevan kyse yhteiskuntatilaan kohdistuvasta järjestämisen tekniikasta. Kun tämä järjestäminen kohdistuu alueeseen, tarkemmin ottaen kaupunkeihin ja kaupunkiseutuihin, on syytä tehdä joitakin tarkennuksia. Kusch (1993, 137, 148-149) toteaa genealogisen tutkimuksen erään lähtökohdan kehkeytyvän ristiriidasta ja kamppailusta, joka syntyy ruumiiseen kohdistuvasta pakottamisesta, rajoittamisesta ja muovaamisesta. Kaupunki- ja aluesuunnittelun genealogisen tutkimuksen suhteen liittyy tähän lähtökohtaan joitakin erityispiirteitä.

Klassisena biopolitiikan kohteena on biologisena koneena käsitetty ihmiskeho, joka oli lääketieteen keinoin säädeltävissä ja muokattavissa. Biopolitiikassa on kuitenkin kyse ei vain ruumiin, vaan myös koko elämänpiirin hallinnasta ja ihmislajin kontrollista ”etäisten tekijöiden” kuten elinympäristön ja sen muokkaamisen kautta, mitä voisi kutsua Heleniä mukaillen myös sosiaaliteknologiseksi hallinnaksi. (Helen 2016, 53.) Erilaiset tilaa ja sen rakentumisen ehtoja ja kehyksiä määrittävät ja tuottavat järjestelmät ja menetelmät voidaan ymmärtää keskeiseksi hallinnan teknologiaksi. Ajatusta seuraten Moision mukaan alueen hallinta voidaan samastaa ihmisten hallinnan pyrkimykseen, mikä näkyy usein erilaisina alueellisen jakamisen, luokittelun ja hierarkioiden tuottamisena (Moisio 2012, 43). Paul Rabinow (1989) tarkastelee modernin alue- ja kaupunkisuunnittelun menetelmiä keskeisimpinä poliittisina teknologioina tai välineistöinä, joiden kautta elämä tehdään hallituksi. Kaupunkiin viitaten, Foucault’n (1980, viit. Kusch 1993, 141) mukaan tila voidaan käsittää taloudellis-poliittisena muotona, jossa se ymmärretään ”arkkitehtonisten ja luonnollisten tilojen tutkimisena suhteessa valtaan, tapahtumiin ja taisteluihin.” Näiden lähtökohtien kautta tarkasteluni keskiössä on ruumiin sijaan (kaupunki)tila ihmisen elinympäristönä, jossa biopolitiittisen hallinnan prosessit ja kamppailut tulevat näkyväksi ja eläväksi (Osborne & Rose 1999, 741).

Soveltamani menetelmän toinen painotusero liittyy genealogian kriittiseen ja skeptiseen lähtökohtaan, jota motivoi vääryys tai sietämätön asiantila, kuten psykiatrien mielivaltainen ihmisten luokittelu milloin mihinkin hulluuden alaluokkaan, tai sukupuolen ja seksuaali-identiteettien objektivointi ja marginalisointi (Kusch 1993, 137, 148). Tämä katsomus, ”alistetun tiedon” esiin tuominen, leimasi Foucault’n työtä ja asennetta ja on siivittänyt myös monia hänen seuraajiaan. Kun tutkimukseni empiirinen kehys on alueellinen hallinta ja suunnittelu, jonka kohteena on yksilöön kohdistuvan suoran ja välittömän hallinnan sijaan enemmänkin käytäntöjen järjestelmän tarkastelu sinänsä, koen tutkimukseni lähtökohdan etäännyvän tästä genealogian välittömän kriittisestä ja skeptisestä tutkimusotteesta, jota Foucault tarjosi välineeksi ”heille, jotka taistelevat ja vastustavat” (Foucault 1991, 84 viit. Helen 2016, 32). Genealogiaa kritiikkinä voidaan soveltaa erilaisin painotuseroin, eikä kaiken genealogisen tutkimuksen lähtökohtana ole varustautuminen taisteluun tai vastustamiseen. Helenin (2016, 30) mukaan genealogisen tutkimustavan kriittisellä asennoitumisella tarkoitetaan tiedon, tieteellisten diskurssien ja arvojen kontingenssin luonteen tiedostamista, sen painottamista, että tieto ja totuus on aina tuotettu käytännöissä, jotka ovat sidoksissa valtasuhteisiin ja ainutlaatuisiin historiallisiin tapahtumaketjuihin. Sovellan vallan genealogiaa tätä kuvausta seuraten analyttisenä lähestymistapana, jonka avulla tulee mahdolliseksi tarkastella hallinnan käytäntöjen järjestelmiä niiden kontekstin ja esiintulopinnan lähtökohdista käsin.

4.2 Aineisto

Aineisto koostuu Urban Zone -hankekokonaisuuden raporteista ja asiakirjoista sekä hankkeeseen liittyvistä Internetsivuista. Olen listannut aineistolähteet omaan luetteloon.

Aineistoni on valmiiksi olemassa, ei itse tuotettua tai kerättyä. Aineiston keruulle ja sen laadulle on genealogisessa tutkimuksessa yleisesti ottaen väljät määritelmät, mutta yleisesti ottaen valmiita aineistoja, kuten hallinnollisia asiakirjoja, raportteja ja dokumentteja hyödyntävä ”kirjoituspöytä tutkimus” on tyypillinen menetelmä genealogisessa analyysissä (ks. esim. Helen 1998; Helen 2016).

Myös aineistoa voidaan lähestyä metodologisesta näkökulmasta diskurssiteoriasta käsin. Vyöhykemenetelmään liittyvää asiakirja-aineisto on tulkittavissa ranskalaisen diskurssiteorian traditiota seuraten diskursiivisena representaationa sekä kulttuuris-yhteiskunnallisena merkitysjärjestelmänä. Tässä katsannossa vyöhykemenetelmää koskeva asiakirja-aineisto edustaa diskursiivista merkitysjärjestelmää ja yhteiskuntaa organisoivaa ainesta. Valitsemastani aineistosta voidaan näin ollen paikantaa tutkimusasetelman ja -kysymysten kannalta olennainen kulttuuria (ts. yhteiskuntaa) organisoiva ja diskurssia määrittävä aines. (Remes 2003, 39-45.)

4.3 Muita huomioita

Perinteisten määrittelyjen kautta tutkimukseni on kvalitatiivinen, eli lähtökohtana on tutkijan subjektiivinen ja kokonaisvaltainen tulkinta tutkittavasta kohteesta tai ilmiöstä (Hirsjärvi ym. 1997, 161). Toisen yleisen määritelmän kautta tutkielmaa voi luonnehtia teoriasidonnaiseksi: tulkintojani ja päätelmiäni aineistosta on ohjannut voimakkaasti valmiiseen käsite- tai ajattelujärjestelmään (teoriaan) pohjautuvat näkemykset. Aineistolla on siis ollut teoriaa todeksi tekevä ja artikuloiva rooli, eikä päähuomio ole teoriakehikon ”ulkopuolisissa” päätelmissä tai havainnoissa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Luonnehtisin tämän tutkimuksen tekoa myös luonteeltaan sykliseksi, jonka aikana teoriaan ja aineistoon syventymisen, pohdiskelun ja kirjoittamisen vaiheet ovat seuranneet toisiaan muodostaen erilaisia vaiheita ja jaksoja sisältävän kehämäisen jatkumon, jonka tuloksena analyysi ja päätelmät

ovat muodostuneet. Tutkimusotettani kuvaa näkemys, että tutkimuksen teossa on käytännössä harvoin mahdollista seurata tarkasti strukturoitua mallia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita täysin mielivaltaista aineiston käsittelyä tai tulkintaa, vaan sen lähtökohdan tunnustamista, että tutkimus ei useinkaan etene noudattaen lineaarista tai selkeää suunnitelmaa. (Hirsjärvi ym. 1997, 14-15.)

Teoriaa, aineistoa ja menetelmäkysymyksiä on kuitenkin mielestäni syytä tarkastella hieman moniulotteisemmin kuin edellä kuvattujen suhteellisten karkeiden menetelmällisten jaottelujen kautta. Tämä pätee erityisesti aineiston ja teoriakirjallisuuden suhteeseen. Teoriasidonnaisuus lähtökohdana on tarkoittanut myös sitä, että tutkimuskirjallisuuden lukeminen ja sen jäsentäminen suhteessa aineistoon ja tutkittavaan ilmiöön on ollut koko tutkimukseni teon ajan kokonaisvaltaisesti ohjaamassa analyysin ja tulkintojen muodostumista. Teorian itsessään ja siitä laadittujen esitysten merkitys voi näin tulla ajatelluksi myös yhdenlaisena tutkimuksen aineistona, ei vain selvärajaisesti omaan kategoriaansa rajattuna, funktionaalisenä käsitteiden ja ajatusjärjestelmän omaksumisen välineenä. Kun ajatellaan tutkimuksen tekoa progressiivisena tapahtumasarjana, jossa tulkinta etenee ja rakentuu aina staattiseksi ymmärrettyjen teorian ja aineiston kategorioiden lisäksi myös tutkijan oman, jatkuvasti muuttuvan ajattelun ja käsitysten pohjalta, voidaan myös tutkijan itsensä ajattelu ja intuitio nähdä yhtä lailla tutkimuksen aineistona. Näin myös niiden materiaaliset kuvaukset kuten puolivalmis analyysiteksti, muuttuu tutkijan ajattelua, käsityksiä ja tulkintaa ohjaavaksi tutkimuksen aineistoksi. Tästä näkökulmasta kyseenalaistuu perinteinen jaottelu aineistoon ja teoriaan, mutta myös tutkijan positio ja hänen ajattelunsa selvärajaisesti erillisenä, ulkopuolisenä entiteettinä tutkimuksen kokonaisuudessa. Tämä näkemys seuraa niin kutsutun uusmaterialistisen ajattelun tulkintaa tutkimuksen teosta, jossa muun muassa aineiston ja teorian väliset rajat liudentuvat ja häviävät ja tutkimuksen tekoon osallistuvien elementtien ja suhteiden kirjo on laaja ja monisyinen. Uusmaterialistisessa katsannossa tutkimuksen teko nähdään menetelmien, kirjallisuuden, tutkimuskohteen ja aineiston sekä niiden välisten suhteiden sommittumana (assemblage), jolle on tyypillistä seka-aineisuus, suhteiden moniulotteisuus sekä prosessiaalisuus. (Venäläinen 2016, 22-23.) Katson tämän luonnehdinnan sopivan kuvaamaan myös tätä tutkimusprosessia.

Uusmaterialistinen näkökulma korostaa myös yleensä tutkimuksen ulkopuoliseen ulottuvuuteen katsottujen materiaalien tekijöiden merkitystä tutkimusprosessissa. Juhana Venäläinen (2016, 23) katsoo väitöskirjatutkimukseensa osallistuneiksi materiaaleiksi esimerkiksi kirjat, kirjastot, tietokoneet, tietokannat, kynät, muistilehtiöt, sykemittarit ja syysflunssat. Tätä ajattelua mukailen näen tämän gradun tekoprosessissa sommittuneen merkittävällä tavalla monet materiaallisen maailman tekijät ja toimijat. Olennaisin merkitys tämän ulottuvuuden kannalta on toteutunut tilan ja

paikan välityksellä. Olen kirjoittanut tätä gradua kolmessa eri kaupungissa, monissa asunnoissa, kirjastoissa, itseopiskelutiloissa, tietokonesaleissa, busseissa ja junissa, kahviloissa, odotustiloissa ja urheiluhallien auloissa. Paikan ja materiaalsen merkitystä on vaikea kuvata tyhjentävästi tutkimuksen sommittuman sisältä käsin, mutta koen, että jokainen tila ja paikka on ollut ainutlaatuisena elementtinä mukana tutkimuksen teon prosessissa ja tuonut sille erityisen merkityksen järjestymällä yhteistoimintaan muiden tutkimukseen osallistuneiden materiaalisuuksien kanssa. (Ks. Bennett 2005.)

5 Analyysi

5.1 Hajautumisen ongelmallistaminen

Ongelmallistaminen on genealogisen valta-analyysin avainkäsite (Helen, 2005, 101; Dean, 1999, 210). Miller ja Rose (2008, 92) kirjoittavat hallinnan olevan ”ongelmia asettavaa toimintaa”. Ongelmallistaminen tarkoittaa, että liberaalin hallinnan menestykselliselle toimeenpanolle on edellytyksenä erityisen ongelman olemassaolon konstruointi, johon hallinnan keinoin on määrä tuottaa ratkaisu. Palatakseni Foucault’n hulluutta ja mielisairaala-instituutiota koskeviin tutkimuksiin, mielisairaala kuri-instituutiona ja hallinnan teknologiana nousi vastauksena hulluuden ongelmaan, joka oli ensin tuotettu diskursiivisissa käytännöissä, ja legitimoitu asiantuntijaregiimin (psykiatria) piirissä (Peltonen 2014, 170).

Tulkittaessa vyöhykemenetelmää hallinnan teknologiana on keskeistä analysoida sitä, minkälaisen erityisten ongelmointien puitteissa vyöhykemenetelmän hallinnan perustelu esitetään, mikä kehystetään ongelmaksi, johon tällä hallinnan järjestelmällä ja sen ohjelmoinneilla puututaan ja joka sillä ratkaistaan. Aineistossa ongelmallistaminen liittyy selkeästi yhdyskuntarakenteen hajautumiseen ja tiivistämiseen liittyvän keskustelun ympärille.

”Pitkään jatkunut yhdyskuntarakenteen hajautumiskehityksen aikakausi on lisännyt autoistumista ja vähentänyt joukkoliikenteen käyttöä erityisesti keskisuurissa kaupungeissa. [...] Yhdyskuntarakenteen hajautumisen seurauksena elämäntapamme on muuttunut entistä autoriippuvaisemmaksi. Työ- ja asiointimatkat ovat huomattavasti pidentyneet ja peruspalvelut ovat monilla alueilla vaikeasti saavutettavissa ilman autoa. Hajautunut yhdyskuntarakenteen on kallis, yksipuolinen ja ympäristölle haitallinen. Hajautumiskehitys on myös heikentänyt yhdyskuntarakenteemme kykyä vastata merkittäviin tulevaisuuden haasteisiin.” (Suomen ympäristökeskus 2017a)

Keskeisenä ongelmana on siis yhdyskuntarakenteen hajautuminen. Hajautumisen katsotaan lisänneen autoistumista, ja aiheuttaneen sekä taloudellisia että ympäristöllisiä haittoja. Se on lisännyt autoriippuvaisuutta ja tehnyt ihmisten elämästä monin paikoin hankalaa. Oikeastaan koko tulevaisuus näyttää yhdyskuntarakenteen hajautumisen vuoksi epävarmalta. Vastauksena tähän ongelmien vyyhtiin on tietenkin hajautumiskehitykseen puuttuminen. Vyöhykemenetelmän tavoitteita ovat vähäautoisen yhdyskuntarakenteen mahdollistaminen, ilmastotavoitteiden saavuttaminen sekä viihtyisän ja miellyttävän kaupunkiympäristön edistäminen. Eräänlaisena ensisijaisena, nämä päämäärät mahdollistavana tavoitteena esitetään yhdyskuntarakenteen hajautumisen pysäyttäminen.

Kaupunkiseutujemme yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä on tullut tärkein tavoite hajautumiskehityksen estämiseksi. Täydennysrakentaminen, kaupunkiympäristön monipuolisuuden ja laadun parantaminen sekä julkisen liikenteen, pyöräilyn ja kävelyn mahdollisuuksien kehittäminen liittyvät kaikki yhdyskuntarakenteen autoriippuvuuden vähentämiseen. Yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä on saatu hyviä kokemuksia hyödyntämällä yhdyskuntarakenteen vyöhykemenetelmää. (Suomen ympäristökeskus 2017a)

Pelkkä jonkin asian tai tilanteen toteaminen ongelmaksi ei sinänsä oikeuta hallintaa, vaan ongelma täytyy kytkeä laajempaan viitekehykseen. Ongelmallistamisen taustalla on aina tiettyyn järjeilyyn tapaan kytkeytyvä rationaalisuus. Rosen ja Millerin (2008, 88) mukaan ongelmallistamisen takana olevalla järjeilyllä on tietty ihmisten moraalitajuun vetoava ja yleisiin yhteiskunnallisiin hyveisiin kiinnittyvä muoto, jonka puolelle useimpien ihmisten on helppo asettua, kuten oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja hyvän tulevaisuuden turvaaminen.

Terveellisen, turvallisen, taloudellisen ja sosiaalisesti oikeudenmukaisen yhdyskuntarakenteen tavoitteet yhdessä ilmastonmuutoksen torjunnan kanssa edellyttävät merkittävää muutosta nykykehitykseen. (Ympäristöministeriö 2017a)¹¹

Lainauksessa esitetty lupaus ”muutoksesta nykykehitykseen” eli hajautumisen pysäyttämistä ja kaupunkeihin kohdistuvasta ”eheyttämisen” mahdollisuudesta punoutuu kaikkien yhteisen edun edistämiseen. Poliittisen järjeilyn moraalinen muoto tiivistyy kaikille yhteisen hyvän tuottamisen lupauksessa (Helen 2010, 32; Rose & Miller, 48).

Ongelmallistamiseen ja hallinnan moraalisiin perusteluihin liittyy usein puhe niistä haitoista, joita hallinnan kohteeksi ja ongelmaksi määritelty ilmiö voi aiheuttaa, jos sitä ei oteta pikimmiten hallinnan kohteeksi. On siis riski, että jos asiaan ei puututa, kehittyy asiointi hallitsemattomuuden myötä vaaralliseksi tai haitalliseksi. Dean painottaa, että juurin riskin käsite on ymmärrettävä hallinnan teknologioiden yhtenä keskeisenä osatekijänä. Riskin yhdistäminen moderniin hallintaan liittyy keskeisesti riskiyhteiskunnan aikalaisdiagnoosiin, jonka teki tunnetuksi sosiologi Ulrich Beck (1992). Riskiyhteiskunnallistuminen ei ole Deanin, kuten ei myöskään Beckin, mukaan kuitenkaan seurausta riskien todellisesta lisääntymisestä yhteiskunnassa, vaan puheessa riskeistä on kyse eräästä hallinnan tavasta, keinosta hallinnalliseen ja poliittiseen järjeilyyn riskien avulla. Riskit syntyvät tiedollisten prosessien tuotteena ja niitä käytetään sosiaalisen hallinnan välineenä. (Dean 1999, 177, 205-211; Helen 2016, 109-110.)

¹¹ Lainaus muuttunut 8.3.2017 päivitettyllä Internet-sivulla muotoon (muutos kursivoitu): ”Terveellisen, turvallisen, taloudellisen ja sosiaalisesti oikeudenmukaisen yhdyskuntarakenteen tavoitteet sekä ilmastonmuutoksen torjunta edellyttävät merkittäviä hajautumista hillitseviä toimia.”

”Tutkimushankkeella on kaksi päätavoitetta: [...] Kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteen tulevaisuuden arviointi [...]” (Suomen ympäristökeskus 2017c)

”Laadittavan suunnittelumenetelmän avulla voidaan ennakoida maankäytön ja liikennejärjestelmän kehittämisen vaikutuksia erilaisilla suunnittelualueilla ja erilaisissa suunnittelukohteissa.” (Suomen ympäristökeskus 2017b)

Riskipuheen käyttöön hallinnan välineenä liittyy kiinteästi ennakointi, joka kohdistuu väestön elämää, terveyttä ja elinehtoja kohtaavien vaarojen todennäköisyyksien arviointiin. Ennakoinnin avulla, mahdollisuuksien ja todennäköisyyksien välisen suhteen kalkulointien tuottamisella järjestetään uudelleen väestön ja yksilön välinen suhde. Tällainen moderneja yhteiskuntien hallinnan järjestelmiä tyypillisesti kuvaava ”riskirationaalisuus” tarjoaa mahdollisuuden yksilöiden ja väestön elinolojen laskennallistamiseen, ja sitä kautta ihmisten tehokkaampaan hallintaan. (Dean 1999, 206-207; Helen 2010, 40-41; Helen 2016, 114-120.)

”Yhdyskuntarakenteen hajautumisen tuloksena syntyy suunnittelematonta taajama-aluetta ilman palveluita ja infraverkostoja. Hajautuminen pidentää matkapituuksia ja liikennesuoritetta, ja heikentää lisäksi mahdollisuuksia suunnitella ja toteuttaa uusia alueita ekotehokkaan yhdyskuntarakenteen mukaisiksi.” (Liikenne- ja viestintäministeriö 2011, 8)

Selvimmän hajautumiskehitys ilmenee kaupunkiseutujen reunamilla alhaisen tiheyden taajama-alueiden laajenemisena, joka johtuu pääosin kaupunkiseutuja ympäröivän haja-asutusalueen hajarakentamisesta. (Suomen ympäristökeskus 2017a)

Lainauksessa havainnollistuu riskipuheen merkitys hallinnan edellytyksenä. Yhdyskuntarakenteen hajautuminen ja holtiton taajamarakentaminen vaarantaa kaupunkien ja kaupunkiseutujen kehityksen ja estää näin hyvän asuinympäristön kehittymisen. Tämä hajautumiseen perustuva riskiretoriikka voidaan rinnastaa hallinnallisissa kontekstissa riskeihin, joihin niin sanotun sosiaalisen hallinnan käytännöt kiinnittyivät. (Rose ja Miller 2008, 11-16; Helén 2010, 32). Esimerkiksi rikolliset, sairaat, köyhät ja seksuaalisesti marginalisoidut yksilöt ovat historiallisesti olleet epäjärjestystä edustavaa ja haitallista sosiaalista kudosta, jotka on täytynyt ottaa hallinnan kohteeksi niiden yhteiskunnalle aiheuttaman riskin takia (Foucault 1998, 124). Epäjärjestyksen tilassa olevat kaupunkien reunamilla sijaitsevat suunnittelemattomat taajama-alueet vertautuvat riskipuheen yhteydessä tähän ei-toivottuun kudokseen: taajamien hajautuneet reuna-alueet ovat kuin yhteiskunnan laidoilla tai ulkopuolella pakoilevat arvaamattomat väestöryhmät, jotka uhkaavat koko yhteiskunnan kehitystä ja hyvinvointia.

Yhteenvedon voidaan sanoa, että alueellisen hallinnan ja puuttumisen oikeutuksena palvelee vyöhykemenetelmässä hajautumisen ongelmallistaminen. Ongelmallistamista perustellaan riskeillä, jotka hajautuminen tuottaa koko yhteiskunnan tulevaisuudelle. Se asettuu alueellisen hallinnan kontekstissa jatkumoon rinnasteisena sosiaalisten hallintakeinojen perusteluina toimiville ilmiöille, kuten köyhyys, terveys, koulutus, kasvatusta ja rikollisuus. Ongelmallistamisen kautta tulee esiin myös liberaalille hallintamentaliteetille ominainen hallinnan perustelu valtion ja sen väestön vaurauden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden vaalimisesta.

5.2 Vyöhykemenetelmä käytäntöjen ohjauksena

Hahmottelen tässä luvussa vyöhykemenetelmän luonnetta alueellisena hallinnan järjestelmänä ja sen suhdetta institutionaaliseen aluesuunnittelujärjestelmään. Tätä kautta havainnollistan governmentality-ajattelun peruslähtökohtaa hallinnan olemuksesta, jota kuvataan termillä käytäntöjen ohjaaminen (conduct of conduct) (Dean 1999, 17-21).

Aineistossa vyöhykemenetelmää on luonnehdittu sekä ”suunnittelun työkaluna” että ”suunnittelumenetelmänä”, jota on mahdollista hyödyntää liikenteen ja maankäytön suunnittelussa (ks. luku 2.2) Oleelliseksi kysymykseksi nousee tässä asetelmassa vyöhykemenetelmän merkitys suunnittelumenetelmänä ja menetelmän positio alueiden suunnittelun järjestelmien kokonaisuudessa. Hallinnollisessa kehityksessä maankäytön ja alueiden suunnittelua ohjaa ja sääntelee Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999), jossa alueiden suunnittelu on määritelty viime kädessä kuntien ja maakuntien tehtäväksi. Vyöhykemenetelmällä ei siis ole samanlaista juridista, institutionaalista asemaa alueidenkäytön suunnittelumenetelmänä kuin esimerkiksi kaavoituksella. Onkin epäselvää, mitä tarkoittaa käytännössä sen ymmärtäminen suunnittelumenetelmänä tai suunnittelun työkaluna ja minkälainen asema ja merkitys suhteessa institutionaalislähtöiseen alueiden suunnitteluun vyöhykemenetelmällä viime kädessä on.

”Urban Zone -projektin jatkohankkeessa tavoitteena on laatia yhdyskuntarakenteen vyöhykeanalyysistä maankäytön ja liikenteen suunnitteluun soveltuva *suunnittelumenetelmä*, jota on mahdollista hyödyntää nykytilanteen ja tapahtuneen kehityksen analysoinnin lisäksi tulevaisuuden kehityksen ennakoinnissa. Laadittavan *suunnittelumenetelmän* avulla voidaan ennakoida maankäytön ja liikennejärjestelmän kehittämisen vaikutuksia erilaisilla suunnittelualueilla ja erilaisissa suunnittelukohteissa.” (Suomen ympäristökeskus 2017b)

”Tavoitteena on laatia *suunnittelumenetelmä*, jota on mahdollista soveltaa melko pienellä työllä kunnissa, maakuntien liitoissa, ELY-keskuksissa, Liikennevirastossa sekä muissa

suunnittelu- ja asiantuntijaorganisaatioissa liikenteen ja maankäytön suunnitteluun liittyvässä vaikutusten arvioinnissa.” (Suomen ympäristökeskus 2017b)

Maankäytön ja liikenteen suunnittelun ollessa erottamattomasti sidoksissa institutionaalisiin, maankäyttö- ja rakennuslaissa määriteltyihin menetelmiin, tulkitsemalla vyöhykemenetelmää on tarkoitus soveltaa näiden vakiintuneiden suunnittelumenetelmien kautta tai niiden yhteydessä. Menetelmää on myös sovellettu tässä tarkoituksessa ainakin Uudenmaan vaihemaakuntakaavan yhteydessä tehtyjen rakennemallien laadinnassa (Uudenmaan liitto 2012). Vyöhykemenetelmä ei siis itsenäisenä järjestelmänä kykene tuottamaan sellaista konkreettista ja suoraa alueiden hallintaa kuin vakiintuneet maankäytön suunnittelun menettelyt ja järjestelmät, kuten eriasteiset kaavoitusprosessit, joissa kunta tai maakunta suunnittelee ja määrittelee suhteellisen tarkasti lainsäädäntöön perustuvan prosessin puitteissa jonkin alueen käyttötarkoituksen.

Vyöhykemenetelmän periaatteena ja tarkoituksena voidaan siis ymmärtää olevan vaikuttaminen alueellisen hallinnan vakiintuneisiin käytäntöihin, joita alueidenkäytöllisessä kontekstissa ovat juuri maakuntia, kaupunkeja ja kaupunkiseutuja koskevat kaavoitusprosessit, ohjaaminen niiden kautta tapahtuvaa alueita ja yhdyskuntarakennetta koskevaa hallintaa, suunnittelua ja päätöksentekoa. Vyöhykemenetelmän toimintaperiaate voidaan tämän asetelman kautta ymmärtää käytäntöjen ohjauksena (conduct of conduct). Mitchell Deanin (1999, 17) mukaan käytäntöjen ohjaus on mitä tahansa laskelmoitua tai rationaalista toimintaa, jolla pyritään ohjaamaan tapaa, jolla jokin asia toteutuu tai käyttäytyy. Hallinnan ymmärtäminen conduct of conduct –tyyppisenä käytäntöjen ohjauksena paikantuu siten tässä tapauksessa ei niinkään ihmisten, kuin järjestelmien väliseen suhteeseen, jossa vyöhykemenetelmä asemoituu kaavoitusta, sen toimintaa ja käyttäytymistä ohjaavaksi järjestelmäksi. Vyöhykemenetelmä tarvitsee siis jonkinlaisen välineen tai käyttöliittymän, jonka kautta se suunnittelun menetelmänä tai työkaluna voi konkretisoida. Sen merkitys ”suunnittelumenetelmänä” todellistuu näin ymmärrettynä jo olemassa olevien ja käytössä olevien maankäytön suunnittelujärjestelmien ja menetelmien välityksellä. Hallinnallinen suhde muodostuu näin kahden hallinnan teknologian, institutionaalisen maankäytön suunnittelun menetelmien ja vyöhykemenetelmän välille, jossa jälkimmäinen liittyy edelliseen ohjaten sitä kalkulaatioiden, normien ja ohjeiden välityksellä.

Järjestelmien välisen suhteen kautta tapahtuvaa käytäntöjen ohjausta on mahdollista kuvata myös etähallinnan käsitteellä, jota lähestyy Bruno Latourin kysymys: ”Kuinka on mahdollista vaikuttaa paikkoihin, asioihin ja ihmisiin joita ei tunneta ja jotka ovat meistä kaukana?” (Miller ja Rose 2010,

54). Etäältä hallinta tavoittelee asioiden hallintaa sananmukaisesti kaukana niistä, mutta myös pyrkii hallitsemaan tavalla, joka ei suoranaisesti, määräten tai käskien puutu hallittavan kohteen autonomiaan (mt., 62).

”Urban Zone 3 -hankkeessa laaditaan arvio yhdyskuntarakenteen tulevasta kehityksestä kaupunkiseuduilla sekä sovelletaan kehitettyä vyöhykemenetelmää laajasti eri käytännön suunnittelukohteissa erilaisina pilotteina. Pilottikohteina on noin 10 suomalaista kaupunkia ja kaupunkiseutua. Hanke toteutetaan vuosien 2015 ja 2016 aikana tiiviissä yhteistyössä osallistuvien kaupunkien ja maakuntien liittojen kanssa.” (Suomen ympäristökeskus 2017c)

Etäältä hallinnan yksi välttämätön edellytys on juuri järjestelmien ja prosessien välinen yhteistyö, jossa pyritään liittoutumaan poliittisten ja byrokraattisten tahojen kanssa ja muodostamaan moninaisia hallinnan verkostoja ja suhteita (Miller & Rose 90-91; ks. myös Moisio 2012, 52). Edeltävä lainaus kuvaa, miten tähän yhteistyöhön pyritään käytännössä: asiantuntijatietouden piirissä kehitetyt kalkulaatiot ulotetaan toimimaan käytännössä muodostamalla suhteita ja verkostoja virallisten tahojen ja instituutioiden kanssa, joilla on autonominen asema ja toimivalta alueidensa suunnitteluun. Urban Zone 3 -hankkeen pilottiohjelmassa on siis kyse strategiasta, jolla vyöhykemenetelmän rationaalisuus ja laskelmat pyritään saattamaan kestäväksi ja pysyviä vaikutuksia tuottavaan muotoon, vakiintuneeseen suhteeseen sellaisen tahon (kaupungit, kunnat) kanssa, jolla on mahdollisuus ja teknologia (kaavoitus) materialisoida menetelmän rationaalisuus, tuottaa se todelliseksi (Miller & Rose 2010, 95).

Kun kaavoituksen ja muiden vastaavien virallisten menettelyjen voidaan ajatella edustavan alueellisen hallinnan prosessin ideaalituypinä puhtaimmillaan geovaltaista, tilallisen kautta tapahtuvaa väestön hallintaa, positioituu vyöhykemenetelmä aluehallinnallisessa hierarkiassa eräänlaiselle ylätasolle, normeja asettavaksi ja järjestelmää ohjaavaksi järjestelmäksi, tiettyä hallinnan teknologiaa ohjailevaksi hallinnan teknologiaksi. Tällaista hallinnan tapaa voidaan kuvata myös Deania (1999, 121) mukailten valtion hallinnan hallinnallistumiseksi, eli hallinnaksi prosessien välityksellä, jossa hallinta hajaantuu ympäri yhteiskuntaa erilaisten asiantuntijuuteen sitoutuvien hallintakäytäntöjen sommitelmiksi. Niistä muodostuvan ”instituutioiden, hankkeiden ja prosessien kudoksen” avulla pyritään hallitsemaan ihmisten elämää ja toimintaa (Helen 2004, 214-215).

5.3 Alueen hallinnan kierre

Modernin, liberaalin hallinnan ominaispiirteitä ovat sen jatkuvasti todellisuutta arvioiva luonne ja alituinen optimismi. Vallitsevan tilanteen ja sen hallintaan kehitettyjen toimenpiteiden arviointi on hallinnallisuuden sisäsyntyinen ominaisuus, mutta niin myös hellittämätön usko siihen, että ”yhteiskunta tai jokin sen osa on hallittavissa tehokkaammin” (Miller & Rose 2010, 47-48). Näihin piirteisiin perustuu myös hallinnan eräs lähtökohtainen ongelma: kasvava tietomäärä ja sofistikoitunut, tieteellinen asiantuntijuus yhteiskunnan eri aloilla voi olla avain monien epäkohtien ja pulmien ratkaisuun, mutta samalla se mahdollistaa yhä uusien ongelmien ja hallinnan tarpeiden ilmaannuttamisen ja konstruoitumisen, joiden ratkaisuun vaaditaan taas uusia ja tehokkaampia teknologioita ja menetelmiä. Uusi teknologia, järjestelmä, toimintaohjelma tai menetelmä jättää aina tilanteita avoimeksi, ratkaisemattomiksi: syntyy siis eräänlainen hallinnan tarpeen uusiutumisen päättymätön kierre, jossa odotetaan koko ajan parempia, tehokkaampia ja täydellisempiä hallinnan järjestelmiä. Tämä ominaisuus havainnollistuu kaavoitusmenettelyn ja vyöhykemenetelmän suhteessa.

”Perinteinen tapa kuvata ja jäsentää yhdyskuntarakenteen kehitystä ei riitä hahmottamaan meneillään olevia merkittäviä muutoksia eikä mahdollista tärkeää ennakointitiedon tuottamista maankäytön ja liikennejärjestelmän suunnitteluun ja päätöksentekoon.” (Suomen ympäristökeskus 2013, 7)

Foucault puhuu hallinnan koneistoihin kytkeytyvästä ”kipeästä tarpeesta”: dispositiivit ja hallinta vastaavat aina johonkin tiettyssä ajallisessa ja historiallisessa tilanteessa ilmenevään vaikeaan ja ylittämättömään ongelmaan, johon tarvitaan pikainen ratkaisu (Foucault 1980, 194-195). Aiemmin käsittelemäni hajautumisen ongelmallistaminen sisältää ajatuksen, jonka mukaan hajautumiskehitystä ei ole kyetty estämään. Samalla se viittaa alueiden suunnittelun aiemmin käytettyjen menetelmien, kuten kaavoituksen riittämättömyyteen ja epäonnistumiseen hallinnan järjestelmänä, sillä se ei ole kyennyt puuttumaan ”nykykehitykseen” eli ehkäisemään hajautumista. On siis tarve uudelle, paremmalle järjestelmälle, jolla voidaan ratkaista hajautumisen ongelma ja ehkäistä sen aiheuttaman riski ja haitta yhteiskunnalle. Kipeä puuttumisen tarve artikuloituu juuri perinteisten keinojen riittämättömyyden kautta.

”Vyöhykemenetelmä tarjoaa mahdollisuuden entistä parempaan yhdyskuntarakenteen kokonaistarkasteluun.” (Liikenne- ja viestintäministeriö 2011, 132)

Samalla kun hallinnan mentaliteetti on luonteeltaan optimistinen, on kuitenkin hallinta sinänsä aina epätäydellistä (Miller & Rose 2010, 54). Vaikka hallinnan uudet järjestelmät voivat myös todella

ratkaista ongelmia, merkitsee se samalla yleensä myös ongelmien kentän tarkempaa tietämistä ja tuntemista: hallinta tuottaa ongelmia, mahdollistaa niiden ilmaannuttamisen, ”kipeän tarpeen”, jolloin taas on keksittävä uusia ja parempia hallinnan tapoja, ja niin edelleen: sellaista pistettä ei tule, jossa asiat olisivat tarpeeksi hallittuja. Hallinta on siis itseään uudistava prosessi, joka tuottaa ja ylläpitää itse itseään ja etsii koko ajan keinoja hallita tehokkaammin. (Miller & Rose 2008.)

5.4 Vallan dispositiivit vyöhykemenetelmässä

Käsittelin edeltävässä luvussa vyöhykemenetelmää erityisesti joidenkin keskeisten hallinnan analytiikan näkökulmien valossa. Analysoin vyöhykemenetelmää seuraavaksi Michel Foucault’n vallan dispositiivien näkökulmasta.

Ymmärrän vyöhykemenetelmän erityisesti tilallisen järjestämisen menetelmäksi, ja aloitan kuvaamalla vyöhykemenetelmän tilallisen jaottelun periaatteita. Esittelen kolme keskeistä tilallista rajausta, joiden kautta ja joiden välisissä suhteissa menetelmään sisältyvät hallinnan käytännöt saavat muotonsa. Tarkastelun teoreettisena lähtökohtana ja ontologisena näkökulmana tilaan on Lefebvren abstraktin, käsitteellisen tilakategorian näkökulma (ks. luku 3.1). Kuvaan sen jälkeen vyöhykemenetelmän paikkatietojärjestelmään perustuvaa teknistä ulottuvuutta ja tarkastelen sen rinnastumista hallinnan teknologisena ulottuvuutena Foucault’n kurivallan käsitteeseen. Tuon tällä vertauksella esiin niitä tapoja, joilla vyöhykemenetelmän tekniset erityispiirteet maantieteellisenä hallinnan teknologiana rinnastuvat foucaultlaiseen hallinnan, ja varsinkin kurivallan tilallisiin periaatteisiin. Osoitan näin, että vyöhykemenetelmästä on paikannettavissa kurivallan käytäntöjä, jotka punoutuvat konkreettisesti paikkatietoteknologiseen sovellukseen, joka havainnollistuu ja konkretisoituu eritoten sen ruutu-muotoisessa esitystavassa.

5.4.1 Kolme tilallista rajausta

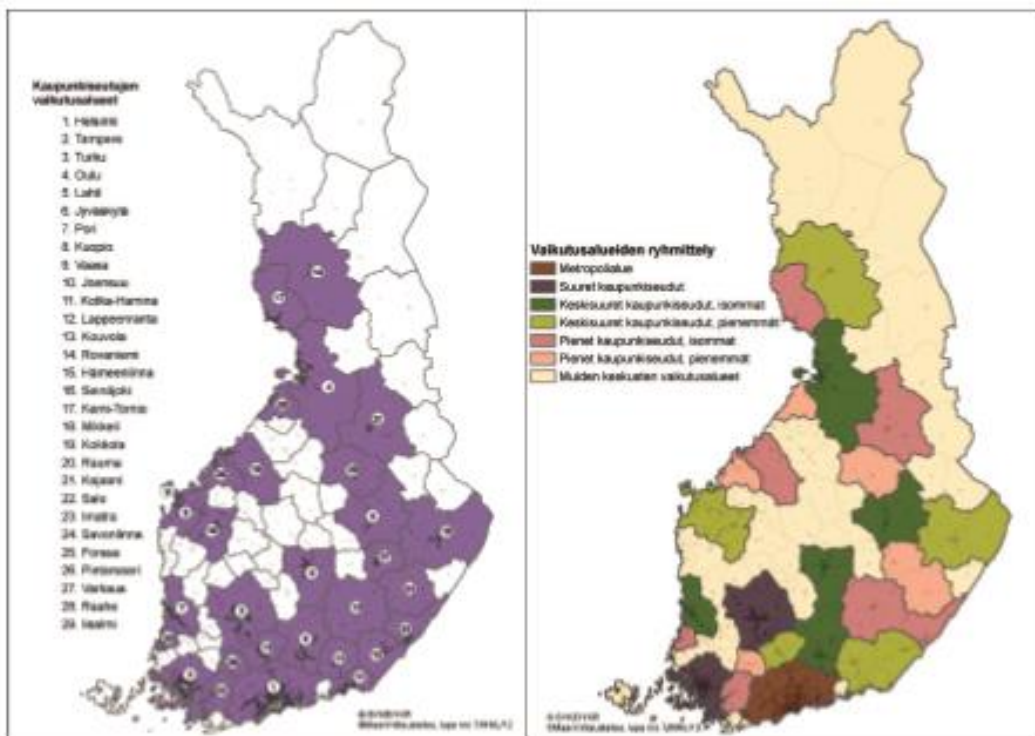
Kun tarkastellaan tilallista ulottuvuutta, jossa ja jonka kautta vyöhykemenetelmän hallinnalliset käytännöt todellistuvat, on ensiksi syytä määritellä kolme siinä olevaa olennaista tilallista rajausta. Näitä ovat vaikutusaluejaottelu, liikkumisvyöhykkeet ja YKR-paikkatietoruudut. Hallinnalliselta kannalta relevantti ja kiinnostava tarkastelu kohdistuu kahteen viime mainittuun rajaukseen ja niiden välillä tapahtuvaan tilallisen jaottelun dynamiikkaan. Tässä tapahtuva esittely tilallisista rajauksista

on pintapuolinen, ja kuvailen myöhemmin analyysissä rajauksiin liittyviä yksityiskohtia tapauskohtaisesti tarkemmin.

Vaikutusalueet

Ensimmäisen rajauksen perustana on vaikutusalueluokittelu, jossa Suomen maa-alueet on jaettu osaluueisiin, jotka koostuvat kaupunkiseuduista tai niitä pienemmistä keskuksista sekä ympäröivästä maaseutualueista, jotka yhdessä muodostavat erikokoisia vaikutusalueita (Kuva 2). Vaikutusalueet on rajattu paikkatietopohjaisesti käyttäen hyväksi pääasiassa yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmän tietoja työssäkäynnistä ruuduittain, sekä kuntatason asiantaiaineistoa. Vaikutusalueet on nimetty niiden suurimman kaupunkiseudun pääkeskuksen mukaan. (Suomen ympäristökeskus 2013, 10-16.)

Kuva 2. Kaupunkiseutujen vaikutusalueet sekä niiden ryhmittely (Suomen ympäristökeskus 2013, 12)

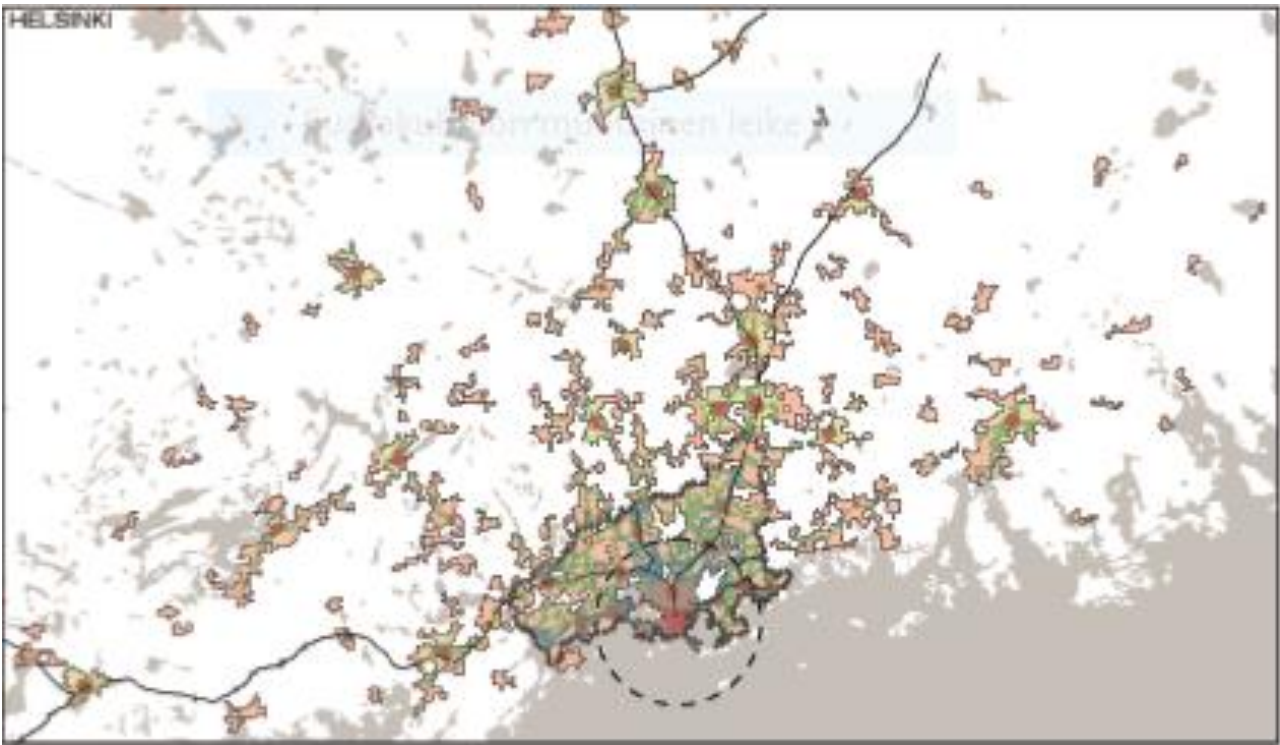

Ensimmäinen rajausta ei ole analyysin kannalta kovin olennainen, mutta se on tärkeää esitellä pääpiirteittäin siksi, että se määrittää menetelmän tilallisen toiminta-alueen, sen ulkorajat, jonka puitteissa hallinta funktionalisoituu ja tilan, jonka sisällä seuraavat kaksi muuta rajausta toteutuvat. (Ks. lisää vaikutusalueuokittelusta Suomen ympäristökeskus 2013, 10-16.)

Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet

Toinen tilallinen rajausta jaottelee kaupunkiseudut liikkumisvyöhykkeisiin. Näitä ovat jalankulku-, joukkoliikenne- ja autovyöhykkeet sekä niiden alaluokat. Jalankulkuvyöhykkeet perustuvat pääasiallisesti etäisyyteen kaupunkiseudun pääkeskustasta. Joukkoliikennevyöhykkeet taas perustuvat joukkoliikenteen pysäkkien vuorotiheyteen ja kävelyetäisyyteen pysäkille. Jalankulku- ja joukkoliikennevyöhykkeet on jaoteltu alaluokkiin (esimerkiksi intensiivisen joukkoliikenteen vyöhyke, keskustan reunavyöhyke). Autovyöhykkeet ovat taajama-alueita, jotka eivät täytä jalankulku- tai joukkoliikennevyöhykkeiden kriteereitä (kuva 4). (Suomen ympäristökeskus 2013, 17-40.)

Kuva 3. Metropolialueen liikkumisvyöhykkeet 2010 (Suomen ympäristökeskus 2013, 33).

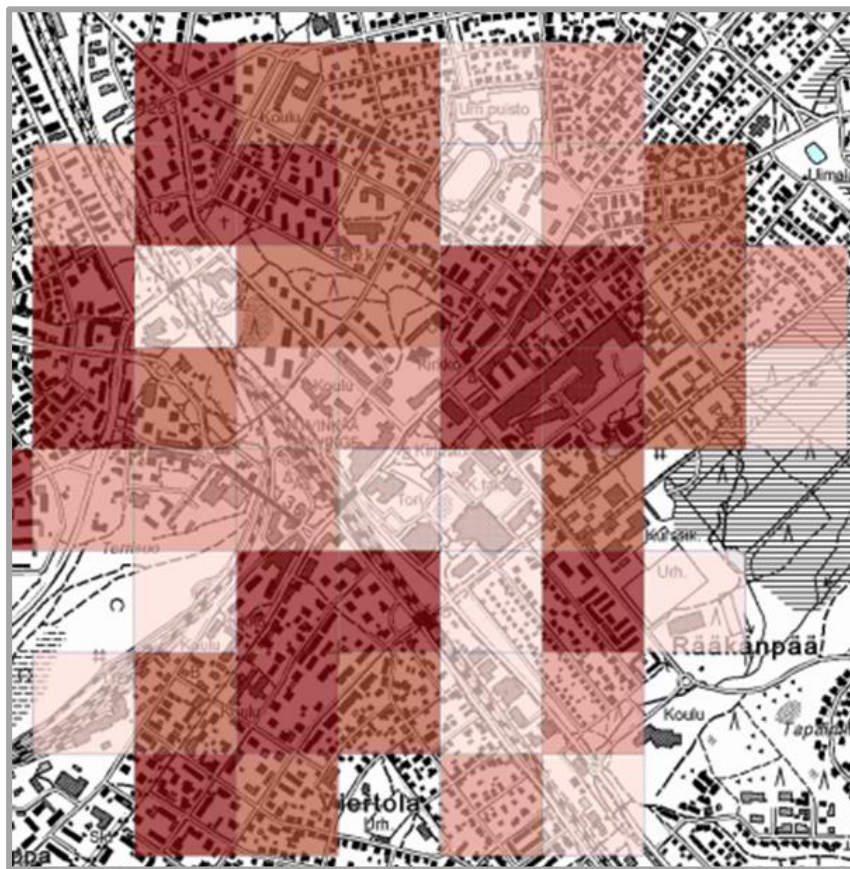

YKR-paikkatietoruudut

Kolmas keskeinen tilallinen rajausta on alueiden jakaminen YKR-paikkatietoruutuihin. Vyöhykemenetelmän taustalla on paikkatietotekniikkaan perustuva laaja tiedonkeräysjärjestelmä, joka pohjautuu Suomen ympäristökeskuksen kehittämään Yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmämenetelmään (YKR). YKR:ssa 34 suurinta kaupunkiseutua on jaoteltu tilastoruutuihin, jotka sisältävät erilaisia paikkatietoja ja tilastoaineistoja. Vyöhykemenetelmän teemakartoissa alueet on jaoteltu 62500 (250 x 250 metriä) neliömetrin kokosiin ruutuihin, jotka sisältävät erilaisia alueellisia ominaisuustietoja. Jokaisesta ruudusta 34 eri kaupunkiseudun alueelta on kerätty tiedot muun muassa

joukkoliikenteen palvelutasosta, rakennusten määrästä, väestön sijoittumisesta ja liikkumisen päästöistä. (Suomen ympäristökeskus 2013, 45; Yhdyskuntarakenteen seurannan aineistot 2016) YKR-ruudut muodostavat vyöhykemenetelmän perustan: niiden sisältämän tietoaineksen kautta muodostetaan vyöhykemenetelmän olennaiset alueelliset rajaukset, kuten liikkumisvyöhykkeet. Ruutumuotoinen esitys- ja rajaustapa ei ole siis kehitetty juuri tämän menetelmän puitteissa vaan se perustuu yleiseen paikkatietoaineistojen rasterimuotoiseen mallinnustapaan, joka on vektorimuotoisen mallinnuksen ohella toinen paikkatietoaineistojen yleisesti käytössä olevista perusmallinnustavoista (Longley, Goodchild ym. 2011, 87-88).

Kuva 4. YKR-paikkatietoruutuja (Suomen ympäristökeskus 2013)

5.4.2 Paikkatietoruutu yksityiskohtana ja hallinnan perustana

Käsittelen seuraavaksi sitä, kuinka paikkatietoruudun ja ruutupohjaisen esitystavan luonnetta voidaan ymmärtää ja tulkita kurivallalle ominaisena tekniikkana. Alustan käsittelyä avaamalla kurivallan ja tilallisuuden välisen suhteen joitakin yleisiä piirteitä, minkä jälkeen kuvaan paikkatietoruutua ja ruutujen muodostaman kokonaisuuden merkitystä suhteessa hallinnan käytäntöihin ja siihen, miten

niitä voidaan tulkita vallan dispositiivien näkökulmasta. Lähestyn tätä kysymystä tarkastelemalla vyöhykemenetelmän teknis-metodologista perustaa ja esitän sen paikkatietoteknologisessa esitystavassa yhdistyvän eräitä keskeisiä kurinpidollisen hallinnan ominaispiirteitä. Avaan kurivallan suhdetta vyöhykemenetelmään myös panoptikon-vertauskuvan kautta, jolla selkeytän tarkkailtavan kohteen olemusta ja luonnetta kurivaltaisena hallinnan objektina.

Tilallisen järjestämisen merkitys kurivallan kannalta on, ei vain keskeinen, vaan sen täysin välttämätön ehto: erilaisin tavoin rajatut tilat eristivät, estivät, ohjasivat ja suuntasivat toimintaa erilaisissa kurivallan materiaalisissa rakennelmissa. ”Perinteiset” kurin tekniikat sulki yksilön tilaan, rajaten ihmisruumiin ja sen toiminnan jonkin fyysis-materiaalisen struktuurin vaikutuspiiriin. Vankila, sairaala, mielisairaala, tehdas ja kasvatustilat suunniteltiin tietyn, ensi alkuun vankilaan kehitetyn arkkitehtonisen kaavan mukaan, jonka avulla kurivallan keskeisiä mekanisme (tarkkailu, valvonta, järjestäminen, jaottelu) voitiin toteuttaa ja kohdistaa tilassa toimiviin ihmisiin ja ennen kaikkea heidän toimiansa tehokkaaseen valvontaan ja ohjaamiseen. (Helen 2016, 75.)

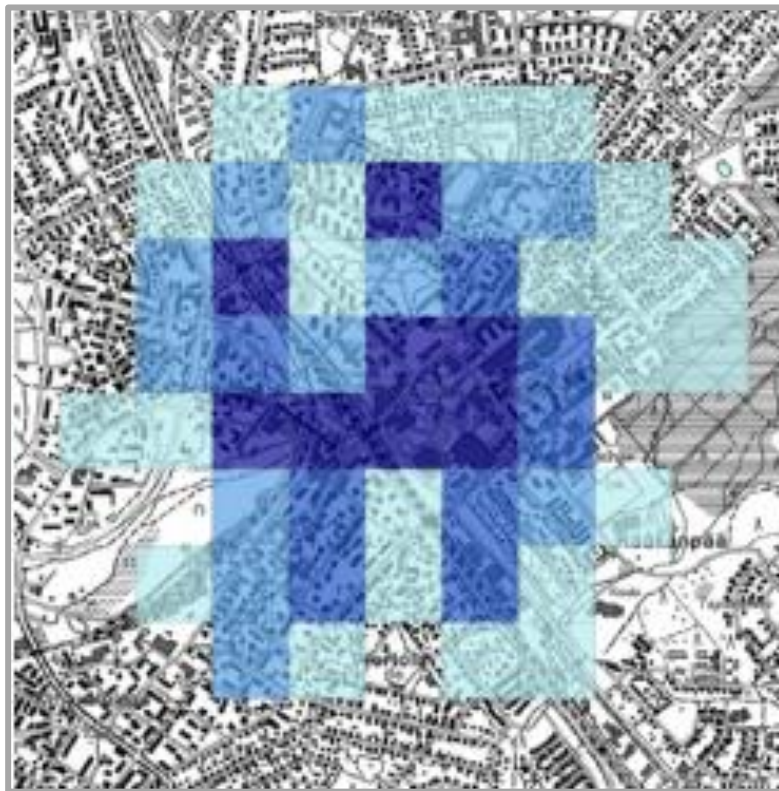
Kuten edellä mainitsin, vyöhykemenetelmän yksi olennainen tilallinen rajaus perustuu paikkatietoteknologiseen ruutumuoitoiseen alueelliseen jaotteluun:

”Tutkimushankkeessa kaikille Suomen 34 kaupunkiseudulle laadittiin YKR-järjestelmän 250 x 250 metrin ruutukoossa yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet vuosille 1990 ja 2010.”
(Suomen ympäristökeskus 2017b)

Vyöhykemenetelmän yksi keskeinen perusfunktio on siis (kaupunki)alueiden jakaminen ruutuihin. Alueen geometrisen muotoon jakamisen kautta tullaan erääseen kurivallalle tunnusomaiseen käytäntöön: jaottelutaitoon, joka on kurivallan kannalta keskeinen tekninen toimenpide. Perinteisissä kurin tiloissa jaottelu on tarkoittanut konkreettista sulkemista ja eristämistä tilaan, jolloin tilassa tapahtuvan toiminnan tarkkailu ja valvonta tehtiin mahdollisimman tehokkaaksi (Foucault 2000, 193-195; Helen 2016, 75). Fyysinen eristäminen, esimerkiksi seinien avulla oli monissa kurin instituutioissa yleinen materiaallinen jaottelukäytäntö, mutta se ei ollut kuitenkaan välttämätöntä, vaan voitiin jaotella myös hienovaraisemmin: taktiikkana voitiin käyttää tilan jakamista ruutuihin ja sijoittamalla tarkkailtava yksilö jokaiseen ruutuun. Tällainen jaottelun muoto tuli tärkeäksi käytännöksi erityisesti tehdasteollisuuden yleistyessä: tehtaissa työntekijöiden fyysinen erottaminen toisistaan olisi haitannut juuri kokonaisuusien toiminnan tehokkaaseen hallintaan ja ohjailuun perustunutta tuotannon järjestämistä. (Aradau & Blanke 2010, 5.) Fyysisen eristämisen hienovaraisemmasta muodosta, ruutuihin jakamisesta, kehittyikin kurivallan keskeinen käytäntö. ja

sen alkeellisimpia periaatteita; se mahdollistaa hallinnan yhden perusedellytyksen toteutumisen, sen, että tilassa tapahtuvan toiminnan suoraviivaiseen järjestämiseen ja sen herkeämättömään tarkkailuun (Foucault 2000, 195-196). Tätä valvonnan ideaalimallia Foucault nimittää ”kurinpidolliseksi ruudukoksi” tai ”näkyvyyden ruudukoksi” (tableaux vivants) (Foucault 2010, 68).

Kuva 5. Työpaikkatiheys Hyvinkään jalankulkuvyöhykkeellä YKR-ruuduttain vuonna 2005 (liikenne- ja viestintäministeriö 2011, 54)

Kurivallan geometrisen hallinnan ihannetta edustaa ruudukoinnin lisäksi myös taulukoinnin käytäntö. Asioiden geometrinen organisointi taulukoimalla oli keskeinen sekä materiaallinen että symbolinen muoto 1700-luvulla vahvistuneelle järjestyshakuisen hallinnan tavoitteelle, jota sovellettiin monin tavoin erilaisissa kurin teknologioissa. Ruutuihin jakamisen ”alueellisen lokalisointiperiaatteen” voidaan nähdä tavoittelevan ”elävien taulukoiden” muodostamista ja sitä kautta ”järjestäytyneen moninaisuuden” tuottamista kurin ensimmäisenä tärkeänä tehtävänä. Vyöhykemenetelmässä kaupunkialueet geometrisen hallinnan mosaiikkiin peittävän YKR-ruudukoinnin voidaan nähdä toimivan myös alueellisen taulukoinnin tekniikkana, jossa risteää kaksi kurivallalle ominaista geometrisen hallinnan käytäntöä, näkyvyyden ruudukko ja elävä taulukko. (Foucault 2000, 202-204.) (Ks. kuva 5)

Ruudukon ja taulukon muotoon rationaalisesti organisoitu tilallinen järjestys palveli uudella tavalla yksilöllisen tiedon keräämistä. Tärkeä osa kurinpitäjärjestelmää olivat erilaiset kirjaamis- ja rekisteröintikäytännöt, joiden avulla voitiin tuottaa ”solumaista ja orgaanista yksilöllisyyttä” erilaisiin sarakkeisiin ja taulukoihin sijoittamalla. Yksilöllinen tiedonkeräys muodosti lääketieteellisessä diskurssissa kliinisen tapaustiedon pohjan ja loi samalla perustan yksilöllisyydelle ei ainoastaan lääketieteen vaan ihmistieteiden keskeisenä tutkimuskohteena. Moneuden pilkkominen, yksilöiden taulukointi, mahdollisti yksilön altistamisen kokeille ja tutkimuksille, jolloin juuri yksilöstä voitiin tuottaa lääketieteellinen tapaus erityisine historioineen, taudinkuvauksineen ja oireineen. (Foucault 2000, 260-262; Helen 2016, 73-74). Yksilöistä kerätty tieto siis kumuloitui osaksi hallinnan teknologioiden joukkoa, jossa yksilöllisen tiedon kerääminen vahvisti sitä tiedon kenttää, johon lääketieteellinen diskurssi perustui. Kliinisestä tutkinnasta ja tapaustiedosta muodostui malli kirjaamis- ja rekisteröintijärjestelmälle, jonka avulla voitiin ”mitata kokonaisilmiöitä, kuvata ryhmiä, luonnehtia kollektiivisia faktoja ja arvioida yksilöiden välisiä eroja [...]” (Foucault 2000, 260).

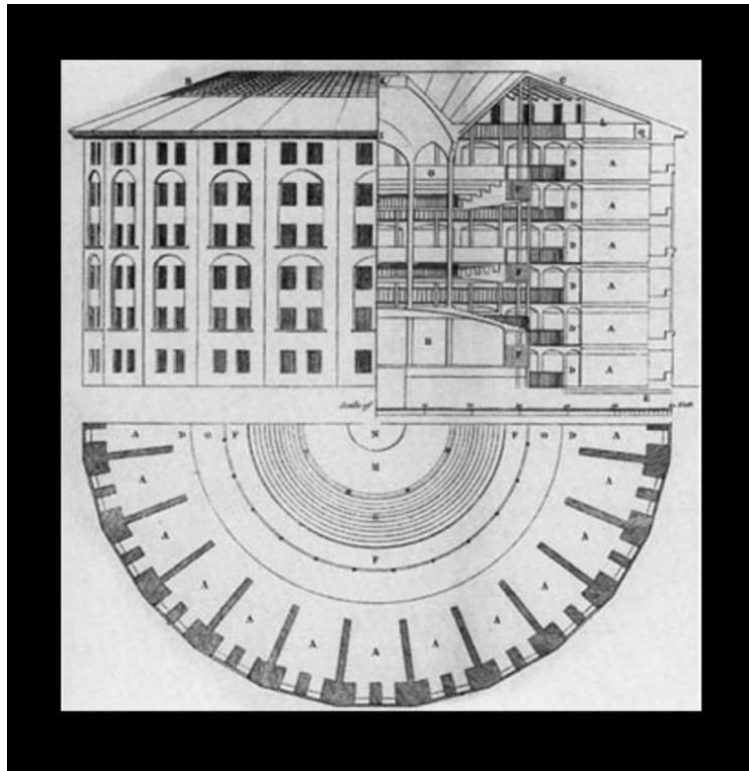
Vyöhykemenetelmässä sovellettu YKR-ruudukointi on väline, jolla mahdollistuu alueen pelkistäminen yksilön kaltaisiksi kohteiksi, tapauksiksi, joiden ominaisuuksista voidaan kerätä järjestelmällisesti tietoa, ja jotka voidaan altistaa erilaisille kokeille ja tutkimukselle. Se on siis alueellisen yksilöinnin ja tapauksellistamisen mahdollistava tekniikka. YKR-ruudukkoa voidaan ajatella ”elävänä taulukkona”, sarjana alueellisia yksilöitä, joista kerätään ominaisuustietoja. Tämän käytännön välityksellä voidaan valvoa ja tarkkailla alueen ominaisuuksia ja toimintaa yksityiskohtaisesti, mutta myös yksilöllisesti. YKR-järjestelmällä kerättyä aluetietoa käytetään vyöhykemenetelmän lisäksi monissa muissa ympäristöhallinnon ylläpitämässä alueidenkäytön tietojärjestelmissä, joilla analysoidaan, mitataan, luokitellaan, arvioidaan ja ennustetaan erilaisiin muuttujiin perustuen alueiden ja yhdyskuntarakenteen muutosta (Suomen ympäristökeskus 2016b; Suomen ympäristökeskus 2016c.) Tämä toistaa lääketieteellisessä diskurssissa kehkeytyneen yksilön ja moneuden välillä liikkuvan hallinnan vastavuoroisuuden ideaa: ruudukoinnin avulla tuotettu alueyksilöllinen tapaustieto vahvistaa ja ruokkii sitä (alue)tiedollista kokonaisuutta, josta versoo moninainen joukko muita alueellisen hallinnan menetelmiä.

5.4.3 Panopticon ja näkyvyyden ruudukko

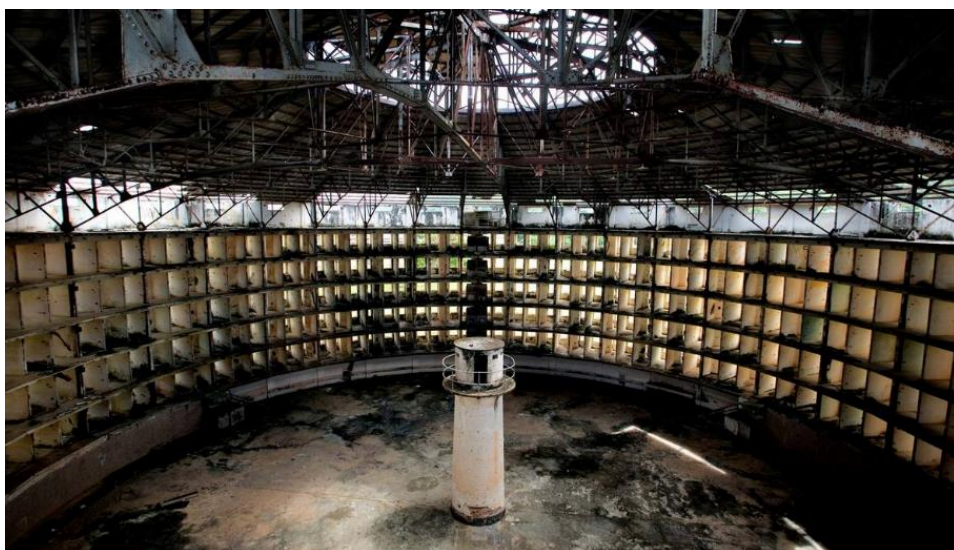
Kurinpidollisen valvonnan tunnettu vertauskuva on Jeremy Benthamin alun perin kehittämä panoptisen vankilan arkkitehtuurinen malli, jota Foucault sovelsi kurinpidollisen hallinnan

vertauskuvana. Sen keskeinen idea ja teknis-materiaalinen järjestely on kehämäisesti sijoitetut sellit, joihin suljettuja vankeja voidaan tarkkailla rakennelman keskelle sijoitetusta tornista. (Kuva 6 ja 7) Vangit eivät näe onko tornissa vartijaa vai ei. Tällainen tilallinen jakaminen palvelee mahdollisimman taloudellisen ja tehokkaan tarkkailun toteuttamista. Foucault 2000, 273)

Kuva 6. Panopticonin pohjapiirustus, Jeremy Bentham (Foucault 2000)

Kuva 7. Presidio Modelo, Panopticon-tyyppinen vankila, Kuuba (The Guardian 2015).

Panopticonin myötä nousee esiin kysymys vyöhykemenetelmän hallinnan kohteiden olemuksesta ja määrittelystä. Palaan edeltävään pohdintaan ja tarkastelen vyöhykemenetelmän kuriteknikoita suhteessa ”alkuperäisiin” kuri-instituutioihin. Useimmiten, kuten suuressa osassa käyttämistäni lähteistä, Foucault’n panopticonia on tulkittu juuri ihmisyksilöiden, ihmisruumiin hallinnan käytäntönä. Klassisissa kurin tiloissa, kuten tehdas, vankila, mielisairaala, tarkkailun ja hallinnan kohteena oli juuri tilaan sijoitettu ihminen ja tämän toiminta (Kusch 1993, 149; Alhanen 2007, 142). Vyöhykemenetelmässä kohteistuvaa paikkatietoruutua valvonnan ja hallinnan perusyksikkönä täytyy tarkastella hieman tästä lähtökohdasta eroavalla tavalla. Yksi näistä eroista on, että vyöhykemenetelmän näkyvyyden ruudukon avulla ei tarkkailla suoraan ihmisyksilöitä, vaan ei-inhimilliseksi objekteiksi konstruoituja alueellisia yksiköitä ja ruutuja alueiden abstrakteina partikkeleina tai osa-objekteina. Kun tarkkailun kohteena ei ole tilaan sijoitettu ihmisyksilö, on syytä tarkentaa, mikä tarkkailun kohteena menetelmässä oikeastaan on. Lähestyn tätä kysymystä esittelemällä panopticoniin ja kurivaltaan eräitä näkökulmia, joiden kautta sen merkitys voidaan nähdä hieman laajemmin.

Foucault käyttää panopticonin yhteydessä ilmausta ”poliittisen teknologian kaava” tai ”kuvio”, joka ”voidaan ja joka pitääkin irroittaa kaikesta erityiskäytöstä” (Foucault 2000, 280). Se esittää kurinpidollisen valvonnan keskeisen idean, eräänlaisen käyttöohjeen, jonka kautta se voi hallinnan muotona levittyä suljetuista ja konkreettisista instituutioista muille yhteiskunnan osa-alueille. Panopticon-vankila on kurivallan puhtain ja esimerkillisin ilmentymä, ei sellaisenaan monistuva ja mekaanisesti uusiutuva järjestelmä, jossa hallinnan elementtien olomuoto ja ominaisuudet määrittäisivät poikkeuksetta samalla tavoin. Panopticonissa kurin ja ruumiin suhde palautuu viime kädessä juuri ensisijaisesti moneuden hallitsemiseen kuin yksilön hallintaan sinänsä. (Mt., 280-285; Foucault 2010, 28.) Panopticonissa ensisijaista ei ole David Murakami Woodin (2007, 247) mukaan nimenomaan ihmisruumiiseen kohdistuvat käytännöt sinänsä tai tietty fyysinen rakennelma tai mekanismi, vaan erilaisten voimien ja potentiaalien ajallinen ja tilallinen jakaminen, järjestäminen ja vahvistaminen. Panoptisessa valvonnassa ja hallinnassa on siis keskeistä yleinen voimien ja tuottavuuden kurillistaminen, jossa *kaikenlaiset* kohteet, elementit, entiteetit, asiat kohtaavat luokittelun ja järjestämisen vaatimuksen erityiseen, ajallisesta ja tilallisesta kontekstista kumpuavaan järjestykseen niiden tuottavuuden ja hyödyllisyyden maksimoimiseksi (mt., 247). Tätä ajatusta seuraten panoptisen kurillistamisen kaavassa voi kohteistua oikeastaan mikä tai mitä tahansa. Dispositiivin käsitteen kautta Panopticon tulee ymmärrettäväksi laajemmin kurin dispositiivin kuvauksena tai ilmentymänä, jonka periaatteita ja toimintalogiikkaa voi soveltaa moniin käyttöyhteyksiin ja ympäristöihin (esim. Koivusalo 2011). Panopticonin ja muiden perinteisten kurin

instituutioiden ollessa fyysisiä rakennelmia on huomioitava, kuten Helena Mattsson (2013, 123-124) toteaa, etenkin modernin teknologian aikakaudella kehitettyjen hallinnan teknologioiden tarkastelussa nousee tärkeäksi myös panoptisen, kurinomaisten valvonnan ja hallinnan ei-materiaalinen aspekti. Vyöhykemenetelmän kurinpidollinen ruudukko ei muodosta fyysisistä tilaa samalla tavalla kuin tehdas tai vankila, vaan sen tuottama tila on olemassa digitaalisessa, abstraktissa olomuodossa, ja tulee havaittavaksi ennen kaikkea virtuaalis-visuaalisena entiteettinä. Edeltävien näkökulmien valossa ymmärrän vyöhykemenetelmän toteuttavan yleistä poliittisen teknologian kaavaa, jossa alue organisoidaan geometrisen ruudukoinnin avulla ominaisuuksien ja yksityiskohtien ei-materiaaliseksi kudelmaksiksi, jonka kautta se voidaan tuoda panoptisen, kaiken näkevän tarkkailun alaisuuteen. (Ks. panoptisesta tarkkailusta ja modernista teknologiasta Murakami Wood 2007; Mattsson 2013.)

Kun tarkkailun kohde ei ole (suoraan) ihmisyksilö, tullaan edelleen kysymykseen siitä, mikä oikeastaan on vyöhykemenetelmässä varsinainen valvonnan ja hallinnan objekti, mitä tai ketä siis itse asiassa tarkkaillaan? Pohjustan vastausta tähän esittämällä kaksi huomiota hallinnan tilallisuudesta kurivallan kontekstissa.

Jälleen perinteisiin kurin tiloihin viitaten, vallitsee niissä kaksijakoisuus tilan ja siellä olevan ihmisruumiin välille: tila on siis eräänlainen formaali ja passiivinen hallinnan välikappale, jonka kautta voidaan ohjata tilaan sijoitettuja yksilöitä ja heihin sitoutuneita voimia. Tila on olennaisesti kytköksissä tarkkailun ja hallinnan tekniikkaan, mutta tarkkailun mahdollistavan tilan ja sen kohteen välille on tehtävissä selvä ero: ihmisruumis voidaan tuoda panoptiseen tilaan ja viedä sieltä milloin tahansa pois. Kurissa rakennetun tilan merkitys on pitkälti toimia suhteellisen staattisena, valvonnan ja järjestämisen mahdollistavana alustana tai kehyksenä, johon tarkkailtava yksilö tai toiminta tuli ulkopuolelta. Materiaalisuus oli myös näiden historiallisten kurin tilojen lähtökohtainen olomuoto: kurinpitoa harjoitettiin nimenomaan fyysisissä rakennelmissa ja niiden kautta. (ks. Mattsson 123-124.) Kuriyhteiskunnassa ruumis siis siirtyi kurin tilasta (koulu, sairaala, tehdas, vankila) toiseen (Vähämäki 2009, 179). YKR-ruudun olennainen ero tähän kaksijakoisuuteen on, ettei tilan jakamisen tekniikkaa ja tarkkailun kohdetta voida erottaa toisistaan. Paikkatietoruutu ei ole sellin tai tehdassalin kaltainen fyysinen, absoluuttinen tila, johon tarkkailun kohteet tuodaan ulkopuolelta. Tilan ja toiminnan suhde ei siis ole lineaarinen, jossa fyysinen tila on edellytyksenä sen avulla tapahtuvalle tarkkailulle ja hallinnalle. YKR-ruudukko levittäytyy olemassa olevaan todellisuuteen ja kietoutuen jo tapahtuvaan toimintaan. Vyöhykemenetelmässä siis immateriaalinen, abstrakti ruudukko asetetaan

tapahtumisen, toiminnan, jo olevan, päälle tai toimimaan osana sitä ja yhdessä sen kanssa, jolloin ne muodostavat eräänlaisen panoptisen symbioosin.

Toiminnan kautta tullaan siihen keskeiseen huomioon, että kurin järjestelmien kannalta olennaisinta on viime kädessä se mitä tilassa tehdään ja mitä siellä tapahtuu. Tärkeintä siis ei ole niinkään yksilö eli se, kuka tai mikä on tarkkailun kohteena vaan se, mitä on se konkreettinen toiminta, jota itse asiassa tarkkaillaan. YKR-menetelmässä tilaan sijoittuvaa toimintaa kuvataan käytännössä erilaisin mitattavin määrein ja tunnusluvuin, jotka kuvaavat erilaisia alueellisia tietoja ja ominaisuuksia. Keskeinen ja liikkumisvyöhykkeiden mallintamisen kannalta olennaisin näistä on tieto, jonka perusteella määräytyy se, mihin liikkumisvyöhykkeeseen kukin ruutu luetaan (ks. liikkumisvyöhykkeet luku 5.4.1). Toisaalta valvonnan kohteena on myös alueen valitut ominaisuudet, jotka kytkeytyvät erottamattomalla tavalla toimintaan. Tarkkailun kohteen muodostaa siis kokonaisuus, jossa yhdistyy alueyksikkö rajattuna tilana (paikkatietoruutu), sen ominaisuudet ja sen rajaamassa tilassa tapahtuva toiminta.

Tässä toteutustavassa risteää ruutuihin jakamisen käytännön lisäksi toinen kurivallan peruslähtökohta, yksityiskohtien paikannus. Kertaan lyhyesti kurin ja yksityiskohtien suhdetta. Ajatus tilallisen kautta tarkkailusta ja yksilöimisestä kytkeytyi pyrkimykseen juuri yksityiskohtien haltuunotosta: Foucault'n mukaan kuri on yksityiskohtien anatomiaa: tilallisen jaottelun ja yksilöivän hallinnan ajatuksen taustalla oli pikkutarkka yksityiskohtien paikantaminen ja hallinnan perustan rakentaminen näihin ”pikkuseikkoihin” puuttamalla. Kurin instituutiot, kuten koulu, kasarmi, sairaala ja työhuone, muodostuivat niin tehokkaiksi hallinnan materialisoitumiksi juuri ruumiisiin ja niiden osiin kohdistuvan huolellisen, kaiken mahdollisen toiminnan yksityiskohtaisen tarkkailun ja koulumisen ansiosta. (Foucault 2000, 190-193.)

Vyöhykemenetelmän sisäisessä logiikassa paikkatietoruudun suhde yksityiskohtiin vaatii lähempää määrittelyä. Toisaalta voi tuntua ilmeiseltä tulkita yksittäinen paikkatietoruutu menetelmän pienimmäksi yksityiskohdaksi sinänsä: on loogista ajatella, että jokainen paikkatietoruutu on yksityiskohta ruudukon kokonaisuudessa, ja koko menetelmän perusta on näiden yksityiskohtien, eli yksittäisten YKR-ruutujen, säntillinen valvonta ja hierarkkinen jaottelu. Ruudukoinnin mittakaava on kuitenkin harhaanjohtava: vaikka järjestelmän laajoja aluekokonaisuuksia käsittävässä lintuperspektiivissä yksittäinen YKR-ruutu voi näyttää yksityiskohdalta, kattaa yksikin ruutu kuitenkin todellisuudessa hyvin laajan alueen, jolle sijoittuu niin paljon elävää toimintaa, liikettä, ihmisiä, olioita, tapahtumasarjoja, kiertokulkua ja virtoja, että se on aivan liian suurpiirteinen

yksityiskohdaksi. Voidaankin ajatella enemmänkin niin, että pikkuseikat, joihin tartutaan, paikantuvat siihen toimintaan, tapahtumasarjoihin ja niiden osiin, joka sijoittuu ruutuun rajatulle alueelle. Yksityiskohdat liittyvätkin pikemminkin siihen, mitä ruudun sisään jääviä asioita tarkkaillaan, toisin sanoen siihen yksittäiseen paikkatietoruutuun sulkeistettuun aluesidonnaiseen tietoainekseen, jossa tiivistyy juuri tämän tilan representaation ominaisuudet ja sen rajaamaan tilaan tapahtuva toiminta.

”YKR-aineistoon perustuvat alueprofiilit kuvaavat vyöhykkeiden maankäyttöä ja ne sisältävät tietoa mm. aluetehokkuudesta, asukkaiden ja työpaikkojen määrästä, asutokuntatiheydestä, asumisväljyydestä ja autonomistuksesta.” (Suomen ympäristökeskus 2016a)

Varsinaisten liikkumisvyöhykkeiden määrittämiseksi laaditun kriteeristön, joka perustuu esimerkiksi joukkoliikenteen vuoroväliin tietyssä ruudussa, lisäksi on kaupunkiseuduille määritelty alueprofiilit, joissa tarkastellaan edellä mainittuja alueen ominaisuuksia. Seuraavassa taulukossa on lista niistä ominaisuuksista, joiden perusteella alueprofiilit on laadittu:

Taulukko 4. Alueprofiilien tietoaainesta (Liikenne- ja viestintäministeriö 2011)

Väestön sijoittuminen yhdyskuntarakenteen vyöhykkeille

Asukastiheys
Asutokuntien keskikoko
Asumisväljyys
Yli 74-vuotiaiden osuus
Työpaikkojen sijoittuminen yhdyskuntarakenteen vyöhykkeille
Aluetehokkuus
Kerros- ja rivitalojen osuus asuinrakennuksista
Autottomien asutokuntien osuus
Moniautoisten asutokuntien osuus

Näihin tietokategorioihin liittyvät alueominaisuudet muodostavat sen yksityiskohtien joukon, jonka tarkkailu muodostaa vyöhykemenetelmän koko perusidean ja samalla toteuttaa yhtä keskeisintä kurivallan perustavaa käytäntöä, joka on hallinnan kohteen yksityiskohtaisesti tunteminen, pikkuseikkoihin tarttuminen. Niiden kautta päästään lähemmäksi yksittäistä ruutua ja sen ominaisuuksia, sitä mitä ruudussa tapahtuu ja mahdollistetaan sen yksilöllisen kehityksen arviointi ja ennakointi.

5.4.4 Turvallisuuden dispositiivi

Edellä käsittelin kurivallan ilmenemistä vyöhykemenetelmän paikkatietoteknologisessa toteutustavassa. Käsittelen seuraavaksi vyöhykemenetelmää turvallisuuden dispositiivin näkökulmasta. Tarkastelen ensiksi joukkoliikennevyöhykkeiden muodostamisen ja määrittämisen periaatteita, jonka kautta tulevat näkyväksi ne seikat, jotka kertovat menetelmän hallinnallisuuden logiikan irtautuvan kurivallan autoritaarisista periaatteista kohti hallinnallistumista ja turvallisuuden dispositiivia. Kertaan aluksi lyhyesti turvallisuuden dispositiivin yleisiä piirteitä.

Turvallisuuden dispositiivi edustaa lähtökohtaisesti kurivaltaa sallivampaa hallinnan muotoa. Se ei perustu kieltämiseen tai pakottamiseen: turvallisuus ei aseta kielletyn ehdottomia rajoja vaan määrittää optimaalisen ja hyväksyttävän raja-arvot, se sallii diversiteetin ja joustavuuden, asioiden tapahtumisen. Se on joustavampi ja refleksiivisempi: siinä on tietty määrä ”laissez fairea.” Se on epälineaarinen eikä tavoittele lopullista ihannetilaa, vaan annetun tilanteen ja vallitsevan todellisuuden optimointia. Turvallisuuden mekanismi myös arvioi vaihtoehtoisia kustannuksia, mahdollisia ja todennäköisiä seurauksia, sekä pyrkii ennakoimaan tulevaisuuden kehitystä ja tapahtumia (Foucault 2010, 57-59; Vähämäki 2009, 192.)

Vyöhykemenetelmässä turvallisuuden dispositiivin periaate nousee esiin liikkumis- ja erityisesti joukkoliikennevyöhykeluokituksen kautta:

”Tässä raportissa joukkoliikennevyöhyke perustuu joukkoliikenteen tarjontaan: pysäkkien vuorotiheyteen ruuhka-aikana sekä kävelyetäisyyteen pysäkille.” (Suomen ympäristökeskus 2013, 22)

Helsingin seudun ydinalueilla pysäkin vuorotiheyskriteeri on enintään 5 min, Tampereen ja Turun seudulla enintään 10 minuuttia ja muilla kaupunkiseuduilla enintään 15 minuuttia. Raideliikenteessä käytetään Helsingin seudullakin 10 minuutin vuorotiheyskriteeriä. Kävelyetäisyytenä pysäkille taas käytetään 250 metriä, joka vastaa yhden YKR-ruudun leveyttä. Raideliikenteen osalta kävelyetäisyys pysäkille intensiivisellä joukkoliikennevyöhykkeellä on enintään 400 m.” (Suomen ympäristökeskus 2013, 23)

Lainaus kertoo vyöhykemenetelmän keskeisestä käytännöstä, siitä mihin liikkumisvyöhykkeeseen ruutu luokitellaan. Määrittely tapahtuu sen perusteella, minkä vyöhykkeen kriteerit tila onnistuu ominaisuuksiensa perusteella täyttämään. Yksittäisen paikkatietoruudun tasolle vietynä tämä merkitsee sitä, että YKR-ruudussa tapahtuvaa toimintaa kuvaavat ominaisuustiedot määrittävät sen vyöhykeluokituksen. Käytännössä luokitus on sidottu tiettyihin parametreihin, kuten

joukkoliikenteen vuoroväliin ja asuintalon ja pysäkin väliseen etäisyyteen, joita kuvaavat muuttajat ja raja-arvot määrittävät ruudun luokituksen. Katteoria, johon tila siinä tapahtuvan toiminnan ja sen intensiteetin perusteella asetetaan, määritellään siis vallitsevan todellisuuden lähtökohdista käsin.

Joukkoliikenteen kriteeri on myös erilainen erikokoisissa kaupungeissa. Helsingin metropolialueen ydinalueilla pysäkin vuorotiheyskriteeri on enintään 15 min, muualla metropolialueella sekä muilla Suomen kaupunkiseuduilla 30 minuuttia. Kävelyetäisyytenä pysäkillä käytettiin samoja enintään 250 metrin (bussipysäkit) tai 400 metrin (raideliikenteen asemat) etäisyyttä. (Suomen ympäristökeskus 2013, 23)

Kriteerinä vyöhykkeelle käytetään enintään 60 minuutin vuoroväliä sekä 250 metrin kävelyetäisyyttä bussipysäkillä tai 500 metrin etäisyyttä raideliikenteen asemalle. (Suomen ympäristökeskus 2013, 23)

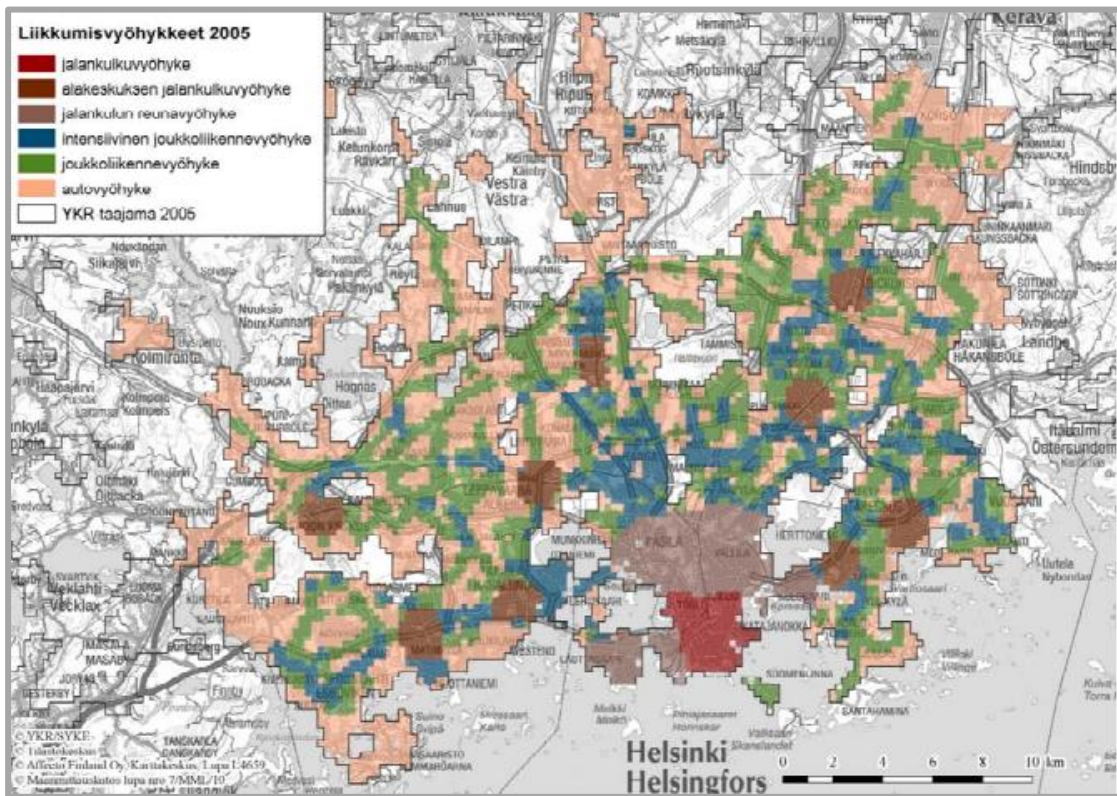
Tutkittaessa tätä luokittelukäytäntöä suhteessa kurinpidolliseen hallintaan, huomataan että se poikkeaa kurin absoluuttiseen järjestykseen tähtäävästä periaatteesta, joka koodaa kaiken kiellettyyn ja sallittuun. Liikkumisvyöhykkeen luokittelukriteeri perustuu eksaktin organisoinnin sijaan enemmänkin raja-arvoihin, joiden puitteissa tilassa tapahtuva toiminta on tavoiteltua ja hyväksyttyä. Se sallii periaatteessa vallitsevan todellisuuden tapahtumat ja toiminnan, mutta määrittelee niille optimaalisen ja sallitun raja-arvot: päämääränä ei ole reaalisten asioiden, kuten etäisyyksien ja vuorotiheyksien, järjestäminen tai muuttaminen, vaan arvottaminen luokkiin erilaisten kriteerien perusteella. Tilassa tapahtuvaa toimintaa ei määrätä etukäteen eikä säännellä pikkutarkasti kieltoja asettaen, vaan periaatteena on vallitsevan asiantilan toteaminen ja uomien avaaminen, joihin se voidaan hallitusti ohjata. (Foucault 2010, 58, 68-69.)

Liikkumisvyöhykkeiden luokitusjärjestelmän suhteesta turvallisuuden dispositiiviin kaupunkitilan hallinnan kontekstissa havainnollistaa Foucault'n esimerkki Nantesin ja Richelieun kaupungeista. Nantesin suunnittelussa on Foucault'n mukaan kyse turvallisuuden dispositiiville ominaisesta, ohjaavasta hallinnasta. Kun Richelieun ”kurikaupunki” rakennettiin tyhjästä paikkaan jossa ei ollut mitään, laadittiin Nantesiin rakentamis- ja järjestämissuunnitelmia, joissa keskityttiin olemassa olevan todellisuuden ja valmiiksi paikalla olevien aineellisten asioiden haltuun ottoon, toisin sanoen tilassa valmiiksi olevien ihmisten, asioiden, esineiden ja toimintojen sijoitteluun, mutta ennen kaikkea niiden ohjaamiseen. Turvallisuuden tekniikoille onkin ominaista työskennellä pysyvien, paikallaan olevien asioiden sijaan liikkeen ja virtausten parissa. Tämä kytkeytyy turvallisuuden dispositiivin ytimessä olevaan kiertokulun (circulation) ajatukseen: se vastaa kysymykseen ja ongelmaan sitä koskien, kuinka asioiden kiertokulku tulisi tai ei tulisi järjestää. Foucault painottaa sitä lähtökohtaa, kuinka turvallisuuden teknologiat eivät suoraan kiellä, estä tai määritä ehdottomia rajoituksia, vaan

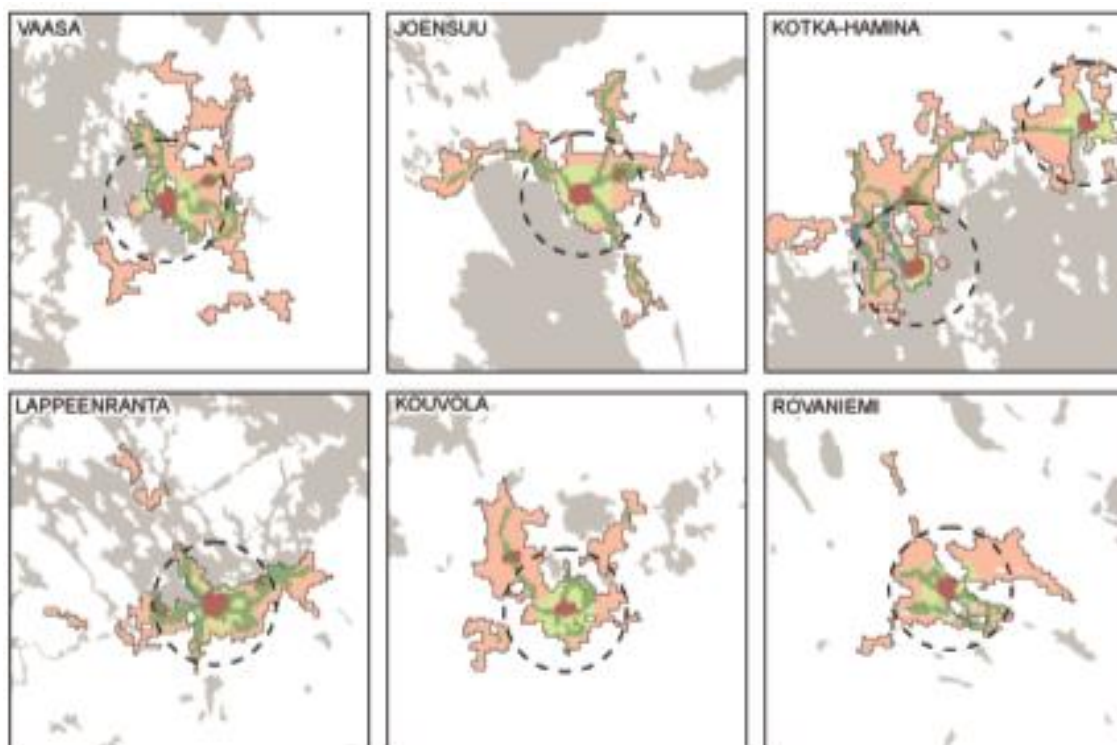
niiden peruslähtökohta on ihmisten, asioiden tai esineiden kiertokulun turvaaminen ja ylipäätään asioiden tapahtumisen myötäileminen ja jopa vaaliminen. Nantesin suunnittelussa olennaisia kiertokulun kysymyksiä olivat ongelmat koskien hygieniaa, ilmanvaihtoa, kaupankäyntiä ja tieverkostoa, jotka hahmottuvat eräänlaisina kaupunkitilan virtauksina. Kirjaimellisesti ymmärretyn turvallisuuden sijaan on siis kyse ennen kaikkea asioiden, esineiden ja ihmisten virtojen järjestämisestä, niiden esteettömän ja häiriöttömän kiertokulun turvaamisesta. (Rabinow 1989, 16-25; Foucault 2010, 33-35, 43.) Nantesin suunnitelmassa korostui Rabinowin mukaan tavoite säännöllistä ja sujuvaa liikennettä edistävästä kaupunkitilasta, mutta myös pyrkimys väestön demografisten, kaupallisten ja sosiaalisten ominaisuuksien ja piirteiden jatkuvaan analysointiin ympäristön käsittelyä ja kehittämistä varten (Rabinow 1989, 23). Tässä Nantesin ja vyöhykemenetelmän peruseriaatteet tulevat hyvin lähelle toisiaan.

Kiertokulun ja sen turvaamisen kautta päästään vyöhykemenetelmän toiminnallis-tavoitteellisen periaatteen äärelle, jossa tarkoituksena on alueiden paikallistaminen, nimeäminen ja luokittelu eri liikennemuotojen saavutettavuuden perusteella. Liikenne ymmärrettynä sekä symbolisesti että materiaalisesti erilaisina virtauksina, joina tai joita pitkin ihmiset siirtyvät paikasta toiseen, kuvaa se modernien kaupunkien sisäisen kiertokulun turvaamisen ydinkysymyksiä: on viime kädessä kyse ihmisten kiertokulun järjestämisestä, ihmisvirroista. Vyöhykemenetelmä tuottaa esityksen liikkumiseen kytkeytyvästä aluejärjestyksestä, jonka perusta on karkeasti ottaen sen näkyväksi tekeminen, minkä liikkumismuodon edellytykset milläkin alueella ovat sen itsensä kautta tuotettujen kriteerien perusteella edullisimmat. Kiertokulun ja virtausten alueiden visualisointi teemakartoille mahdollistaa uudella tavalla niiden havaitsemisen ja paikantamisen. Samalla se tekee näkyväksi myös turvallisuuden dispositiivin kannalta olennaisen erottelun, hyvän ja huonon kiertokulun alueet (kuva 8 ja 9) (Foucault 2010, 34). Joukkoliikennevyöhykkeillä tulee esiin visuaalisesti puhtaimmillaan turvallisuuden mekanismille keskeinen kiertokulun paikantamisen idea: siihen kuuluvat YKR-ruudut muodostavat teemakartoilla nauhamaisia linjoja, jotka paikantavat kaupunkiseutujen ihmisten kiertokulun virtoja.

Kuva 8. Virtausten paikkoja pääkaupunkiseudulla (Helsingin liikkumisvyöhykkeet 2005) (liikenne- ja viestintäministeriö 2011)

Kuva 9. Kaupunkiseutujen virtauksia (vyöhykeluokitus pienemmän ryhmän keskiuurilla kaupunkiseuduilla vuonna 2010) (Suomen ympäristökeskus 2013, 37)

Kiertokulun sujuvaan järjestämiseen liittyy siis hyvän ja huonon kiertokulun tunnistaminen ja ”hyvän kiertokulun maksimointi ja huonon kiertokulun eliminointi” (Foucault 2010, 34). Miten tämä hyvä ja huono kiertokulku sitten tunnistetaan ja määritellään? Hyvän ja huonon kiertokulun jaottelu nivoutuu vyöhykemenetelmässä liikkumisvyöhykkeiden arvotukseen. Hyvää kiertokulkua voidaan nähdä tässä hierarkiassa edustavan jalankulku- ja joukkoliikennevyöhykkeiksi luetut alueet. Jalankulkuvyöhykkeellä palvelut on saavutettavissa ilman autoa ja liikkuminen tällä alueella on sujuvaa. Jalankulkuvyöhyke määrittyy automaattisesti kiertokulkuarvotuksessa etuoikeutetusti turvallisen ja hyvän liikkumisen alueeksi, joka ei edellytä toimenpiteitä. (Suomen ympäristökeskus 2016d.) Myös joukkoliikenteen alueet ovat menetelmän hierarkiassa hyvää kiertokulkua: ne edustavat dynaamisia, erilaisia voimia ja potentiaaleja kuljettavia ja varrelleen luovia virtauksia erilaisten keskustojen, keskittymien ja muiden toiminnallisten tihentymien välillä (Suomen ympäristökeskus 2017e).

Kolmas vyöhyketyyppi ja kiertokulun alue on jalankulku- ja joukkoliikennevyöhykkeiden ulkopuoliselle alueelle jäävä autovyöhyke, joka ei täytä muiden vyöhykkeiden kriteerejä.

”[...] tällä vyöhykkeellä joukkoliikenteen palvelutaso on heikko ja etäisyydet pitkiä. Ympäristön kannalta vyöhyke on ongelmallinen, koska pitkät työ- ja asiointimatkat ja auton käyttö aiheuttavat huomattavia hiilidioksidipäästöjä.” (Suomen ympäristökeskus 2016f)

Näkyväksi tehdään siis myös hyvän kiertokulun ulkopuolella olevat ruudut ja alueet, jotka eivät täytä hyvien alueiden ja kiertokulun kriteerejä. Juuri autovyöhyke on tässä aluehierarkian alin alueluokka, joka on vääränlaista, hyödytöntä ja ei-toivottua kiertokulkua, joka pakoilee kaupunkien laitamilla ja reuna-alueilla (Pløger 2008, 61).

Edellä kuvattua luokittelukäytäntöä voidaan lähestyä edelleen normalisaation näkökulmasta. Normalisaatio on kurinpidollisen hierarkian perustekniikka, joka esiintyy Foucault'n tutkimuksissa jo hulluuden ja psykiatrian diskurssien analyysistä lähtien ja on merkittävässä osassa kurin instituutioiden tutkimuksissa. Sen perusideassa pyritään hallitsemaan yksilöitä ja väestöä luomalla sääntelymenetelmien avulla erilaisia malleja, käsityksiä, ihanteita ja normeja, joihin käytäntöjä ja toimintaa ohjataan. (Alhanen 2007, 143.) Hallinnan käytännöissä ja koneistoissa toistuu juuri lääke- ja terveystieteen piirissä kehittynyt ulkopuolelle rajaamisen kautta tapahtuva normalisaatio keskeisenä hallinnan yhdenmukaistamisen tekniikkana, jolla tuotetaan hallinnan kohteelle enemmän tai vähemmän hienovaraisesti kokemus epänormaaliudesta ja väärästä olemisen ja toimimisen

tavasta. Geometrisesti organisoidun yksilöinnin kautta voitiin kuri-instituutioissa hallinnan objekti luokitella värien ominaisuuksien tai toiminnan perusteella marginaaliin, epätoivotuksi ainekseksi. Normalisointi ilmenee kuitenkin kurin ja turvallisuuden dispositiivien suhteen hieman eri tavoin. Vaikka vyöhykemenetelmässä hyvän ja huonon kiertokulun näkyväksi tekevä normalisaatio polveutuu kurin teknologioista, on se kuitenkin pohjimmiltaan lähempänä turvallisuudelle tyypillistä normalisaation tapaa. (Pløger 2008 51-52; Bussolini 2010, 93.)

Kurin ja turvallisuuden normalisaation eroja Foucault havainnollistaa esimerkeillä epidemioiden hallinnasta. Ruttoon puututtiin kaupungeissa kurinpidon keinoin: sen vaivaamat alueet paikannettiin käyttämällä ruudukoinnin tekniikkaa ja niissä olevalle väestölle osoitettiin täsmällisiä sääntöjä, joita tuli rangaistuksen uhalla noudattaa. Periaate oli siis yksioikoisesti muodoltaan kyllä/ei –asetelma, jossa keinojen suorana ja välittömänä tavoitteena oli estää ja poistaa rutto ja sen leviäminen. Isorokko puolestaan taltutettiin käytännöillä, joissa keskeiseksi nousee ilmiön tietäminen ja tunteminen, vaikutusten, riskien ja todennäköisyyksien arviointi. Isorokon kohdalla tullaan eron sairaiden ja terveiden välille tekemisen sijaan koko väestön kautta operoivaan välineistöön, jonka kautta päästiin tartuntojen hallintaan juuri kollektiivisella tasolla, erilaisten keinojen (inokulaatio, variolaatio, rokotukset) tehokkuuden, todennäköisyyksien ja kuolleisuuden tilastollis-matemaattiseen arviointiin väestön kokonaisuudessa ja sen osissa, kuten eri alueilla ja ikäryhmissä. On siis kyse yhden absoluuttisen ulkoisen normin sijaan normaalista, normin ja sen ulkopuolisen binaarisen määrittelyn sijaan tiheyksien ja esiintyvyyksien, erilaisten normaalien jakaumien välisestä pelistä ja yhteistoiminnasta. (Crampton 2007, 224; Foucault 2010, 74.)

Katson, että vyöhykemenetelmässä ilmenee turvallisuudelle tyypillinen normalisaation muoto, jossa lähtökohta ei ole kaksijakoinen jaottelu normiin ja sen ulkopuolella olevaan ja tavoite kaiken ohjaamisesta kohti normia, vaan useiden eri normaalien määrittelystä: käytännössä keskiarvojen laskeminen, kriteerien asettaminen ja alueiden luokittelu ruutu kerrallaan näihin kriteereihin perustuviin jakaumiin. Vyöhykemenetelmän keskeisin vyöhykejaon perusteena oleva ominaisuus on erilaiset liikkumistapoihin liittyvät alueominaisuudet, joiden perusteella alue määritellään keskusta- tai aluekeskusetäisyyden perusteella jalankulku-, joukkoliikenne- ja autovyöhykkeeksi. Vyöhykeluokituksessa muodostetaan aluetyppejä, joissa yksi lähtökohta on näiden eriasteisesti normaalien tai edullisten aluekokonaisuuksien muodostama yhteenliittymä, vyöhykkeiden toiminnallinen kokonaisuus. Tässä ”erilaisten normaalien pelissä”, lähdetään liikkeelle jakaumista, joita ”pidetään normaalimpina tai ainakin edullisimpina kuin toisia,” ja pyritään yhdistämään

edulliset ja epäedulliset jakaumat, saamaan ne toimimaan suhteessa sekä toisiinsa että muuhun todellisuuteen. (Foucault 2010, 67-74.)

Isorokon säätely yhdistyy myös aiemmin mainittuun tapauksen käsitteeseen ja sen käyttöön juuri yksittäisten ilmiöiden sisällyttämistä kollektiivisen kentän sisään rationaalisessa, kvantitatiivisessa ja tunnistettavassa muodossa, ”tapaa yksilöidä sairauden kollektiivinen ilmiö.” Isorokon hallinnassa yhdistyy myös alueen tunteminen sairauden ennakointiin ja arviointiin: tartuntatapausten ja kuolemien määrät laskettiin alueen ja korttelin tarkkuudella (Foucault 2010, 73.) Alueen yksilöinti YKR-ruudukoinnin avulla toimii siis tekniikkana, jossa voidaan tuottaa ruutuyksiköiden muodostama solumainen kokonaisuus, ja kvantifoida aluesidonnaisesti tapausten perusteella määrätyn ilmiön kollektiivinen esiintyvyys tai tiheys.

Turvallisuuden dispositiiville on ominainen erilaisia hallinnan tekniikoita toimeenpaneva ominaisuus ja modernille hallinnalle tyypillinen kaksoisparadigma, joka voi soveltaa valikoiden myös kurin tekniikoita, mutta vallitseva perusajatus on edelleen turvallisuudelle luontainen epäsuora ohjaus ja hallinta: kuritekniikka muuttuu työkaluksi joka auttaa toteuttamaan turvallisuuden dispositiivia (Foucault 2010, 25). Myös siis isorokon tapauksessa hyödynnettiin tai ”kutsuttiin apuun” kurin tekniikoita, mutta taustalla oleva periaate on kuitenkin idealtaan erilainen (Foucault 2010, 26-27, 69-73; kurin ja turvallisuuden toisiaan täydentävästä luonteesta kaupunkisuunnittelun kontekstissa ks. Stanek 2013, 115). Kurin ja turvallisuuden komplementaarista suhdetta toistaa myös aiemmin käsittelemäni hallinta prosessien välityksellä, jossa vyöhykemenetelmän suunnittelullinen vaikutus toteutuu tulemalla osaksi tai haltuun ottaen muita alueellisen suunnittelun menetelmiä ja käytäntöjä pyrkien vaikuttamaan esimerkiksi kaavoitukseen. Kaavoituksen edustaessa kurille ominaista, lakiin ja sääntöihin perustuvaa tilan hallinnan menetelmää, tulee myös sen ja vyöhykemenetelmän välinen hallinnallinen suhde kurin ja turvallisuuden dispositiivien kohtaamispinnaksi (Pløger 2008, 64). Hallinnan muodot eivät siis ole toisiaan poissulkevia, vaan kuten Foucault (2010, 25) kirjoittaa: ”turvallisuuden teknologia asettuu paikalleen ottaen oikeudelliset elementit ja kurin elementit uudelleen käyttöön ja saa ne toimimaan oman taktiikkansa käytössä joskus jopa moninkertaisten ne.”

5.5 Väestön biopolitiikka ja vallan tuottavuus

Kurin ja turvallisuuden dispositiivien kautta päästään tarkastelemaan vyöhykemenetelmän biopoliittisen hallinnan ulottuvuutta. Väestön biopolitiikan idea on siinä havaittavissa useilla tavoilla. Ilmeisimpiä niistä on sen yksi keskeinen perustehtävä ja –tarkoitus, väestön ominaisuuksia, laatua, määrää, sijoittumista, koskevan tiedon kerääminen ja järjestäminen kartografisiksi hierarkkiseksi esityksiksi. Väestöstä kerätty tieto ja sen läpikotainen, yksityiskohtainen tunteminen on biopoliittisen hallinnan lähtökohtien ytimessä (Foucault 2010, 261, 333).

Toinen keskeinen biopoliittinen periaate paikantuu ideaan hallinnasta ympäristön kautta. Nantes oli Foucault'n kaupunkisuunnittelullinen esimerkki turvallisuuden dispositiivin toimintaympäristöstä, jonka kautta luodaan valtasuhde siinä olevaan väestöön (ks. Pløger 2008). Nantesin kautta Foucault havainnollistaa, kuinka turvallisuuden dispositiivissa on olennaista nimenomaan ympäristön käsite biopolitiikan eräänä keskeisenä interventiokenttänä: ympäristö on luonnollisten ja keinotekoisien olioiden kokoelma, tietty määrä kokonaisvaikutuksia, yksilöiden, joukkojen ja väestöjen sekä heitä ympäröivien luonnollisten tapahtumasarjojen paikka (Foucault 2010, 35-36). Kaupunkitila on siis yksi keskeinen ihmisten hallinnan ympäristö, ”tila, jossa sattumanvaraisten tekijöiden sarjat kehittyvät.” Myös Deleuzen mukaan juuri kaupunki on ympäristö, jonka kautta arkkitehtien ja suunnittelijoiden asiantuntijuus ja tietous jalostuivat laajamittaiseksi tilan järjestämisen ja väestön hallinnan tekniikoiksi (Deleuze 1995, viit. Pløger 2008, 52).

Kuten Foucault'n perusmäärittely vallasta kuuluu, hallinnan tavoitteena on juuri alueelle sijoittuvien voimien hallinta ja suuntaaminen tuottavalla tavalla. Tämän ”vallan ekonomian” ajatuksen kautta hahmottuu myös vyöhykemenetelmän biopoliittisen hallinnan tavoite tuottavasta järjestämisestä. Kun ymmärretään kaupunkitila biopolitiikan keskeisenä ympäristönä ja toimintakenttänä, päästään kysymykseen siitä, mitä ja miksi järjestetään, ja missä merkityksessä juuri tuottavalla tavalla? Palaan näkyvyyden ruudukkoon ja sen muodostamaan ”kurinpitoalueeseen”, joka mahdollistaa ”yksilöivän hajottamisen, jonka tarkoitus palautuu foucaultlaisen valtakäsityksen perusajatukseen, jossa yksilöivän kurinpidollisen hallinnan ohjaava päämäärä ei ole ainoastaan juuri tietyn yksilön tai yksikön, vaan kollektiivisten yhteenliittymien hallinta, niihin sisältyvien voimien kokonaisuuksien ja kapasiteettien suuntaaminen (Foucault 2000, 202, 221-227). Kurin teknologioissa yksilön merkitys on solumainen: se on relevantti vain suhteessa joukkoon, ryhmään, yhteisöön, järjestykseen, jonka osana se toimii (Foucault 2000, 227). Myös vyöhykemenetelmässä YKR-ruutu on yksittäisenä hallinnan objektina sinänsä melko hyödytön. Olennaisempaa onkin se, minkälaisen järjestyksen ja

kokonaisuuden ruudut yhdessä muodostavat. YKR-ruudut tuottavat aluekokonaisuuksia, vyöhykkeitä, joiden kautta tulee näkyväksi niiden yhteenliittymät eli määrättyihin ominaisuuksiin sidotut vyöhykkeet ja alueet: yksilöinnin tekniikka palvelee viime kädessä siis niistä muodostuvien yhteenliittymien hallintaa, kollektiivista kokoamista ja sen suuntaamisen mahdollistamista. Kyse on siis kokonaisuuden tuottamisesta, jonka kautta yksilöidyistä alueobjekteista kootut kollektiiviset järjestykset tulevat muotoon, jossa niiden hallinta ja muokkaaminen muuttuu tehokkaammaksi. Tuottava järjestäminen tulee siis ensinnäkin ymmärrettäväksi tehokkaammin hallittavien kokonaisuuksien luomisen näkökulmasta: vallan ekonomia tarkoittaa yksinkertaisesti asioiden aiempaa tehokkaamman hallinnan edellytyksiä, voimain koostumuksen tuottavaksi tulemistä suhteessa itseensä, omista lähtökohdistaan käsin. (Foucault 1990, 136-137; Foucault 2000, 221-224.)

Tuottavan järjestämisen ajatusta voidaan kuvata myös toisella tavalla, joka sitoutuu tuottavuuden ideaan konkreettisemmässä merkityksessä. Kuten edellä osoitin, vyöhykemenetelmässä on keskeistä sen näkyväksi tekemät kiertokulut, virtaukset ja niiden hierarkkinen arvotus, mutta se ottaa kantaa myös väestön sijoittumiseen kaupunkialueella. Vyöhykemenetelmän yhtenä olennaisena tarkoituksena on selvittää ”väestön sijoittuminen yhdyskuntarakenteen vyöhykkeille” (Suomen ympäristökeskus 2013, 42-54). Tällöin se työskentelee se kirjaimellisesti ”väestön ongelman” parissa: väestö on se asia tai olio, jonka liikkeisiin ja sijoittumiseen vyöhykemenetelmä kohdistuu (Foucault 2010, 77-84). Väestön käsitteen ilmaantumisesta lähtien on se kytkeytynyt kansantalouden tieteenalan syntyyn ja taloudelliseen hallintaan: väestöön kohdistuvien säätelytoimien keskeisenä päämääränä on ollut alusta saakka varallisuuden tuottaminen (mt., 103-115). Kun väestön oikeanlainen hallinta ymmärrettiin tällä tavalla vaurauden edellytyksenä, tuli myös tarve koneistoille, jotka varmistivat sen työskentelyn ”niin kuin pitää, missä kuuluu ja sen parissa mitä kuuluu” (mt., 78-79). Väestön ongelman ollessa olennaisesti vaurauden tuottamiseen ja näin taloudelliseen näkökulmaan, nousee tärkeäksi kysymys siitä, millä tavoin sijoitettuna väestö on yhteisen hyvän ja vaurauden kasvattamisen kannalta kaikista edullisinta?

Kysymystä väestön sijoittamisesta voidaan lähestyä tutkimalla vyöhykemenetelmän eetosta, eli sitä mitä pidetään hyvänä, tavoiteltavana ja järkevänä (ks. luku 4.2) Tämä eetos liittyy yhdyskuntarakenteen tiivistämisen tavoitteeseen:

”Kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä on tullut tärkein tavoite hajautumiskehityksen estämiseksi. Täydennysrakentaminen, kaupunkiympäristön monipuolisuuden ja laadun parantaminen sekä julkisen liikenteen, pyöräilyn ja kävelyn mahdollisuuksien kehittäminen liittyvät kaikki yhdyskuntarakenteen autoriippuvuuden

vähentämiseen. Yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä on saatu hyviä kokemuksia hyödyntämällä yhdyskuntarakenteen vyöhykemenetelmää.” (Suomen ympäristökeskus 2017a)

Tiiveys näyttäytyy siis luonnollisena vastakohtana hajautumiselle: hajautuminen edustaa haitallista ja ratkaistavaa ongelmaa, alueen tiiveys tavoiteltavaa asiantilaa, moraalisen akselin toista päätä, eetosta (Helen 2005, 100). Tiiviuden eetos nousee selkeimmin esiin Urban Zone hankekokonaisuuden kolmannessa osassa, jossa keskeisenä suosituksena on kaupunkiseutujen tiivistämisen tehostaminen (Suomen ympäristökeskus 2017 UZ3). Alueen tiiveyden arvioinnin keskeisiä kriteerejä ovat asukastiheys (väestön määrä pinta-alaa kohti) ja aluetehokkuus (kokonaiskerrosala suhteessa alueen pinta-alaan) (liikenne- ja viestintäministeriö 2010, 39-48; Suomen ympäristökeskus 2013, 54-64, 80-87). Väestön ongelmaksi tiiveyden eetoksen valossa tarkkaan ottaen sen liian alhainen tiheys.

”...vyöhykkeen asukastiheyden on oltava riittävä, jotta joukkoliikennepalvelut voidaan järjestää tarkoituksenmukaisesti.” (Suomen ympäristökeskus 2013, 22)

Heikon joukkoliikennevyöhykkeen valtateiden varsille sijoittuvien pysäkkien yhteyteen ei ole muista joukkoliikennevyöhykkeistä poiketen järkevää kaavoittaa asutusta *suuren asukastiheyden* saamiseksi, vaan tälle vyöhykkeelle olisi olennaista liityntäpysäköinnin järjestäminen. (Suomen ympäristökeskus 2013, 23)

Lainaukset viittaavat tiiveyden eetoksen yhteen konkreettiseen ulottuvuuteen ja tavoitteeseen, korkean asukastiheyden saamiseen tietyille alueille, tässä tapauksessa joukkoliikenteen vyöhykkeille. Tavoite asutuksen sijoittamisesta joukkoliikenteen läheisyyteen on yhdyskuntarakenteen tiivistämiseen suuntautuneen kaupunkisuunnittelun peruseriaatteita. Sen taustalla on ajattelu tietyn suuruisesta alueellisesta väestöpohjasta palvelujen kestävän järjestämisen edellytyksenä. (esim. Loikkanen 2013) Tiiviin kaupunkirakenteen perustelut liittyvät usein myös ympäristönäkökulmiin, mutta tiivis kaupunki- ja aluerakenne esitetään samalla myös tuottavuuden, talouskasvun ja elinkeinoelämän toimintaedellytysten edistämisen kannalta välttämättömänä ominaisuutena. Tämä näkökulma kiinnittyy uusklassisen taloustieteen piiristä kumpuaviin näkemyksiin, jossa markkinoiden tehokkaan toiminnan edellytyksenä nähdään olevan korkea väestötiheys ja sen tuloksena syntyvät ulkoisvaikutukset kuten agglomeraatioedut, joiden tuloksena syntyy innovatiivisuutta ruokkivia, osaamista houkuttelevia ja globaalissa markkinataloudessa kilpailukykyisiä kaupunkiympäristöjä. (Loikkanen 2013, 5-6; Laakso & Loikkanen 2014, ks. myös Lehtinen & Pyy 2017, 5). Kun tiiveyden eetosta lähestytään näiden premissien kautta, kytkeytyy väestön tuottava järjestäminen reaaliin ekonomisiin näkökulmiin, kirjaimelliseen

(markkina)taloudelliseen tuottavuuteen. Tiiveyden eetoskassa ei siis ole näin ollen kyse ainoastaan hyvän elinympäristön ja palveluiden turvaamisen kaltaisesta yhteisen edun tavoittelusta tai moraalista hyveistä, vaan myös keskeisesti talouskasvuun ja tuottavuuteen sidoksissa olevasta päämäärästä. Tiiveyden eetos yhdistyy näin tuottavaan hallintaan, jossa väestön ongelman parissa työskentelevä vyöhykemenetelmä väestön hallinnan koneistona pyrkii sijoittamaan sen oikein eli vaurautta kasvattavalla tavalla. Samalla palataan kansantaloustieteen syntyjuurille, jolloin hallinta rakentuu väestön, alueen ja varallisuuden väliseen verkostoon ja suhteisiin ja väestön hallinta tulee samalla talouden hallintaa (Foucault 2010, 103, 107, 113.)

5.6 Paikkatietoteknologia ja tapahtuman teknologinen ilmaannuttaminen

Paikkatietoperustainen tietotekniikka mahdollistaa siis yhä yksityiskohtaisemman aluetiedon keräämisen ja tilaesitysten tuottamisen, alueen objektivoinnin sekä toiminnan että vaikuttamisen kohteeksi. Paikkatietoruutua alueyksikkönä on biopoliittinen molekyyli, tiedollinen yksikkö, josta käsin samaan aikaan sekä puretaan että rakennetaan alueen kokonaisuudesta hallittava abstrakti moneus. (Helen 2016, 83-86.) Paikkatietoa on nimitetty aihetta koskevassa kirjallisuudessa ongelmanratkaisun teknologiaksi (Longley, Goodchild ym. 2011, 16). Genealogisen analyysin näkökulmasta siitä voidaan puhua puolestaan ongelmallistamisen teknologiana. Kuten Alhanen (2007, 12) toteaa, genealogisessa tarkastelussa ei ole mielekästä irrottaa käytäntöä ongelmallistamisesta, vaan niitä täytyy lähestyä toisiaan täydentävinä, kokonaisuuden muodostavana yhteenliittymänä. Tämän huomion suhteen tärkeäksi ulottuvuudeksi tulee juuri paikkatietoteknologian soveltaminen ongelmallistetun ilmiön näkyväksi tekemisessä aivan uudella tavalla. Panoptisen tarkkailun ja järjestämisen kautta se mahdollistaa koko maan väestökeskittymien kattavien laajamittaisten aluerepresentaatioiden luomisen. Tärkeä merkitys representaatioissa on visuaalisella ulottuvuudella, jonka kautta vyöhykemenetelmän tuottamat esitykset realisoituvat todellisuuteen ja tulevat katseen alaisuuteen ja samalla ajatelluksi uudella tavalla. Vyöhykemenetelmä voidaan ymmärtää näin visuaalisen ongelmallistamisen menetelmänä, joka näiden representaatioiden kautta ilmaannuttaa ja tekee havaittavaksi ja hajautumisen sekä väestön sijoittamisen ongelman spesifissä muodossa. Foucault'n genealogisen kauden olennaisen teeman, katseen avulla hallinnan lisäksi tulee näin olennaiseksi se, kuinka asia tuodaan ja tehdään katsottavaksi. (ks. Peltonen 2008, 176.) Vyöhykemenetelmä ei luonnollisesti ole mitenkään uusi tai uraauurtava teknologia siinä mielessä, että vastaava paikkatietoteknologian rasteripohjainen mallinnustapa on ollut käytössä jo pitkään. Erityistä onkin teknologista sen kattavuus ja

laajamittaisuus. Vyöhykemenetelmän liikkumisvyöhykejako kattaa maan 34 kaupunkiseutua ja 87 prosenttia (4,65 miljoonaa) maan väestöstä (Suomen ympäristökeskus 2013, 42). Vyöhykemenetelmä muodostaa siis eräänlaisen alueellisen panopticonin, jonka muodostamaan näkyvyyden ruudukkoon valtaosa väestöstä kuuluu.

On syytä huomioida, että yhdyskuntarakenteen hajautuminen ilmiönä ja ongelmana on ollut olemassa jossain muodossa jo useita vuosikymmeniä, joskin ”tiivistämispuhe” on noussut pinnalle kotimaisessa keskustelussa vasta 2000-luvulla (Vaattovaara & Joutsiniemi 2016, 34). Tämän huomion kautta tarkentuu myös genealogisen tapahtuman olemus. Helenin (2005, 97) mukaan tapahtuman käsite määritty kaksinaisesti ”distinktiivisen elementin koostumisen”, joka viittaa tapahtuman historialliseen ulottuvuuteen, ja ”vaikuttavaksi tulemisen” kautta eli kuinka tapahtuma vaikuttaa nykyisyydessä. Vyöhykemenetelmä voidaan nähdä teknologiana, joka tuottaa hajautumisen ongelmaa, muttei siis aivan uutena, historiallisesti käännteentekevänä ilmiönä. Vyöhykemenetelmässä ei ole siis kyse hajautumisen ilmiöstä niinkään sen historiallisena koostumisena, vaan vaikuttavaksi tulemisena nykyhetkessä; siitä, kuinka se organisoituu konkreettisiin käytäntöihin vaikutuksia tuottavaan muotoon. Helenin (2005, 101) mukaan ”problematisointi [...] tekee mahdolliseksi sen, että jokin nimi tai luokittelu alkaa vähitellen vaikuttaa meihin eli ’luoda’ meitä. Uusi luokittelu, nimi, ihmistyyppi tai vastaava ilmaantuu nähtäväksi ja ajateltavaksi problematisoinnin kautta.” Objektivoimalla ja individualisoimalla hallinnan kohteet organisoiduksi ja rationaaliseksi visuaaliseksi esitykseksi vyöhykemenetelmä ”luo” hajautumisen ja väestön ongelman nähtäväksi ja ajateltavaksi uudessa, erityisessä muodossa, jossa sen on mahdollista levittyä ja tulla vaikuttavaksi ympäröivään todellisuuteen (mt., 99). Vaikuttavaksi tulemisen kannalta ei siis ole tärkeää ainoastaan ongelmallistaminen ja käytäntö, vaan myös eetoksen järjestyminen hallinnan järjestelmään ja käytäntöjen välisiin suhteisiin. Tiiveyden eetos on genealogisesti vaikutus sinänsä: eetoksen tuottaessa mahdolliseksi tulemisen ehtoja se määrittää sen ”mitä voi tehdä”, eli konkreettisen vaikutuksen toteutumisen edellytyksiä ja samalla toimien preskriptiivisesti ehdottaen mitä pitäisi tehdä (mt., 102).

Tila oli Foucault’n mukaan paikka, jossa ja jonka kautta tieto sekä ruumiiden ja ihmisten käyttäytymisen ohjaaminen konfiguroituvat (Pløger 2008, 61). Tämä huomio vie Foucault’n esittämään sääntöön vallan sisäisyydestä suhteessa tietoon ja käytäntöihin: valta ei ole sen harjoittamisesta ulkopuolinen voima, vaan on aina sisällä sen konkreettisesti toteuttamisessa, hallinnan välineistöissä ja teknologioissa sekä niiden ”lopputuotteessa” (Foucault 2010, 20). Genealogisin käsittein ilmaistuna, eetos on käytännöille immanenttia (Helen 2005, 100). Kysyttäessä

kuinka vallan tai eetoksen sisäisyys on mahdollista todeta tilasta vyöhykemenetelmän kohdalla, voidaan tarkastella paikkatietoruutua käytäntönä. Paikkatietoruutu on abstrakti tilan representaatio, jossa eetos tulee näkyväksi, eläväksi ja vaikuttavaksi: tieto ja valta sulautuvat YKR-ruudun abstraktissa tilan esityksessä väestön tarkkailun ja hallinnan käytännöksi. Tietokategoriat kuten aluetehokkuus, väestötiheys, liikkumisvyöhykeluokitus kertovat alueeseen sidotun väestön potentiaaleista ja elinvoimasta, joiden tunteminen ja tietäminen palvelee samalla sekä hajautumiseen puuttumista että tiiveyden eetosta, mahdollisuutta väestön kokonaisuuteen varastoituneiden kapasiteettien ja voimien tehokkaampaan keskittämiseen ja kokoamiseen määrätyle alueelle. Väestön sijoittamisen, hajautumisen ongelman ja tiiveyden eetoksen kautta palataan spesifiin alueelliseen tietoperustaan ja siitä johdetun yksittäisen ruudun sisältämän ominaisuustiedon tasolle. Paikkatietoruutu ja siihen sitoutunut tietoina on siis käytännön mikrofysiikkaa, valtakäytännön yksityiskohtien molekulaarista anatomiaa, jota tutkimalla päästään vallan toteutumisen ja vaikuttavaksi tuleminen mekanismien ydinalueelle. (Helen 2016, 83-86.)

6 Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Olen soveltanut tässä pro gradu -tutkielmassa foucaultlaista ajattelua vallasta ja hallinnasta alueellisen hallinnan ja ohjauksen viitekehyksessä. Empiirisenä kontekstina tälle tarkastelulle on Suomen ympäristökeskuksessa kehitetty, paikkatietoteknologiaan perustuva alueelliseen tiedonkeräykseen ja –suunnitteluun kehitetty yhdyskuntarakenteen vyöhykemenetelmä.

Peruslähtökohtana kaikelle tarkastelulleni on Foucault'n genealoginen metodi ja tutkimusote. Hallinnan käytäntöjen tai dispositiivien siirtymien genealogisen analyysin kautta olen paikantanut tutkimuskohteessa ilmeneviä historiallisia hallinnan muotoja. Hallinnan analytiikan tutkimussuuntaus on toiminut puolestaan eräänlaisena yhdistävänä siteenä Foucault'n analyysien ja käytäntöjen välillä. Sen korostamaa ”miten” –kysymystä seuraten olen pyrkinyt seuraamaan hallinnan analyttistä jatkumoa tutkimalla juuri konkreettisia hallinnan käytäntöjä, niitä toimia, joilla ihmisten ja asioiden hallintaa varsinaisesti pyritään tuottamaan ja panemaan toimeen.

Tutkimukseni kiinnittyy geogovernmentality-koulukuntaan, joissa maantiede ja maantieteellinen tietous ja siihen perustuvat sovellukset kuten erilaiset aluesuunnittelun menetelmät nähdään vallan ja hallinnan muotona. Tämä näkökulma on antanut luontevan perspektiivin valittuun tutkimuskohteeseen sen yhdistäessä foucaultlaisen valta-ajattelun sekä maantieteen ja maantieteellisten sovellusten ymmärtämisen hallinnan teknologiana. Lefebvren tilakategorioiden kautta puolestaan voidaan lähestyä vyöhykemenetelmän abstraktia tilakäsitystä mainitussa kontekstissa.

Olen näiden teoreettisten näkökulmien kautta kyennyt tuottamaan tutkimuskohteesta ja –aiheesta kuvauksen, joka sekä mahdollistaa vyöhykemenetelmän ymmärtämisen tietynkaltaisena valta- ja hallintakäytäntönä että tuo uusia näkökulmia foucaultlaisen valta-ajattelun soveltamiseen. Esitän keskeiset johtopäätökset tiiviisti jaotellen ne karkeasti empiirisesti ja teoreettisesti painottuneisiin päätelmiin. Nämä ulottuvuudet ovat tietysti toisiinsa sekoittuneita ja limittyneitä ja johtopäätöksiä onkin syytä tarkastella enemmänkin kokonaisuutena.

6.1 Empiirisiä tuloksia

Vyöhykemenetelmän genealoginen ongelmallistaminen kytkeytyy yhdyskuntarakenteen hajautumisen teemaan. Hajautumisen ongelmallistamisessa tulee esiin sille historiallisesti ominainen moraalinen järkeily: hajautumiseen puuttuminen on edellytyksenä yhteiskunnan yhteisen hyvän turvaamiselle. Ongelmallistamista tuotetaan riskipuheen kautta, joka kytkeytyy historiallisesti muun muassa köyhyyden ja rikollisuuden hallintaan. Riskiretoriikka liittyy myös tulevaisuuden ennakkointiin ja niihin riskeihin, joita hajautuminen voi tuottaa ja vaarantaa yhteisen hyvän ja oikeudenmukaisuuden toteutumisen.

Käsittelin analyysissä vyöhykemenetelmän suhdetta institutionaaliseen suunnittelujärjestelmään. Se ei järjestelmänä kumoa tai korvaa lakien perustuvaa alue- tai yhdyskuntasuunnittelua, vaan ottaa niitä haltuun tuottamalla uudenlaisia normeja, mahdollisuusehtoja, joiden puitteissa perinteinen suunnittelu- ja ohjausjärjestelmä toimii. Tämän hallinnan tavan voi nähdä etäältä hallintana, asioiden hallintana kaukana niistä tai hallinnallistuneelle valtiolle tyypillisenä hallintana erilaisten prosessien välityksellä.

Vyöhykemenetelmä on syntynyt vastauksena nykyisten alueellisen hallinnan menetelmien riittämättömyyteen: perinteiset keinot alueen hallinnassa eivät ole olleet tarpeeksi tehokkaita estämään hajautumista. Tämän riittämättömyyden kautta tulee ilmi hallinnan eräs olennainen peruspiirre: hallinta pyrkii hellittämättä kehittämään parempia hallinnan tekniikoita ja menetelmiä, hallitsemaan jatkuvasti paremmin ja tehokkaammin.

6.2 Kurin ja turvallisuuden dispositiivien genealogiaa

Olen paikantanut genealogisen lähestymistavan avulla vyöhykemenetelmästä kurin ja turvallisuuden dispositiiveista polveutuvia hallinnan käytäntöjä ja tekniikoita. Nämä valtdispositiivit näyttäytyvät analysoimassani tutkimuskohteessa samanaikaisesti, mutta erilaisia tarkoituksia toteuttaen. Kurivaltainen hallinta tulee esiin vyöhykemenetelmän keskeisessä tilallisen jakamisen käytännössä, alueen paikkatietoruudukoinnissa. Paikkatietoteknologia toimii kurivallan tapaan kokonaisuuksia purkaen, analysoiden ja moneuksia yksilöiden. Sen avulla kaupunkialueiden asioiden, tapahtumien, ominaisuuksien ja toiminnan moninaisuus pilkotaan osiin, yksilöidään ja paikannetaan alueen

pikkuseikat ja yksityiskohdat. Näin muodostunut kurinpidollinen ruudukko mahdollistaa alueen taulukkomaisen tapauksellistamisen, alueellisen diagnosoinnin, havaitsemisen, tarkkailun, puuttumisen ja muokkaamisen. Panopticon-vertaus kurivallan formaalista muodosta on havainnollinen GIS-pohjaisen teknologian valta-analyyttisen tarkastelun kannalta: juuri paikkatietoteknologia panopticon-tyyppisenä tilallisen eristämisen ja jaottelun tekniikkana mahdollistaa kurinpidollisen hallinnan. YKR-ruudukko tulee ymmärtää myös tilallisesti erityislaatuisena kurinpidollisena teknologiana, ja ottaa huomioon sen ei-materiaalinen olomuoto. Se eroaa perinteisistä kurin materiaalisuuteen perustuvasta tilallisesta hallinnasta ja muodostaa kokonaisuuden, jossa tila sekä tarkkailtava kohde ja toiminta kietoutuvat yhteen symbioottiseen panoptiseen kokonaisuuteen. Kurivallan kohdistuessa tyypillisesti ihmisyksilöihin, luoden ”kuuliaisia ruumiita”, pohdin tätä vasten kysymyksiä erilaisista subjektin määrittelyistä. Kurivaltaisessa, panoptisessa valvonnan ja tarkkailun muodossa ei kyseessä ole juuri ihmiseen kohdistuva hallinnasta, vaan yleiseen käyttöön tarkoitettu poliittisen teknologian kaavasta, jonka olennainen tarkoitus on moneuksien hajottamisen ja hallittaviksi objekteiksi yksilöinnin tekniikka, jolla on monia soveltamismahdollisuuksia erilaisiin kohteisiin.

Tarkastelin paikkatietoteknologian ja ruutumuoista esitystapaa kurinpidolle ominaisena alueellisen hallinnan käytäntönä. Vyöhykemenetelmän logiikka kuitenkin irtautuu kurivallasta ja lähentyy turvallisuuden dispositiiville ominaista hallintamentaliteettia, jossa ei ole kyse paikalleen asettamisesta, vaan jo tapahtuvan todellisuuden hyväksymisestä, yhdyskuntakudoksen päälle laskeutuvan normalisaation kautta tapahtuvasta kiertokulkujen tuntemisesta, haltuun ottamisesta, ohjaamisesta, vahvistamisesta ja minimoinnista. Yksilöityä, ruudukoitua aluetta ei viime kädessä käsketä tai määrätä, sitä ei pakoteta toimimaan tietyllä tavalla. Se ei luo järjestystä laadittuun kurinpitoalueeseen tyhjästä, vaan tarttuu ”jo olevaan”, paikantaen vallitsevan todellisuuden virtoja ja kiertokulkuja, tapahtumien sarjoja. Kiertokulun ja virtausten ohjaamisen idea turvallisuuden mekanismien taustalla liittyy ihmisvirtojen suuntaamiseen kaupunkialueella. Menetelmä tekee näkyväksi liikenteen virtausten paikat, paikantaen toivotun ja ei-toivotun kiertokulun alueet. Alue siis otetaan haltuun ja tarkkailun kohteeksi ja objektivoidaan tiedollisiksi yksiköiksi kurinpidon tekniikan avulla. Kuitenkin menetelmän varsinainen perusidea rakentuu turvallisuuden dispositiiville ominaiseen joustavuuteen, refleksiivisyyteen, asioiden sijoitteluun, toiminnan ja virtojen ohjaamiseen. Kurin yksilöivä ja objektivoinen tekniikka tulee osaksi turvallisuuden dispositiivien toteuttavaa käytäntöjen järjestelmää. Uudenlainen hallinnan tapa ei siis syrjäytä vanhoja hallinnan muotoja, kuten kuria, vaan ottaa ne käyttöön ja sekoittuu niiden kanssa monimuotoisilla tavoilla.

Vyöhykemenetelmä työskentelee biopoliittisena hallinnan tekniikkana ”väestön ongelman” parissa: auttaa tuntemaan ja tietämään väestön ominaisuuksia, sijoittumista ja siten mahdollistaa sen tehokkaamman hallinnan. Kaupunkiseudut ovat tässä kontekstissa se tilallinen muuttuja tai olosuhteiden kokonaisuus, johon vaikuttamalla päästään käsiksi väestön ominaisuuksiin, toimintaan, koostumukseen, määrään ja mahdollistetaan sen potentiaalien suuntaaminen. Alue on siis keskeinen biopoliittinen esiintymispinta ja väestön biopolitiikka toteutuu ennen muuta tilan hallinnan välityksellä.

Biopoliittisen hallinnan tuottava ulottuvuus ilmenee hallittavien kokonaisuuksien eli olosuhteiden luomisessa, joissa asiat tulevat paremmin ja tehokkaammin hallittavaan muotoon. Väestön hallinta on kiinnittynyt sen keksimisestä lähtien vaurauden ja rikkauden tavoitteluun ja väestön sijoittamisen parissa työskentelevien koneistojen varmistamiseen, että väestö sijaitsee ja työskentelee ”kuten kuuluu.”

Väestön sijoittaminen yhdistyy tiiveyden eetokseen, jossa hyvä ja tavoiteltava asiantila tulee ymmärretyksi korkeana asukastiheytenä ja aluetehokkuutena, tiiveytenä. Tiiveyden eetoksen kautta tulee esiin biopoliittisen hallinnan ”väestön ongelman” yksi olennainen ulottuvuus: väestöä täytyy hallita vaurautta tuottavalla tavalla, jolloin väestön hallinta on myös talouden hallintaa. Tiiveyden eetokseen kiinnittyvän biopoliittisen hallinnan tuottava ulottuvuus palautuu siis markkinalähtöisten näkökulmien kautta konkreettiseen taloudelliseen kasvuun ja tuottavuuteen.

6.3 Tutkimuksen teosta ja menetelmästä

Foucault'n vallan genealogia on monipuolinen ja -käyttöinen, mutta samalla haastava tutkimusmenetelmä. Yhtenä syynä tähän on siihen liittyvä hajanaisuus ja vaikeaselkoisuus aihetta käsittelevässä kirjallisuudessa. Genealogiasta tutkimusmenetelmänä ei ole kirjoitettu tyhjentävää yleisesitystä, joten sen soveltaminen edellyttää laajahkoa kirjallisuuteen perehtymistä ja kokonaiskuvan muodostamista monista lähteistä. Laadulliset menetelmät ovat yleisesti ottaen luonteeltaan väljiä ja joustavia, mutta vallan genealogia on tässäkin kategoriassa huomattavan kaukana selkeästi ja vaiheittain etenevästä tutkimusmenetelmästä. Haluankin korostaa genealogian kohdalla sen luonnetta lähestymis- tai tulkintatapana, jossa myös subjektiivisen tulkinnan merkitys on suuri. Itse tutkimuksen tekijänä onkin vaikea arvioida menetelmällistä onnistumista tai vastata kysymykseen olenko tullut tehneeksi foucaultlaista tutkimusta ”oikein” tai täyttänyt sen tietyt

vaatimukset. Toisaalta Foucault'n ajattelusta ammentavaa tutkimusta leimaa tietty antimetodologisuus ja valmiiden sääntöjen tai doktriinien välttäminen. Koska mitään valmista sääntökokoelmaa tai menetelmää ei ole, on Foucault'hon pohjaava tutkimus väistämättä luonteeltaan kokeilevaa ja näin on myös pro gradu -tutkielmani kohdalla. Koen omaksuneeni Foucault'lta lähtöisin olevia tai hänen ajatteluunsa kiinteästi pohjautuvia konsepteja ja ajattelutapoja ja tuottanut yhden esityksen tutkimuskohteesta niiden puitteissa. Tässä mielessä katson suoriutuneeni tutkimustehtävän toteuttamisesta, mutta loppujen lopuksi tulkintani onnistumisen tai mielekkyyden arviointi jää lukijoiden tehtäväksi.

Tutkielman aikana olen kokenut monia oivalluksia ja onnistumisia, mutta myös paljon tuskastuttavia hetkiä erilaisten näkökulmien ja tulkintojen äärellä. On ollut erittäin helppoa harhautua tutkimaan aivan liian pitkäksi aikaa rajattomasti tarjolla olevaa tutkimuskirjallisuutta ja eri tutkijoiden tutkimusaiheeseen liittyviä näkemyksiä. Kirsi-Paoliina Kallion (2009, 116) mukaan Foucault'ssa on tunnusmerkittävä se, ”kun huomaa oivaltaneensa hänen ajattelustaan jotakin keskeistä, ei löydäkään enää millään paikkaa, missä siitä kerrottiin.” Voin allekirjoittaa tämän huomion täysin. Tutkielman kirjoittamisen aikana olen kuitenkin havainnut, että Foucault'n käsitteet ankkuroituvat monitahoisuudestaan ja vaikeaselkoisuudestaan huolimatta perusteiltaan loogisesti hyvin systemaattiseen ja selkeään kokonaisuuden muodostavaan ajatusjärjestelmään. Foucault'n ajatteluun liittyvä moniulotteisuus ja käsitteiden runsaus on haaste, mutta tarjoaa myös tulkinnallisen horisontin, joka tarjoaa laajan käsitearsenaalin ja paljon työkaluja empiiriseen analyysiin ja konkreettiseen tutkimukseen. Vaikka tutkimuksessani on selkeä empiirinen ulottuvuus joka on ollut mahdollista tavoittaa hyvin genealogisella analyysitavalla ja hallinnan analytiikan käsitteillä, on kuitenkin teoriapainotteinen lähestymistapa ohjannut analyysia ja tutkimustuloksia teoreettis-käsitteellistä ulottuvuutta korostavaan suuntaan. Kaikista Foucault'n käsitteistä ja konsepteista valikoitui lopulta analyysiin muutama keskeinen, joiden avulla olen tuottanut uusia näkökulmia ja tietoa tutkimuskohteesta ja sen suhteesta laajempaan teoreettiseen ja empiiriseen kontekstiin. Vaikka työssäni risteää monia teoreettisia näkökulmia, katson, että juuri Foucault'n tiettyjen keskeisten ydinkonseptien ja -käsitteiden (genealogia, kurin ja turvallisuuden dispositiivit, väestön biopolitiikka) kautta olen muodostanut tutkielmani keskeisimmät päätelmät. Koen tämän kertovan siitä, että olen pystynyt pitäytymään moneen suuntaan kurottavasta teoriakehikosta huolimatta suunnilleen itse asiassa, eikä foucaultlainen lähestymistapa ole jäänyt päälle liimatuksi näkökulmaksi tai hajonnut sekavaksi käsitepuuroksi.

Samalla tutkimukseni avaa keskustelua foucault'laisen valta-analyyttisen ajattelun mahdollisuuksista ja relevanssista tämän päivän alueellisen hallinnan tutkimuksessa. Uudenlaisten hallintajärjestelmien ja teknologioiden ollessa yhä keskeisemmässä asemassa alueiden suunnittelun ja elinympäristön rakentumisen kannalta, nousee yhä tärkeämpään rooliin myös aihepiiriin liittyvät uudenlaiset analyttiset näkökulmat. Katson foucaultlaisen perspektiivin soveltuvan tämän keskustelun lähestymiseen erinomaisesti. Pohdin tätä kysymystä tarkemmin seuraavissa luvuissa.

6.4 Genealogisen tulkinnan mahdollisuuksista alueellisen hallinnan tutkimuksessa

Hallinnan uudenlaiset, modernit teknologiat ja niiden tietoteknisten sovellusten tarkastelu on Klauserin (2014) mukaan jäänyt maantieteen tutkimuksessa vähälle huomiolle juuri Foucault'n turvallisuuden konseptin näkökulmasta. Myös Coleman ja Agnew (2007, 322) huomauttavat poliittisen maantieteen tutkimuksen painottuneen Foucault'n teemoista vahvasti juuri kurivaltaan ja panopticoniin. Myös saamani vaikutelma on, että turvallisuuden dispositiivin kehyksestä käsin tehtyä analyysia on yleisesti ottaen selvästi vähemmän kuin Foucault'n tunnetumpaan valtdispositiiviin, kurivaltaan kiinnittyvää tarkastelua. Yhtenä syynä tähän voi olla Foucault'n tunnetuimman ja käännettyimmän Tarkkailla ja rangaista -tutkimuksen kanoninen asema yhteiskuntafilosofian kentällä. Sen analyysi kurin dispositiivista on ehkä laajimmin omaksuttua Foucault'a ja vasta myöhemmin esitelty ja käännetty turvallisuuden dispositiivi on kenties jäänyt sen varjoon. Myös Gilles Deleuzen (1992) rinnakkaistulkinta Foucault'n turvallisuudesta ja hallinnallistumisesta, eli analyysi siirtymästä kurin yhteiskunnasta kontrolliyhteiskuntaan on ehkä myös vienyt tilaa Foucault'n turvallisuuden teemojen käsittelyltä. Joka tapauksessa turvallisuuden dispositiivi tarjoaa inspiroivan näkökulman juuri moderniin teknologiaan pohjautuville hallinnan järjestelmien analyysille. Hallinnan tekniikoiden joustavuutta, refleksiivisyyttä ja moniaineeksaisuutta korostavana käsitteenä tarjoaa se mielekkään analyttisen kehyksen modernien, teknologisten hallinnan käytäntöjen tarkasteluun. Modernin aluesuunnittelun kontekstissa sen kautta voidaan tavoittaa oivallisesti paikkatietoteknologisen materiaalisen ja abstraktin sekä pakon ja vapauden rajapinnalla liikkuvan fluidin hallinnan käytäntöjen ominaisuus. Näen tässä jopa jonkinlaisen analyttisen tyhjiön, joka tarjoaa kiinnostavan mahdollisuuden jatkotutkimukselle.

Käytännöllis-konkreettisesti kehyksessä nousee analyysini pohjalta kysymys paikkatietoteknologian ja –sovellusten merkityksestä alueiden suunnittelun ja tilallisten muutosten tuottamisessa. GIS-

teknologia mahdollistaa yhä edistyneemmän alueiden geokoodauksen, väestön ominaisuuksien, liikkeiden ja laatuominaisuuksien keräämisen, analysoinnin, järjestämisen ja luokittelun. Kyse ei ole tämän ilmiön kohdalla vain vyöhykemenetelmästä, vaan moninaisesta joukosta paikkatietoteknologisia sovelluksia, joita sovelletaan lisääntyvällä tahdilla erilaisissa alueellisen hallinnan käytännöissä ja prosesseissa. Paikkatietoteknologian yleistyessä alueellisessa suunnittelussa ja ohjauksessa on tärkeää keskustella siihen sisältyvästä valtaan ja hallintaan liittyvästä ulottuvuudesta sekä kohdistaa siihen myös kriittistä arviointia. Tällä en siis tarkoita kuitenkaan autoistumisen tai yhdyskuntarakenteen hajautumisen ehkäisemisen tai tiivistämisen yksioikoista kyseenalaistamista. Sovellettaessa paikkatietoteknologiaa aluesuunnittelullisen hallinnan käytäntönä se osaltaan määrittää lähtökohtia, ehtoja sekä arvoja, joihin sitoutuen materiaalista ympäristöä suunnitellaan. Paikkatietomenetelmät luovat kuvauksen maailmasta, yhden tilarepresentaation, jossa yhteiskuntatilaa muokkaavat käytäntöjen toimiminen tulee mahdolliseksi. Menetelmän tuottama kuvaus ja representaatio vaikuttavat tällöin olennaisesti siihen, minkälaisiksi ihmisten konkreettinen, materiaallinen elinympäristö tulevaisuudessa rakentuu. ”Se ei tyydy tutkimaan arvoja vaan arvottaa niitä, kyseenalaistaa ne ja kysyy arvojen arvoa.” Kirjoittaa Helen (2005, 95) yhdestä genealogisen tarkastelun lähtökohdasta. Tärkeää on siis myös kysyä, minkälaisia arvoja, järjeilyä ja ongelmallistamisia elinympäristöä ja yhteiskuntatilaa tuottavien ja muokkaavien käytäntöjen taustalla on.

Olen tarkastellut vyöhykemenetelmää genealogisesti käytäntönä, joka tulee vaikuttavaksi erityisesti tiiveyden eetoksen kautta. Keskustelu kaupunki- ja yhdyskuntarakenteen hajautumisesta, tiivyydestä ja väljyydestä on ollut kaupunki- ja yhdyskuntasuunnitteluun liittyvän keskustelun ja tutkimuksen kestoaihe viimeistään Newmanin ja Kenworthy'n (1989) kaupunkien energiatehokkuutta käsittelevästä tutkimuksesta lähtien. Kotimaisessa keskustelussa tiivistäminen on noussut viime aikoina voimakkaasti esiin ja samalla monien alueellisten suunnitelmien ja strategioiden keskeiseksi tavoitteeksi tai kuten Vaattovaara ja Joutsiniemi (2016) väittävät, 2010-luvun kaupunkisuunnittelun keskeiseksi ideologiaksi. Tiiveyden eetoksen voidaan siis otaksua kiinnittyneen laajemminkin yhteiskuntatilan kehittymistä ohjaaviin prosesseihin. Yhdyskuntarakenteen tiivistämistä ja hajautumista koskeva keskustelu ja niihin liittyvä teknologisen tuottamisen ulottuvuus olisikin tutkimusaiheena relevantti ja mielenkiintoinen. Erilaisten suunnittelumenetelmien teknologisten sovellusten teknis-kvantitatiivisen neutraaliuuden takana vaikuttaviin arvoihin ja eetoksiin, vaikuttavaksi tulemisen elementteihin, voidaan päästä genealogisen tarkastelulla.

6.5 Uusmaterialismi ja hybridi ajattelu

Aluesuunnittelun ja ohjauksen menetelmien kaltaiseen kompleksiseen ja moniulotteiseen tutkimuskohteeseen soveltuu nähdäkseni hyvin Bruno Latourin toimijaverkkoteoriaan peruslähtökohtansa pohjaava uusmaterialistinen tutkimusstrategia, jota on tuotu maantieteeseen niin kutsutun hybridin maantieteen tutkimussuuntauksessa (Whatmore 2002). Tässä suuntauksessa pyritään purkamaan essentialistisia ontologisia kategorioita ja erontekoja esimerkiksi materiaalsen ja sosiaalisen sekä inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä. Hybridiin näkökulmaan johdattaa esimerkiksi Taru Peltolan (2006) tutkimus lämpölaitoksen sijoituspaikkakiistasta, jossa toimijaverkkoteorian lähtökohtia soveltaen ja inhimillinen-ei-inhimillinen-jaottelu kyseenalaistaen on tulkittu luonnonmaantieteellinen muodostuma, harju, poliittiseksi toimijaksi. Peltolan kuvaamassa prosessissa nähdään suunnittelukiistan osapuolten muodostavan verkoston, jossa luonto-kategorian piiristä nouseva tekijä nähdään samanveroisena toimijana inhimillisten toimijoiden rinnalla.

Pohdin tutkimukseni aikana uusmaterialismin ja hybridin ajattelun näkökulmia suhteessa omaan tutkimusasetelmaani ja Foucault'n ajatteluun. Toimijaverkkoteoriassa toiminnan nähdään rakentuvan verkostomaisesti, mikä on perusnäkemysnä samankaltainen foucaultlaisen lähestymistavan kanssa, jossa todellisuus nähdään monitahoisina strategisina verkostoina tai sommitelmina. Hybridin lähestymistavan risteyttäminen Foucault'n dispositiivin kanssa voi tuoda toimivan kehyksen juuri paikkatietoteknologiaa soveltavien alueellisen hallinnan käytäntöjen analysointiin, jossa liikutaan materiaalsen ja ei-materiaalsen rajapinnalla, ja jossa erilaiset ei-materiaaliset ja abstraktit tekijät, kohteet ja toimijat ovat keskeisiä prosessin osatekijöitä. Moderni aluesuunnittelu ja -hallinta suuntautuu enenevästi kohti teknologisoituvaa toimintaympäristöä, jossa varsinainen hallinta ja sen käytännöt tapahtuvat jonkinlaisessa (tieto)teknologian ja materiaalsen maailman välisessä rajatilassa, jossa erilaisten subjektit, objektit ja toimijat ja niiden väliset suhteet hämärtyvät ja saavat uusia merkityksiä. Hybridin ajattelun kautta avautuu hyvin monenlaisten hallinnan verkostojen ja käytäntöjen järjestelmien tarkastelu niiden käsitteellisestä olomuodosta tai kategoriasta riippumatta, sitoutumatta tiukasti metodologisiin suuntauksiin tai sääntöihin. Uusmaterialistinen, hybridi näkemys voi johdattaa ajattelemaan hallintaa maantieteen kontekstissa joustavasti ja huomioimaan hallinnan käytännöissä vaikuttavien toimijoiden ontologinen moninaisuus ja suuntautumaan kohti uudenlaisia analyyttisiä perspektiivejä, joiden kautta mahdollistuu vakiintuneita ja hierarkkisia teoreettisia kategorioita (objekti-subjekti, inhimillinen-ei-inhimillinen, materiaalsen-ei-materiaalsen) ylittävä ja purkava näkökulma. (ks. Tynkkynen 2009.)

LÄHTEET

- Airaksinen, Miimu, Hentilä, Helka-Liisa, Jauhiainen, Jussi S., Mäntysalo Raine & Jarenko, Karoliina (2012) Katsauksia maankäyttö- ja rakennuslain toimivuuteen. Ympäristöministeriön raportteja 4/2012. 42-49. Osoitteessa https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/41343/YMra_4_2012_Katsauksia_maankaytto-ja_rakennuslain_toimivuuteen.pdf?sequence=2 24.5.2017
- Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino
- Alhanen, Kai (2007) Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Saira (1998) Valta, moraalit ja yhteiskunnallishistoriallinen oppiminen. Sivistyshistoriallinen tie kansallissosialistisesta totuuden politiikasta demokratisoiviin uudelleenkasvatustieteen ohjelmiin. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Tampere.
- Aradau, Claudia & Blanke, Tobias (2010). Governing circulation: A critique of the biopolitics of security. Teoksessa Larrinaga, Miguel and Doucet, Marc G. (toim.) Security and Global Governmentality: Globalization, Governance and the State. Lontoo: Routledge.
- Beck, Ulrich (1992) Risk Society — Towards a New Modernity. Lontoo: Sage.
- Bussolini, Jeffrey (2010) What is a Dispositive? Foucault Studies 10, 85-107.
- Caborn, Joannah (2007) On the Methodology of Dispositive Analysis. Critical Approaches to Discourse Analysis Across Disciplines 1:1, 112-123.
- Bäcklund, Pia; Mäntysalo, Raine (2009) Yhdyskuntasuunnittelun teorioiden kehitys ja asukkaiden osallistumisen tarkoitus. Terra 121:1, 19-31.
- Bennett, Jane (2005) The Agency of Assemblages and the North American Blackout. Public Culture 17:3, 445-465.
- Caluya, Gilbert (2010) The post-panoptic society? Reassessing Foucault in surveillance studies. Social Identities 16:5, 621-633.
- Coleman, Mathew & Agnew, John J. (2007) The Problem with *Empire*. Teoksessa Crampton, Jeremy & Elden, Stuart (toim.) Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography. Ashgate, 317-339.
- Crampton, Jeremy (2004) GIS and Geographic Governance: Deconstructing the Choropleth Map. Cartographica 39:1, 41-53.
- Crampton, Jeremy (2007) Maps, Race and Foucault: Eugenics and Territorialization Following WWI. Teoksessa Crampton, Jeremy & Elden, Stuart (toim.) Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography. Ashgate, 223-244.
- Dean, Mitchell (1995) Governing the unemployed self in an active society. Economy and Society 24:4, 559-583.

- Dean, Mitchell. (1999) *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. Lontoo: Sage.
- Dean, Mitchell (1992) A Genealogy of the Government of Poverty. *Economy and Society* 21:3, 215-251.
- Deleuze, Gilles (1992) Postscriptum on the Societies of Control. *October* 59, 3-7.
- Elden, Stuart (2007) Governmentality, calculation, territory. *Environment and Planning D: Society and Space* 25:3, 562-580.
- Elden, Stuart & Crampton Jeremy W. (toim.) (2007) *Space, Knowledge, Power. Foucault and Geography*. Ashgate.
- Fall, Juliet J. (2007) Catalysts and Converts: Sparking Interest for Foucault among Francophone Geographers. Teoksessa Crampton, Jeremy & Elden, Stuart (toim.) *Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography*. Ashgate, 107-129.
- Feindt, Peter H. & Oels, Angela (2005) Does discourse matter? Discourse analysis in environmental policy making, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 7:3, 161-173.
- Flyvbjerg, Ben & Richardson, Tim (2002) Planning and Foucault. In *Search of the Dark Side of Planning Theory. Planning Futures: New Directions for Planning Theory*. Lontoo & New York: Routledge, 44-62.
- Foucault, Michel (1980) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*. New York: Pantheon.
- Foucault, Michel (1982) The Subject and Power. Teoksessa Dreyfus, Hubert L & Rabinow, Paul (toim.) *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: University of Chicago Press, 208–226.
- Foucault, Michel (1990) *The History of Sexuality. Vol 1: An Introduction*. New York: Vintage Books.
- Foucault, Michel (1998): *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, Michel (2005) *Tiedon arkeologia*. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, Michel (2010): *Turvallisuus, alue, väestö. Hallinnallisuuden historia. Collège de Francen luennot 1977-1978*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Foucault, Michel (2000): *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Foucault, Michel (2007): Questions on Geography. Teoksessa Crampton, Jeremy & Elden, Stuart (toim.) *Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography*. Ashgate. 173-184.
- Hannah, Matthew (2007) Formations of Foucault' in Anglo-American Geography: An Archaeological Sketch. Teoksessa Crampton, Jeremy & Elden, Stuart (toim.) *Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography*. Ashgate, 83-105.

Hajer, Maarten (2004) Three Dimensions of Deliberative Policy Analysis. The Case of Rebuilding Ground Zero. Paper for Presentation at the 2004 Convention of the American Political Science Association. Chicago.

Hakamäki, Anna (2015) Yhdenmukaista yhdyskuntasuunnittelua etsimässä. Seudullisen suunnittelun MALPE-ajattelu yhdenmukaisen yhdyskuntasuunnittelun edistäjänä. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 63/2015.

Harni, Esko & Lohtaja, Aleksi (2016): Heterotopia ja profanaatio. Michel Foucault ja Giorgio Agamben tilan poliittisuuden uudelleen muotoilijoina. Tiede ja edistys 41:1, 44-56.

Helén, Ilpo (1994) Michel Foucault'n valta-analytiikka. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Gaudeamus: Tampere.

Helén, Ilpo (2004) Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: foucaultlainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) Sosiologisia nykykeskusteluja. Gaudeamus: Tampere.

Helén, Ilpo (2005) Genealogia kritiikkinä. Sosiologia 42:2, 93-109.

Helén, Ilpo (2016) Elämän politiikat. Yhteiskuntatutkimus Foucault'n jälkeen. Helsinki: Tutkijaliitto.

Hewitt, Sally (2009) Discourse Analysis and Public Policy Research. Centre for Rural Economy Discussion Paper Series 24.

Hilke, Katariina (2011) Paikkatietoaineistojen merkitys suunnittelussa kasvaa. Teoksessa MAL-verkosto. Kaupunkiseutujen suunnittelu. Tulkintoja MAL-verkoston kentältä ja kentän laidalta 2010-2011. KOKO-verkostojulkaisu. Tampere.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997) Tutki ja kirjoita. Tampere: Kirjayhtymä.

Howard, Ebenezer (1965): Garden Cities of Tomorrow. M.I.T. Press: Cambridge.

Huxley, Margo (2007): Geographies of Governmentality. Teoksessa Crampton, Jeremy & Elden, Stuart (toim.) Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography. Ashgate, 185-204.

Hurmeranta, Markku (2013) Kaavoihin kangistuneet. Tusina ratkaisua kaavoituksen hitauteen ja tehottomuuteen. Elinkeinoelämän valtuuskunnan raportti. Helsinki: Taloustieto.

Häkli, Jouni (1998) Discourse in the Production of Political Space: Decolonizing the symbolism of provinces in Finland. Political Geography 18:3, 331-363.

Häkli, Jouni (2002): Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun tiedonpolitiikka. Sivut 110–124 teoksessa Bäcklund, Pia; Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) (2002): Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus.

Häkli, Jouni (2006) Maantieteen metodologiset tiedesodat. Teoksessa Teoksessa Kytömäki, Jorma & Moisio, Sami (toim.) Paikka, kaupunki, valtio. Ihmiskaantieteen perspektiivejä. Turku: Kirja-Aurora, 129-144.

Häkli, Jouni (2009): Governmentality. Teoksessa Kitchin, Rob & Thrift, Nigel (toim.) International Encyclopedia of Human Geography, Volume 4. Oxford UK: Elsevier, 628-633.

Jauhiainen, Jussi S. (2006) Alueellinen kehittyneisyys ja aluesuunnittelu. teorioita ja käytäntöjä. Teoksessa Kytömäki, Jorma & Moisio, Sami (toim.) Paikka, kaupunki, valtio. Ihmiskaantieteen perspektiivejä. Turku: Kirja-Aurora, 107-125.

Jauhiainen, Jussi (2012) Aluekehitys ja maankäyttö- ja rakennuslain uudistamisen haasteet. Teoksessa Airaksinen, Miimu, Hentilä, Helka-Liisa, Jauhiainen, Jussi S., Mäntysalo Raine & Jarenko, Karoliina. Katsauksia maankäyttö- ja rakennuslain toimivuuteen. Ympäristöministeriön raportteja 4/2012, 32-41. Osoitteessa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/41343/YMra_4_2012_Katsauksia_maankaytto-_ja_rakennuslain_toimivuuteen.pdf?sequence=2 (24.5.2017)

Jäger, Siegfried (2001) Discourse and knowledge. Theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis. Teoksessa Wodak, Ruth & Meyer, Michael (toim.) Methods of Critical Discourse Analysis. Lontoo: Sage, 32-62.

Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (toim.) (2010) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Yliopistokustannus.

Kallio, Kirsi-Pauliina (2009) Totuus lapsuudesta vai lapsuustotuuksia? Metodologisia lähtökohtia lapsuuden nykyisyyden historian tutkimukseen. Kasvatus & Aika 3:3, 115-131.

Kallio, K. P. & Bäcklund P. (2012): Oletettu alueellisuus, kuviteltu osallisuus – tilalliset sidokset julkishallinnon lapsi- ja nuorisopoliittisessa retoriikassa. Terra 124:4, 245-258.

Kearns, Gerry (2007): The History of Medical Geography after Foucault. Teoksessa Crampton, Jeremy & Elden, Stuart (toim.) Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography. Ashgate, 205-222.

Klauser, F., Paasche, T. & Söderström, O. (2014): Michel Foucault and the smart city: power dynamics inherent in contemporary governing through code. Environment and Planning D: Society and Space 32:2, 869– 885.

Kusch, Martin (1993) Tiedon kentät ja kerrostumat. Michel Foucault'n tieteen tutkimuksen lähtökohdat. Oulu: Pohjoinen.

Laakso, Seppo & Loikkanen, Heikki (2014) Yhdyskuntarakenne ja kasautumisen hyödyt – kilpailukykyä, kasvua ja työllisyyttä kaupungeja tiivistämällä. Talous ja yhteiskunta 2014:3, 28-35.

Laamanen, Elina: Vapaaehtoiset pakkoliitokset. Diskurssianalyttinen tutkimus kuntarakennetta koskevasta julkisesta keskustelusta. Väitöskirja. Acta nro. 294. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Lapintie, Kimmo (2003) Suunnittelun paradigman muutokset ja tieto/valta. Yhdyskuntasuunnittelu 41:2, 9-25.

Lefebvre, Henri (1991) *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.

Lehtinen, Ari & Pyy, Ilkka (2017) *Laadullinen kaupunkisuunnittelu: kohti symmetristä vastuuta, osallisuutta ja hyväksyttävyyttä*. Teoksessa Lehtinen, Ari & Pyy, Ilkka (toim.) *Laadullinen kaupunkisuunnittelu – mitä se on?* Itä-Suomen yliopisto. *Symmetrinen kaupunki ja yhdyskuntasuunnittelu -tutkimushankkeen loppuraportti*, 4-11. Osoitteessa <http://www.uef.fi/documents/327477/0/Loppuraportti/713a17f5-3fd4-4996-a91c-12472adf4af4> 24.5. 2017

Lemke, Thomas (2007) *An indigestible meal? Foucault, governmentality and state theory*. *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 8:2, 43-64.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2011) *Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet. Vyöhykkeiden kriteerit, alueprofiilit ja liikkumistottumukset*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 15/2011.

Loikkanen, Seppo (2013) *Kaupunkialueiden maankäyttö ja taloudellinen kehitys – maapolitiikan vaikutuksista tuottavuuteen sekä työ- ja asuntomarkkinoiden toimivuuteen*. VATT valmisteluraportit 17. Helsinki. Osoitteessa <http://vatt.fi/documents/2956369/3012257/v17.pdf/e5a8779a-76e8-4b48-8c69-39860d5fd181> 24.5.2017

Maankäyttö- ja rakennuslaki. 132/1999.

MAL-verkosto (2014) *MAL-verkoston esittely. Asemasta virtaa! Powerpoint-esitelmä*. Osoitteessa http://www.mal-verkosto.fi/filebank/966-Piippo__Asemasta-virtaa_Katsaus02122014.pdf 24.5.2017

Megill, Allan (1985) *Phropets of Extremity. Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*. Berkeley, CA: University of California Press.

Mills, Sara (1997) *Discourse*. Lontoo & New York: Routledge.

Moilanen, Paavo & Laakso, Seppo (2012) *Yhteiskunnan ohjaus maankäytössä*. Teoksessa Loikkanen, Heikki, Susiluoto, Ilmari & Laakso, Seppo (toim.) *Metropolialueen talous. Näkökulmia kaupunkitalouden ajankohtaisiin aiheisiin*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki, 133-155.

Miller, Peter and Rose, Nikolas (1990) *Governing economic life*. *Economy and Society* 19:1, 1 – 31.

Miller, Peter & Rose, Nikolas (2008) *Miten meitä hallitaan?* Tampere: Vastapaino.

Moisio, Sami (2012) *Valtio, alue, politiikka : Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*. Tampere: Vastapaino.

Moisio, Sami (2006) *Valtion muodonmuutos: ihmismaantieteen näkökulma*. Teoksessa Kytömäki, Jorma & Moisio, Sami (toim.) *Paikka, kaupunki, valtio. Ihmismaantieteen perspektiivejä*. Turku: Kirja-Aurora, 73-92.

Moisio, Sami & Luukkonen, Juho (2015) European spatial planning as governmentality: an inquiry into rationalities, techniques, and manifestations. *Environment and Planning C: Government and Policy* 2015, volume 33, pages 828– 845.

Luque-Alaya, Andrés & Marvin, Simon (2016) The maintenance of urban circulation: An operational logic of infrastructural control. *Environment and Planning D: Society and Space* 34:2, 191–208.

Mäntysalo, Raine & Jarenko, Karoliina (2012) Teoksessa Airaksinen, Miimu, Hentilä, Helka-Liisa, Jauhiainen, Jussi S., Mäntysalo Raine & Jarenko, Karoliina. Katsauksia maankäyttö- ja rakennuslain toimivuuteen. Ympäristöministeriön raportteja 4/2012. 42-49. Osoitteessa https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/41343/YMra_4_2012_Katsauksia_maankaytto-ja_rakennuslain_toimivuuteen.pdf?sequence=2 24.5.2017

Ó Tuathail, Gearóid (1996): *Critical geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Park, Robert E. & Burgess, Ernest W. & McKenzie Roderick D. (1967) *The City*. Chicago: The University of Chicago Press.

Mäntysalo, Raine & Nyman, Kaj (2012): Suunnittelu kielipelien politiikkana. *Yhdyskuntasuunnittelu* 50:4, 33-51.

Nupponen, Terttu: *Arkkitehdit, sota ja yhdyskuntasuhteiden hallinta*. Arkkitehdit, sota ja yhdyskuntasuhteiden hallinta. Alvar Aallon Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma tilansääntelyprojektina. Väitöskirja. *Bibliotheca Historica* 52. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Oels, Angela (2005) Rendering climate change governable: From biopower to advanced liberal government? *Journal of Environmental Policy & Planning* 7:3, 185-207.

Olesen, K. (2013) The neoliberalisation of strategic spatial planning. *Planning Theory* 13:3, 288-303.

Peltola, Taru (2006) Harju poliittisena toimijana: toimijaverkot lämpölaitoksen sijoituspaikkakiistassa Kangasalla (The esker as a political actor: actor-networks in debate over locating a heating plant in Kangasala). *Terra* 118:2, 67–80.

Peltonen, Matti (2008) Historia, teoria ja selitys. *Historiallinen aikakauskirja* 2:106, 167-177.

Ploger, John (2008): Foucault's Dispositif and the City. *Planning theory* 51:7, 51-70.

Rabinow, Paul (1989): *Kaupunkitilan sääätely*. Teoksessa Foucault, Michel & Rabinow, Paul: *Kaupunki, tila ja valta*. Tampere: TTKK:n Yhdyskuntasuunnittelun laitoksen julkaisuja 16.

Remes, Liisa (2003): *Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Opettajankoulutuksen laitos. Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä.

Rose-Redwood, Reuben S. (2006): Governmentality, Geography, and the Geo-Coded World. *Progress in Human Geography*. 30:4, 469-486.

Saaranen-Kauppinen, Saara & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Osoitteessa <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> 24.5.2017

Schuurman, Nadine (2000) Trouble in the heartland: GIS and its critics in the 1990s. *Progress in Human Geography* 24:4, 569–590.

Semi, Jussi (2010) Sisäiset sijainnit. Tutkimus sukupolvien paikkakokemuksista. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Joensuu.

Sairinen, Rauno (2000) Regulatory Reform of Finnish Environmental Policy. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan laitos. Helsinki.

Spence, Laura J. & Rinaldi, Leonardo (2014) Governmentality in accounting and accountability: A case study of embedding sustainability in a supply chain. *Accounting, Organizations and Society*. 39:6, 433–452.

Stanek, Łukasz (2013) Biopolitics of Scale. Teoksessa Nilsson, Jakob & Wallenstein, Sven-olov (toim.) Foucault, Biopolitics, and Governmentality. *Södertörn Philosophical Studies* 14, 105-122.

Suomen ympäristökeskus (2013) Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet Suomessa. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 32/2013. Osoitteessa <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/41574> 24.5.2017

Suomen ympäristökeskus (2016a) Yhdyskuntarakenteen vyöhykeanalyysi, liikkumistottumukset auto-, joukkoliikenne- ja jalankulkuvyöhykkeillä (Urban Zone 1). Osoitteessa [http://www.syke.fi/fi-FI/Tutkimus__kehittaminen/Tutkimus_ja_kehittamishankkeet/Hankkeet/Yhdyskuntarakenteen_vyohykeanalyysi_liikkumistottumukset_auto_joukkoliikenne_ja_jalankulkuvyohykeilla_Urban_Zone_1/Yhdyskuntarakenteen_vyohykeanalyysi_liik\(4774\)](http://www.syke.fi/fi-FI/Tutkimus__kehittaminen/Tutkimus_ja_kehittamishankkeet/Hankkeet/Yhdyskuntarakenteen_vyohykeanalyysi_liikkumistottumukset_auto_joukkoliikenne_ja_jalankulkuvyohykeilla_Urban_Zone_1/Yhdyskuntarakenteen_vyohykeanalyysi_liik(4774)) 24.5.2017

Suomen ympäristökeskus (2017a) Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet. Osoitteessa http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Yhdyskuntarakenne/Tietoa_yhdyskuntarakenteesta/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet 24.5.2017

Suomen ympäristökeskus (2017b) Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet maankäytön ja liikenteen suunnittelumenetelmänä (Urban Zone 2) Osoitteessa [http://www.syke.fi/fi-FI/Tutkimus__kehittaminen/Tutkimus_ja_kehittamishankkeet/Hankkeet/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet_maankayton_ja_liikenteen_suunnittelumenetelmana_Urban_Zone_2/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet_maankayto\(2715\)](http://www.syke.fi/fi-FI/Tutkimus__kehittaminen/Tutkimus_ja_kehittamishankkeet/Hankkeet/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet_maankayton_ja_liikenteen_suunnittelumenetelmana_Urban_Zone_2/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet_maankayto(2715)) 24.5.2017

Taskinen, Johanna (2005) Infrastruktuurin tarjonnasta kysynnän hallintaan – Foucault’lainen tulkinta liikennepolitiikan kehityksestä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 43:3, 8-23.

The Foucault Effect (1991) *Studies in Governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Tirkkonen, Juhani (2000) Ilmastopolitiikka ja ekologinen modernisaatio. Diskursiivinen tarkastelu suomalaisesta ilmastopolitiikasta ja sen yhteydestä metsäsektorin muutokseen. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Taloudellis-hallinnollinen tiedekunta. Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos. Tampere.
- Tynkkynen, Veli-Pekka (2006) Aluesuunnittelu ja kestävä kehitys Luoteis-Venäjällä. Ympäristösuunnittelun mahdollisuus paikallisissa hallintatavoissa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Maantieteen laitos. Suunnittelumaantiede. Helsinki.
- Tynkkynen, Veli-Pekka (2009) Maantieteellisesti spesifi hallintatapa ja aluesuunnittelun valtatutkimus. *Yhdyskuntasuunnittelu* 47:3, 24-37.
- Uudenmaan liitto (2012) Uudenmaan 2. maakuntakaavan yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet ja liikenteelliset vaikutukset 2035. Uudenmaan liiton julkaisuja E 123 – 2012. Helsinki.
- Vaattovaara, M. & Joutsiniemi, A. (2016). Vääristynyttä tiiviyyttä, uusia tutkimuskysymyksiä. *Terra* 128:1, 33-38.
- Whatmore, Sarah (2002) *Hybrid Geographies. Natures, Cultures, Spaces*. Lontoo: Sage.
- Ward, Stephen (toim.) (1992) *The Garden City. Past, Present and Future*. Lontoo. E & FN Spon.
- Venäläinen, Juhana (2015) Yhteisen talous. Tutkimus jälkiteollisen kapitalismin kulttuurisesta sommittumasta. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Humanistinen osasto.
- Vähämäki, Jussi (2009) *Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Yli-Jokipii, Pentti (2006) Suomalaisen kaupunkimaantieteen rakentuminen. Teoksessa Kytömäki, Jorma & Moisio, Sami (toim.) *Paikka, kaupunki, valtio. Ihmiskaantieteen perspektiivejä*. Turku: Kirja-Aurora, 73-92.

AINEISTOLÄHTEET

Liikenne- ja viestintäministeriö (2011) Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet. Vyöhykkeiden kriteerit, alueprofiilit ja liikkumistottumukset. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 15/2011.

Suomen ympäristökeskus (2013) Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet Suomessa. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 32/2013. Osoitteessa <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/41574> 24.5.2017

Suomen ympäristökeskus (2016a) Yhdyskuntarakenteen vyöhykeanalyysi, liikkumistottumukset auto-, joukkoliikenne- ja jalankulkuvyöhykkeillä (Urban Zone 1). Osoitteessa [http://www.syke.fi/fi-FI/Tutkimus__kehittaminen/Tutkimus_ja_kehittamishankkeet/Hankkeet/Yhdyskuntarakenteen_vyohykeanalyysi_liikkumistottumukset_auto_joukkoliikenne_ja_jalankulkuvyohykeilla_Urban_Zone_1/Yhdyskuntarakenteen_vyohykeanalyysi_liik\(4774\)](http://www.syke.fi/fi-FI/Tutkimus__kehittaminen/Tutkimus_ja_kehittamishankkeet/Hankkeet/Yhdyskuntarakenteen_vyohykeanalyysi_liikkumistottumukset_auto_joukkoliikenne_ja_jalankulkuvyohykeilla_Urban_Zone_1/Yhdyskuntarakenteen_vyohykeanalyysi_liik(4774)) 24.5.2017

Suomen ympäristökeskus (2016b) Elinympäristön tietopalvelu Liiteri. Osoitteessa http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinympariston_tietopalvelu_Liiteri 24.5.2017

Suomen ympäristökeskus (2016c) Alueidenkäytön tietojärjestelmien neuvonta. Osoitteessa http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Rakennetun_ympariston_tietojarjestelmat/Alueidenkayton_tietojarjestelmien_neuvonta

Suomen ympäristökeskus (2016d) Jalankulkuvyöhyke. Osoitteessa http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Yhdyskuntarakenne/Tietoa_yhdyskuntarakenteesta/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet/Jalankulkuvyohykkeet 24.5.2017

Suomen ympäristökeskus (2016e) Joukkoliikennevyöhykkeet. http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Yhdyskuntarakenne/Tietoa_yhdyskuntarakenteesta/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet/Joukkoliikennevyohykkeet 24.5.2017

Suomen ympäristökeskus (2016f) Autovyöhyke. Osoitteessa http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Yhdyskuntarakenne/Tietoa_yhdyskuntarakenteesta/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet/Autovyohyke 24.5.2017

Suomen ympäristökeskus (2017a) Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet. Osoitteessa http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Yhdyskuntarakenne/Tietoa_yhdyskuntarakenteesta/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet 24.5.2017

Suomen ympäristökeskus (2017b) Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet maankäytön ja liikenteen suunnittelumenetelmänä (Urban Zone 2) Osoitteessa [http://www.syke.fi/fi-FI/Tutkimus__kehittaminen/Tutkimus_ja_kehittamishankkeet/Hankkeet/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet_maankayton_ja_liikenteen_suunnittelumenetelmana_Urban_Zone_2/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet_maankayto\(2715\)](http://www.syke.fi/fi-FI/Tutkimus__kehittaminen/Tutkimus_ja_kehittamishankkeet/Hankkeet/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet_maankayton_ja_liikenteen_suunnittelumenetelmana_Urban_Zone_2/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet_maankayto(2715)) 24.5.2017

Suomen ympäristökeskus (2017c) Yhdyskuntarakenteen vyöhykkeet suunnittelussa (Urban Zone 3). Osoitteessa http://www.syke.fi/fi-FI/Tutkimus__kehittaminen/Tutkimus_ja_kehittamishankkeet/Hankkeet/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet

hykkeet_suunnittelussa_Urban_Zone_3/Yhdyskuntarakenteen_vyohykkeet_suunnitte(32561)
24.5.2017